IslamHouse.com
مركز أصول
Osoul Center
www.osoulcenter.com
Rabwah

مونږ او سلف صالحین.. موازنه او پرتله

Pashto
بشتو

أين نحن من أخلاق السلف

لقمان حکیم حکمت

أين نحن
من أخلاق السلف

لقمان حكيم حكمت

PASHTO
بشتو

ⓗ المكتب التعاوني للدعوة والإرشاد و توعية الجاليات بالربوة، ١٤٤١هـ

فهرسة مكتبة الملك فهد الوطنية أثناء النشر

عبدالبصير، لقمان حكيم

أين نحن من أخلاق السلف - اللغة البشتو . / لقمان حكيم عبدالبصير. - الرياض، ١٤٤١هـ

١٨٠ ص، ١٤ سم x ٢١ سم

ردمك : ٥-٤٧-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

١- الاخلاق الإسلامية ٢- الصحابة والتابعون أ. العنوان

ديوي ٢١٢ ١٤٤١/١٥٦٣

رقم الايداع: ١٤٤١/١٥٦٣

ردمك : ٥-٤٧-٨٢٤٩-٦٠٣-٩٧٨

مركز أصول
Osoul Center

أُعد هذا الكتاب وصمِّم من قبل مركز أصول، وجميع الصور المستخدمة في التصميم يملك المركز حقوقها، وإن مركز أصول يتيح لكل مسلم طباعة الكتاب ونشره بأي وسيلة، بشرط الالتزام بالإشارة إلى المصدر، وعدم التغيير في النص، وفي حالة الطباعة يوصي المركز بالالتزام بمعاييره في جودة الطباعة.

+٩٦٦ ١١ ٤٤٥ ٤٩٠٠

+٩٦٦ ١١ ٤٩٧ ٠١٢٦

ص. ب. ٢٩٤٦٥ - الرياض ١١٤٥٧

osoul@rabwah.sa

www.osoulcenter.com

بسم الله الرحمن الرحيم

لړليک

نوملړ	٧
١ – د ژباړن پېلیزه	٩
٢ - د دوهم چاپ پېليز	١١
٣ - پېليزه	١٣
٤ - په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې	١٩
٥ - د الله تعالى نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې	٢٩
٦ - له شهرت نه د سلفو صالحينو کرکه	٣٥
٧ - د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره	٣٩
٨ - له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي	٤٣
٩ - له مشرتابۍ نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت	٥١
١٠ - په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت	٥٥
١١ - د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې	٦٥
١٢ - له فتوا څخه د سلفو صالحينو خوف او ډار	٦٩
١٣ - د سلفو صالحينو د قران کريم سره اړيکې	٧٣
١٤ - په عبادتونو کې د سلفو صالحينو کوښښ	٧٧
١٥ - په نېکيو د امر او له بدو څخه په رابندولو کې	٨٣
١٦ -: په جهاد في سبيل الله کې د سلفو د اخلاص نمونې	٩١

۱۷ - په ناورينو کې د سلفو صالحينو د صبر د نمونې	۱۰۵
۱۸ - په دين کې له فتنو څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه	۱۰۹
۱۹ - خپل منځنۍ فتنو کې د سلفو دريځ	۱۱۵
۲۰ - د شاهانو درګاوونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ	۱۲۱
۲۱ - د ښځو له فتنو څخه د سلفو د ځان ژغورنې نمونې	۱۲۷
۲۲ - د سلفو صالحينو خپلو مورګانو سره د نيکۍ نمونې	۱۳۷
۲۳ - په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې	۱٤۱
۲٤ - د خلکو حقوق او د سلفو صالحينو ذمه واري	۱٤٥
۲۳ - د خلکو په خطاګانو د سلفو صالحينو پټ سترګي	۱٤۹
۲٤ - سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل	۱٥٥
۲٥ - په خبرو اترو کې د سلفو صالحينو ادبونه	۱٥۷
۲٦ - د وخت په ساتلو کې د سلفو صالحينو د حرص نمونې	۱٦۱
۲۷ - په خندا او ټوکو کې د سلفو صالحينو انداز	۱٦۷
۲۸ - پای	۱۷۱
۲۹ - د اخستنليکونو نوم لړ	۱۷۳

د ژباړن سريزه

الحمدلله رب العلمين، والصلاة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين، محمد وعلى اله واصحابه اجمعين، وكل من سار بنهجه وتمسک بسنته الى يوم الدين، اما بعد:

ولې به د لارې مشالونه نه وي چې خوږ پيغمبر ﷺ يې په ښه ديانت، صبر او زغم زيږى وركړى دى [خَيْرُ الْقُرُوْنِ قَرْنِيْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ ثُمَّ الَّذِيْنَ يَلُوْنَهُمْ]!

ولې به يې زندګي له خيره ډکه نه وي چې پل په پل، لحظه په لحظه يې د قبر تورتمونه په ياد وو.

ولې به د الله متقي او ولي بندګان نه ول چې خپل ټول ځانونه يې الله ته وركړي ول، په دنيا کې به يې د اخرت کروندې کولې، په دنيا کې يې ځان ته د اخرت سرمدي لوړ پوړې ماڼۍ ودانولې.

ايا مونږ د هغوى په څېر مسلمانان يو؟ کله هم راته راياد شوي دي؟ په کوم دريځ کې مو ورپسې اقتدا کړېده؟

څوک؟ اه!! اه!! دا څوک دي؟؟

هغوى! هغوى! دا دى ستا مخې ته يې نمونې ږدم، صحابه يادوم، تابعين يادوم، تبع تابعين يادوم، هغه هستې يادوم چې تر اوسه نه بلکې تر قيامته يې نيک عملونه جاري او دوامداره دي، لکه حديث کې چه راځي [أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ] تر اوسه ورته ثوابونه ورکول کيږي، ستاسو د روڼ او ديني راتلونکي لپاره مې له عربي نه وژباړه (أين نحن من اخلاق السلف)

لقمان حکيم حکمت

د دوهم چاپ سریزه

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا. من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، واشهد آن محمدا عبده ورسوله -صلي الله عليه وسلم-.

امابعد:

د دې کتاب په لومړي چاپ یوه میاشت لا نه وه تېره چې ټولې نسخې یې ختمې شوې نو د دوهم چاپ غوښتنې راڅخه وشوې، په دې مو زړونه ډېر خوشحاله محسوسه شول چې کتاب د خلکو خوښ راغی او اسلامي بېداري هم له مونږه غواړي چې د سلف صالحینو لارښوونې او نیک حالات د خپلو عملونو د تقویې مرستندویه کړو.

د دغو عملونو د لا زیات اهتمام له کبله د کتاب د لوست بڼه نوره هم پسې په ښه کول غواړوو او په دې باب کې به ان شاء الله مزید نور زیار هم وباسو.

مونږ هوډ وکړ چې په دوهم چاپ کې هغه تیروتنې او مطبعي خطاګانې اصلاح کړو چې په لومړي چاپ کې یې شتون درلود او تر څنګ یې ځینې هغه کلمات چې مفهوم ترې ګران بریښېده څه انداز شرح او توضیح کړو.

په دې عمل کې له الله څخه د اخلاص غوښتونکي یو الله دې په ښه توګه راڅخه قبول کړي او الله لره په هر وخت کې حمد او ثنا ده.

په دار طیبه کې د کره کتنې او څېړنې هیئت

بهاء الدین عقیل

سریزه

ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا، من يهده الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادي له، واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريک له، واشهد أن محمدا عبده ورسوله ﷺ.

امابعد:

هغه مسلمان چې دنيوي او اخروي سعادت او نجات غواړي پرې پټه نه ده چې د سلفو صالحينو په فهم قران کريم او نبوي سنتو باندې التزام د نجات کشتۍ ده.

له طالب العلم څخه بايد پټه نه وي چې د (سلف صالحينو) اصطلاح د نبي کريم ﷺ په شمول صحابه کرامو او تابعينو ته ويل کيږي.

خو د اړتيا وړ اړخ چې د سلفو صالحينو په منهج کې له اهتمام څخه بې غوره پاتې شوی دی د هغوی اخلاقي کردار او سلوک دي، که څه هم قناعت وربانديې لرو خو په عملي تربيه کې ترې پاتې يو.

مونږ چې د سلفو صالحينو د منهج متعلق کله هم خبرې اترې کوو موخه به ترې دا نه وي چې په دماغو کې يې د يو علمي فن په څېر کېږدو او بس، نا بلکې د هغوی منهج عقيدې ته، تصور ته، سلوک او اخلاقو ته شمول لري.

په وروستيو کې زمونږ د اهل السنت و الجماعت خلک د ژور غور له مخې د علمي او نظري اړخ د سلوکو او اخلاقو اړخونو ترمنځ ډېر يا کم توپير په ګوته کوي چې زمونږ داعي کله نا کله د سلفو صالحينو د سلوکو او دعوتي اسلوبو په پرتله خپل ځان يا نور ډېر لرې ويني، ضرور ده چې د سلفو صالحينو عقيدې او منهج ته د دعوت په مهال بايد د هغوی عقيدوي، فقهي، سلوک او انساني رويې ته يې دعوت عام او تام وي، لکه څنګه چې د سلفو اخلاق خپلول او عقيدوي اړخ يې پرېښودل له انسان څخه د قبول وړ نه شي ګرځېدای، دغه څېر ترې دا هم نه شي

قبلېدای چې عقیدوي اړخ یې خپل کړي خو په سلوکي او اخلاقي اړخ یې هېڅ پاملرنه نه کوي، خو که د سلفو صالحینو سیرت ته لږ ځیر شو راته به جوته شي چې هغوی د پوره منهج غوره ترینه نمونه ده. که مونږ د خپل ژوند نیمګړتیاوې د سلفو صالحینو ژوند ته په دغسې هر اړخیزې کتنې پوره کړو د الله پاک په اذن به وکولای شو چې د ژوند خوګانې فیصله کړو.

که دغسې وشوای مونږ به داسې څوک ونه وینو چې په توحید الوهیت، توحیدربوبیت، توحید الاسماء والصفات، د بدعتونو ضد مبارزې کې د سلفو صالحینو پیروکار وي خو له بل اړخه په ظلم او بربریت، دروغ، غیبت، کینه او پر نفسي خواهشاتو اخته او د سلفو صالحینو مخالفت کوي.

یا په بل تعبیر که د ژوند د ښه کېدو لپاره مونږ دغه بشپړ منهج خپل کړو، زمونږ هغه مشکلات او ستونزې چې اوسمهال ترې سر ټکوو، له منځه به ولاړې شي.

د سلفو صالحینو په منهج کې د اخلاقي اړخ اهمیت د علماوو له لیکنو څخه څرګندیږي لکه عقیدة الواسطیة، عقیدة الطحاویة او داسې نور...

د نمونې په توګه امام صابوني د اهل السنت والجماعت د عقیدې اړوند وایي: «هغوی -اهل السنت والجماعت- په شپه کې له خوب وروسته د لمونځ په کولو امر کوي، د ډول ډول حالتونو باوجود د خپلولۍ په پاللو امر کوي، د سلام په اچولو، د خوراک په ورکولو، پر غریبانانو او فقیرانو او یتیمانانو رحم کولو، د مسلمانانو په چارو پاملرنه، په خوراک، څښاک، پوښاک، نکاحونو، په خرڅ کې له حرامو څخه ځان ژغورلو او نېکو کارونو ته ګړندیتوب کې، په ښو کارونو د امر او له بدو څخه په ځان رابندولو کې، د طمع توقع له شر څخه په ځان ساتلو کې، د حق په ویلو او د حق په لاره کې په ستونزو یو بل ته د صبر کولو وصیت کوي.[1]

شیخ الاسلام ابن تیمیة هم په عقیدة الواسطیة کې د سلفو د عقیدې له ذکر وروسته وایي: د دې برسېره د اسلامي شریعت واجباتو له مخې هغوی په نیکیو امر او له بدو څخه منع کوي، د حج، جهاد او په جمعه د ټولواکانو سره - ښه وي او که

(١) عقیدة السلف وأصحاب الحدیث: (٨٦) د ابوعثمان اسمعیل بن عبدالرحمن الصابوني لیکنه، تحقیق: نبیل بن سابق السبکي.

بد- اخترونه يوځاي کول، د جماعت په لمونځونو خيال ساتل، ګرد امت ته د ديني فريضي په حيث نصيحت کول او د نبي کريم ﷺ په دې قول عقيده لري چې: **[الْمُؤْمِنُ بِالبُنْيَانِ المَرْصُوصِ يَشُدّ بَعْضُه بَعْضاً، وَشَبّكَ بَيْنَ اصابِعِهِ]**(١).

ژباړه: يو مومن د بل سره د قوي ابادۍ مثال لري چې يوه برخه بله پياوړې کوي او ګوتې يې سره په يو بل کې ننويستې.

او په دې قول يې عقيده لري چې **[مَثَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ فِيْ تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلِ الجَسَدِ اِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الاعْضَاءِ بِالْحُمّى وَالسّهَرِ]**(٢).

ژباړه: د يو بل سره په مينه او مهربانۍ او شفقت کې سره مومنان د يو بدن صفت لري، که يو غړی يې و درديږي د بدن ټول غړي د درد او شوګير (شبګير) له امله نا ارامه وي.

په مصيبتونو کې په حوصلې او خوشحاليو کې په شکر ويستلو او د تقدير پر پرېکړو د خوشحاليدو امر کوي، نيکو خويونو او ښايسته علمونو ته خلک رابولي او د نبي کريم ﷺ په دې قول غوڅه عقيده لري چې **[أكْمَلُ الْمُؤْمِنِيْنَ اِيْمَاناً احْسَنُهُمْ اخْلَاقاً]**(٣).

ژباړه: پوره مومن هغه څوک دی چې ښايسته اخلاقي جانب ولري.

خلک دېته رابلي چې که چا درسره خپلولي نه پالــله ته به ورسره خپلولي پالې، هغه چا ته به نفقه ورکوې چې تا ته څه نه درکوي، هغه ته به بخشش کوې چې ظلم يې درسره کړی وي، د مور او پلار سره په ښه رويه امر کوي، په خپلولۍ پاللو، په ښه ګاونډتوب، د يتيمانو سره په ښه چلند، ناداره او مسافرو سره ښه رويه، په غلامانو نرمي کولو امر کوي، خلک له فخر او وياړ، تکبر او له حدودو څخه

(١) صحيح البخاري: كتاب الصلاة، باب تشبيك الأصابع في المسجد وغيره، حديث شمېر: (٤٨١). مسلم: البر والصلة والاداب، باب تراحم المؤمنين وتعاطفهم وتعاضدهم، حديث نمبر: (٢٥٨٥).

(٢) بخاري: الأدب: باب رحمة الناس والبهائم، حديث نمبر: (٦٠١١). مسلم: البر والصلة والأداب: باب تراحم المؤمنين، حديث نمبر: (٢٥٨٦).

(٣) سنن أبي داود: كتاب السنة، باب الدليل على زيادة الايمان ونقصانه، حديث نمبر: (٤٦٨٢). جامع الترمذي: كتاب الرضاع، باب ما جاء في حق المرأة على زوجها، حديث نمبر: (١١٦٢). صحيح سنن أبي داود: (٣/ ٨٨٦، حديث شمېر: ٣٩١٦).

سرغړونې، حق يا په ناحقه څوک په بدو يادولو څخه رابندوي، په لوړو او پياوړو اخلاقو امر او له ټيټو نسکورو اخلاقو څخه نهې کوي[1].

دا ټول پر دې څرګند دلالت کوي چې د سلفو صالحينو تګلاره له عقيدوي او اخلاقي دواړو اړخونو څخه جوړه وه، که په يوه خواه کې نقص او کمې محسوس شي نو د دې عظيم منهج په التزام کې پرې هومره نقص منځ ته راتلای شي.

د سلفو صالحينو د ځينو احوالو او اخلاقو د ثبتولو لپاره الله تعالی ځينو خلکو ته توفيق ورکړی و چې يو يې هم امام ذهبي دی چې د [سير اعلام النبلاء] په نوم او امام ابن الجوزي د [صفة الصفوة] په نوم کتاب چې په اصل کې د [حلية الاولياء] د ابو نعيم د کتاب لنډيز دی، په خورا جامعو کتابونو کې يې يادونه کړېده، مونږ هڅه وکړه چې دغه بېلګې د حجم له لحاظه په کوچني کتاب کې چې لوستل يې اسان وي راغونډ کړو ترڅو لوستوال په اسانه سره وکولای شي دغه اخلاق د ځان په ګټه راولي او د سلفو پېروکار جوړ شي.

له تعليق پرته مو دغه فقرات په ترتيبي شکل د ذکر وړ وبولل، خپله به درسره خبرې وکړي، مونږ يې يواځې سرمضمون ايښی دی، د ايتونو تخريج مو هم کړی دی او ګران فهمه لغتونو مو معنا کړې دي او هر قول مو خپل مصدر (سير اعلام النبلاء) او يا (صفة الصفوة) ته منسوب ذکر کړی دی.له لوستوال څخه دې پټه نه وي چې دا کتاب د سلفو صالحينو د ژوند مش نمونه يې خروار ده ټولې زندګۍ ته يې نه دی شامل، په دې کتاب کې به زمونږ موخه څه دومره ښکاره شي! اوحالانکه د هغوی ټول سيرت په دې ګواه دی.هغه څوک خوش نصيب دی چې د نبي کريم ﷺ د منهج په حقيقت لړې خبرې يې راهنمايې وکړي.

د کتاب د فقراتو ترتيب په دې ډول دي:

١ په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې.

٢ د الله تعالی نه د سلفو صالحينو د وېرې نمونې.

٣ سلف صالحين او له شهرت نه کرکه.

(١) شرح العقيدة الواسطية: (١٥٥).

۴ د ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو ويره.

۵ د دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي.

٦ له مشرتابۍ نه د سلفو صالحينو کرکه او نفرت.

٧ په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت.

٨ د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې.

٩ د سلفو صالحينو له فتوا ورکونې څخه خوف او ډار.

١٠ د سلفو صالحينو د قرانکريم سره تعلق او اړيکې.

١١ د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوښښ او ونډه.

١٢ په نېکيو د امر او له بدو نه په رابندولو کې د سلفو صالحينو کردار.

١٣ په جهاد في سبيل الله کې د سلفو صالحينو د اخلاص نمونې.

١٤ په ناورينو کې د سلفو صالحينو د زغم نمونې.

١٥ په دين کې له فتنې څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه.

١٦ په منځنۍ فتنو کې د سلفو صالحينو دريځ.

١٧ د شاهانو درګاونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ.

١٨ د ښځو له فتنې څخه د سلفو د ځان ژغورنې نمونې.

١٩ د سلفو صالحينو مورولۍ پاللو کې د نيکۍ نمونې.

٢٠ په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحينو د کردار نمونې.

٢١ د خلکو حقونه او د سلفو ذمه واري.

٢٢ د خلکو له تېروتنو نه د سلفو صالحينو پټ سترګي (تغابي).

٢٣ سلف صالحين او د علماوو ادب.

٢٤ سلف صالحين او د خبرو ادبونه.

٢٥ د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې.

٢٦ په خندا او ټوکو کې د سلفو انداز.

له الله پاک څخه غواړو چې د کتاب فقراتو په راغونډولو او ترتيبولو سره لوستوال او اوريدونکي ته خير او فايده ورسوي، الله پاک ډير ښه اوريدونکی او د دعا قبلونکی دی.

وړاندې له دې چې د پيليزې له پای څخه قلم کېږدم او تاسو د خېرخواه امامانو رڼې چينې څخه خړوبولو ته پرېږدو ستاسو خبرول غواړو چې دغه څه شمېر فقرات د ستر او خورا لوی د خير کار څخه يوه برخه ده، د خېر په دې کار کې به د قراني او نبوي نصوصو او صحابه کرامو او د تابعينو له سيرت څخه په ګټه اخستلو د منهج د اصلاح او تغيير اړوند په مخ تګ کوو، په راروانو فصلونو کې به په ترتيب سره چې بابونه به سره منځنې نسق ضبط ولري ذکر کړو.

له الله څخه غواړو چې دا کار په خير سره سرته ورسوي او راته په دغې کارونو کې ښه توفيق راکړي او د دې کتاب خير او فايده ټولو مسلمانانو، نيکانو، ديني داعيانو ته ورسوي.

واخر دعوانا ان الحمدلله رب العلمين.

په دار طيبه کې د کره کتنې او څېړنې هيئت

عبدالعزيز بن ناصر الجليل

بهاء الدين عقيل

په اخلاص او صدق کې د سلفو صالحينو نمونې

بکر بن ماعز رحمه الله وايي: ربيع ﵀ د خپل قوم په مسجد کې د يو ځل نفل لمونځ پرته نورنه دی ليدل شوی[١].

سفيان ﵀ وايي: ما ته مرية الربيع بن خُثَيم وويل: د ربيع ټول نيک عملونه د خلکو نه پناه و، که څوک به راغی او هغه سره به قران کريم و، په خپلو جامو (کاليو) کې به يې پټ کړ[٢].

منذر وايي: ربيع بن خُثَيم به ويل: هغه عمل به له زوال سره مخ شي چې د الله رضا پرې نه وي غوښتل شوې[٣].

ابوحمزة الثمالي وايي: علي بن الحسين به د شپې له مخې د ډوډۍ بار پر شا کړ او خيرات به يې پرې کو او دا به يې ويل: [پټ خيرات د الله پاک غصه ختموي][٤].

عمرو بن ثابت وايي: کله چې علي بن الحسين ومړ، د غسل په وخت کې يې خلکو پر شا تور داغونه وليدل، هغوی وپوښتل چې دا ولې؟ کورني غړو يې وويل: د شپې له مخې به يې په شا د وړو بارونه د مدينې د ناداره او غريبانو کورونو ته وړل[٥].

ابن عائشه وايي: زما پلار ويل: د مدينې نادارو به ويل: کله چې علي بن الحسين مړ شوی دی له چا څخه مو پټ خيرات هم نه دی ليدلی [٦].

(١) صفة الصفوة: (٦١/٣)
(٢) صفة الصفوة: (٦١/٣)
(٣) صفة الصفوة: (٦١/٣)
(٤) صفة الصفوة: (٩٦/٢). او د [پټ خيرات کول د الله پاک غصه ختموي] د ډېرو سندنو له مخې نبي ﷺ ته مرفوعاً حديث ذکر شوی دی، که څه يې هم په هر سند کې مقال دی خو په مجموع توګه يې الباني ﵀ حدث صحيح کړی دی.
(٥) صفة الصفوة: (٩٦/٢)
(٦) صفة الصفوة: (٩٦/٢)

محمد بن مالک بن ضيغم وايي: مونږ ته ابو ايوب وويل چې يوه ورځ راته ابومالک وويل: ابو ايوبه! پرځان دې له ځانه وډار شه، زما د علم له مخې په دنيا کې د مومن انسان غمونه نه ختميږي، قسم پر الله چې که مسلمان ته په اخرت کې خوشحالي نه ورکول کېده دوه غمونه به پرې پراته وای: د دنيا غمونه او د اخرت بدبختي، ما وويل: زما پلار درنه لوګی او زار شه اخرت به مسلمان ته ولې خوشحالي نه او حالانکه مسلمان الله ته په عبادتونو ځان ستومانه کوي! هغه وويل: که عبادت روغ نه وي او قبول نه شي نو بيا؟ بيا يې وويل: ډېرى خلک باور لري چې ځان يې قابو کړی دی، په صدقه او خيرات کې يې ځان ښودنه نشته، عزم يې سم دم دی، عملونه يې نېک او صالحه دي، خو د قيامت په ورځ به يې تول له مخ نه وويشتل شي[1].

امام ذهبي له احمد نه، هغه له حماد نه، هغه له ايوب څخه روايت کوي چې: ما دلته ډېرى خلک ليدلي دي چې ويل به يې: که تقدير کې وي وبه شي.

او ايوب به ويل: هغه سړی دې له الله پاک څخه وډار شي که عبادتونه کوي بايد خپل عبادت پر خلکو عذاب ونه ګرځوي، د ښکاره عبادتونو نه پټ عبادتونه ډېر ښه دي[2].

جعفر بن برقان وايي: زه د يونس بن عبيد له ښه سړيتوب او دينداری نه خبر شوم ما ورته وليکل: ګرانه وروورجانه! زه ستا له دينداری او ښه سړيتوب نه خبر شوم، د مينې او محبت له مخې مې تا ته ليک دروستو، ډېره مهرباني به دې وي که ستا نيک عملونه راته راواستوې.

هغه راته ليکلي و: ستا ليک راورسېد او زما د عملونو متعلق دې غوښته کړېوه، ما خپل ځان سره فيصله کړېده چې څه مې خوښ وي هغه به د نورو لپاره هم خوښ ګڼم، کوم څه چې مې بدي شي هغه به د نورو لپاره هم بد ګڼم، ومې کتل نفس مې له دې څخه ډېر لرې و، بيا مې له نفس څخه وغوښتل چې له ښو صفتونو پرته به خلک په نور څه نه يادوې، نو د بصرې په ښار کې ګرمۍ کې روژه نيول راته

(۱) صفة الصفوة: (۳/۳٦۰)
(۲) سير أعلام النبلاء: (٦/۱۹)

د هغوی د نه يادولو نه ډېر اسان ښكاره شول، دغه زما عملونه دي نور دې په الله سپارم[1].

❁ محمد بن المثنى وايي: ما ته عبدالله بن سنان وويل: زه په طرسوس كې د عبدالله بن مبارك او معتمر بن سليمان سره ملګرى وم، نا څاپه خلكو نارې كړې چې جهاد ته تيار شئ، عبدالله بن مبارك هم د خلكو سره ووت، د جنګ دواړه خواوې سره مخامخ شوې، يو رومي راووت او د مقابلې غوښتنه يې وكړه، يو مسلمان يې مقابلې ته ووت خو مسلمان يې د سختو ګوزارونو له مخې شهيد كړ تر دې چې شپږ مسلمانان يې شهيدان كړل، د جنګي صفونو ترمنځ په ډېرې لويې او تكبر سره ګرځېده او د مقابلې نارې يې وهلې، له دې وروسته چا ورسره مقابلې ته زړه ښه نه كړ، ما ته عبدالله بن مبارك وكتل او راته يې وويل: كه زه مړ شوم داسې او داسې به وكړې، خپل اس ته يې حركت وركړ او د مقابلې ميدان ته ووت، د كافر سره يې لږه اندازه مقابله وكړه او بيا يې كافر مردار كړ، بيا يې د مقابلې اواز پورته كړ بل كافر ورته راووت تر دې چې شپږ كافران يې ووژل، مقابله پسې نوره هم اوږده شوه، كافرانو د بوزديلې له وجې ورته مقابلې لپاره زړه ښه نه كړ، خپل اس ته يې قمچينه وركړه او د دواړو صفونو ترمنځ وځغليد، لاړ او له سترګو پناه شو خو مونږ پرې هېڅ پوهه نه شو، لږ څنډ وروسته مې په خپل ځاى كې وليد راته يې كړه چې: پام كوه عبدالله كه دا خبره دې چا ته كړېوه نو... يوه سخته خبره يې راته وكړه[2].

❁ احمد بن اسحاق وايي: فتح بن عبدالسلام وويل چې هريو محمد بن عمر، ابو غالب محمد بن علي، او محمد بن احمد الطرائفي ټولو راته د ابوجعفر بن محمد نه هغه د عمرو بن عثمان الحمصي نه، هغه د بقية نه، هغه د صفوان بن عمرو نه، هغه د سليم بن عامر نه، هغه د جبير بن نفير نه روايت كړې دي چې ما د ابودرداء رضي الله عنه نه په اخر لمونځ كې د نفاق نه ډېره پناه غوښتل واورېدل، ما ورته وويل: ستا او د نفاق ترمنځ خو ډېره فاصله ده؟ هغه وويل: دغه خبرې مونږ ته مه كوه په يو ساعت كې سړى له خپل دين څخه په څو څو وارې اړول كيږي چې بالاخره له دين څخه ووځي[3].

(١) صفة الصفوة: (٣/٣٠٣)
(٢) سير أعلام النبلاء: (٨/٤٠٨ – ٤٠٩)
(٣) سير أعلام النبلاء: (٦/٣٨٣) ذهبي سند ته صحيح ويلي دي.

۞ فریابي له ابوبکر سعید بن یعقوب طالقاني نه، هغه یې له عبدالله بن مبارک نه، هغه یې له اوزاعي نه، هغه له هارون بن رئاب نه نقلوي عبدالله بن عمرو چې کله مړ کېده وېویل: فلانکی قریشي راوغواړئ، ما ورته د خپلې لور متعلق د عدّت په خېر بهانه کړېوه، او زه دا نه خوښوم چې د الله پاک سره د نفاق په دریمه حصه ملاقات وکړم، تاسو ټول په دې ګواهان شئ چې ما خپله لور هغه ته په نکاح ورکړه(۱).

۞ موسی بن معلی وايي: ما ته ابوحذیفه وویل: که په تا کې درې خصلتونه (خویونه) شته شول نو له اسمان نه چې څومره خېر او برکت راښکته کېږي ته به په کې برخوال یې: چې عمل دې خالص د الله د رضا لپاره وي، خلکو لپاره به هغه څه خوښوې چې ستا د ځان لپاره خوښ دي، او د خپل توان په اندازه خوراک له حلالې لارې وکټه(۲).

۞ ویل کیږي چې د محمد بن واسع تر څنګ یو قصه ګو خلکو ته وویل: ولې په زړونو کې الهي خشیت نشته؟ سترګو کې ژړا او د الهي خوف له کبله په بدن وېښته نه ودرېږي؟ محمد بن واسع ورته وویل: ای سړیه! خلک هغه څېر دي چې څنګه ته یې، خبره چې له زړه نه ووځي په زړه کې ځای نیسي(۳).

۞ عبدالصمد بن عبدالوارث له محمد بن ذکوان څخه، هغه له خالد بن صفوان نه نقلوي چې زه د مسلمة بن عبدالملک سره مخامخ شوم هغه راته وویل: خالده! د حسن بصري احوال را ته بیان کړه، ما ورته وویل: د هغه متعلق به درته ډېر ښتوني معلومات درکړم، زه یې دېوال شریک ګاونډي یم، د مجلس ملګری یې یم، چې څنګه ښکاره مسلمان دی هغسې په باطن کې دی، خبره او کار یې دواړه یو څېر دي، د ناستې او ولاړې خبره یې یوه وي، چې په کومه خبره امر کوي خپله یې ډېر زیات مني، او له هغه کار څخه ځان ساتي چې ورڅخه منعه وکړي، دومره راته معلوم دی چې خلکو ته محتاج نه دی او خلک ورته محتاج دي، هغه راته وویل: بس بس هغه قوم به څه تباه شي چې داسې سړی پکې وي(٤).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۸/۳۹٦).
(۲) صفة الصفوة: (٤/۲۹٦).
(۳) سیر أعلام النبلاء: (٦/۱۲۲)
(٤) سیر أعلام النبلاء: (۲/٥۷٦).

عون بن عمار وايي: ما له هشام الدستوائي نه واورېدل چې: زما دې په الله قسم وي زه هېڅکله هم داسې نه شم ويلای چې زه د الله د رضا په خاطر د حديث زده کړې لپاره چرته تللی يم.

ذهبي وايي: زه هم دغسې نه شم ويلای، سلفو صالحينو به علم د الله پاک د رضا لپاره طلب کوو نو د عزت سره سره ورپسې په دين کې اقتدا هم کيږي، او ځينې داسې خلک وو چې د زده کړو په لومړيو کې يې د الله رضا نوه خو چې علم يې کله حاصل کړ د ځانونو سره يې محاسبه شروع کړه نو د لارې په منځ کې علم د اخلاص په لور روان کړل، لکه مجاهد او نور علماء وايي: مونږ علم زده کړ خو دومره لوی نيت مو ورته نه و کړی، بيا الله پاک رحم وکړ او وروسته مو نيت نېک او صالحه شو، نورځيني علماء وايي: په لومړيو کې مونږ علم د الله پاک لپاره نه و ياد کړی، خو علم انکار وکړ چې خالص بايد د الله لپاره وي، دا هم ډېره ښه ده، له دې وروسته يې بيا علم په نېک نيت باندې نشر او شايع کړ.

او ځيني نور داسې خلک وو چې په فاسد نيت يې علم د دنيا لپاره حاصل کړ د دې لپاره چې خلک يې صفتونه وکړي، دوی ته د خپل نيت ثمره ورکړل شوه، نبي ﷺ فرمايي: [مَنْ غَزَا يَنْوِي عِقَالاً فَلَهُ مَا نَوى][1].

که چا د پړي په نيت غزا وکړه هغه څه به ورکړل شي چې نيت يې وي.

داسې خلکو نه خو له علم څخه وړانګې واخستې او نه يې علم په نفسونو کې کوم اثر وکړ، او نه يې علم په اعمالو کې مثبته نتيجه ورکړه، عالم هر هغه څوک دی چې له الله تعالی څخه ډار ولري.

او ځيني نور داسې وو چې د ځان سره يې ناروا وکړه، په علم يې دنياوي منصبونه ترلاسه کړل، د علم پورې يې ځان تړلی ونه بولو، د دې سره سره يې د لوی ګناهونو ارتکاب او ناروا عملونه وکړل، دوی هېڅکله علماء نه شي بلل کېدای، دوی دې برباد او مړه شي.

او ځيني نور د علم په حصول کې له الله څخه نه ډارېږي، د چل او پراډ په سورلی

(۱) حديث امام أحمد په خپل مسند (۳۱۵/۵) کې دارمي په (۲/۶۵٤) کې نسائي په (٦/۲٤) د عبادة بن صامت رضي الله عنه په روايت په دې لفظ [مَنْ غَزَا فِیْ سَبِيْلِ اللهِ وَ لَمْ يَنْوِ الاَّ عِقَالاً فَلَهُ مَا نَوٰی] روايت کړی دی.

سپور وي، تل لپاره په رخصتونو او اسانتياو فتواګانې ورکوي، روايتونه يې ټول شاذ حديثونه وي، او ځينې خو يې لا بيخي په الله تعالی دومره جراتمند وي چې د درواغو حديثونه جوړوي، بالاخره الله تعالی يې وشرموي، علم يې له منځه ولاړ شي او اور يې توخه شي، دغې ټولو خلکو د علم ډېره برخه روايت کړېده خو ولې پای يې په دې تمامه شوېده چې له علم څخه لوڅ او لغړ شوي دي، له دوی څخه وروسته نور داسې خلک منځ ته راغلل چې له تېرو خلکو نه په علم او عمل دواړو کې پس پاتې وو، د دوی پسې نور داسې خلک راغلل چې په ظاهره کې علم ته منسوب وو خو له لږ علم پرته يې نور هېڅ نه و ياد، پخپلو ځانونو يې د ښه علماو ګومان کوو خو دايې بيخي په ذهن کې نه وه چې الله پاک ته خپل ځانونه په علم ورنږدې کړي، دا ځکه چې دوی د اقتداء لپاره ور ديندار عالم ښوونکی نه و ليدلی، د خورې ورې رمې په څېر بې نظمه او بې ضبطه شول، په دوی کې د استاذ موخه دا جوړه شي چې ډېر کتابونه راغونډ کړي او کله کله يې ګوري، پخپلو روايتونو کې تصحيفات کوي او هېڅ خيال يې نه ساتي، د الله تعالی نه د خلاصون او بخشش سوال کوو، او لکه د يو عالم په څېر مونږ هم وايو چې: زه نه عالم يم او نه مې کوم عالم ليدلی دی[١].

محمد بن عيسي وايي: عبدالله بن مبارک به طرسوس ته ډېر زيات تلوراتلو او هلته به په خانقاه کې پاتې کېده، يو ځوان هلک به ورته ډېر زيات راتو حديثونو به يې ترې هم اورېدل او ابن مبارک به ورله د ژوند اړوند اړتياوې هم پوره کولې، د عادت سره سم عبدالله بن مبارک يو ځل (رقي) ته راغی د ډېرې تونده‌ٔ له کبله غزا ته ووت خو دغه ځوان يې ونه ليد، چې له غزا نه بېرته راستومن شو د ځوان متعلق يې پوښتنه وکړه، ورته وويل شول چې د پور له کبله په محبس خانه کې دی، عبدالله بن مبارک وويل: څومره پور وړی دی؟ هغوی ورته وويل: لس زره درهم، له ډېرې پوښتنې وروسته يې هغه سړی پېدا کړ چې قرض يې ورپورې و، د شپې له مخې يې ورله لس زره درهم ورکړل او قسم يې ورکړ چې ترڅو زه ژوندی يم چا ته به يې قيصې نه کوي، او چې څنګه سبا شي سړی له بند څخه خلاص کړه.

عبدالله بن مبارک بېرته د شپې ولاړ او سهار ځوان له بند څخه خلاص شو، چا

(١) سير أعلام النبلاء: (١٥٢/٧ - ١٥٣).

هلک ته وویل: عبدالله بن مبارک دې پوښتنه کوله لږ څه وخت کیږي چې ولاړ، ځوان ورپسې وځغلید او له (رقي) څخه بهر یې دوه یا درې میله وړاندې راونیو هغه ورته کړه: ځوانه چرته وې؟ ډیر وخت کیږي چې په خانقاه کې دې نه وینم؟ هغه ورته وویل: هو ابوعبدالرحمن! زه لږ قرض کې بندي وم، عبدالله بن مبارک ورته وویل: څنګه له بند څخه راخلاص شوې؟ هغه ورته وویل: نه پوهیږم چې څوک به و خو راغلی و او زما له پلوه یې قرض ادا کړی و، دغه دی چې له بند څخه راووتم، عبدالله بن مبارک ورته وویل: ستا د قرض په ادا کولو د الله پاک شکر ادا کړه.

سړي دا کهاني هله بیان کړه چې کله عبدالله بن مبارک ﷬ ومړ[١].

❂ ابو جعفر الحذاء وایي: ما له سفیان بن عیینة نه اوریدلي دي چې که د انسان ظاهر او باطن سره یوشان وي دېته عدل ویل کیږي، او که باطن د انسان د ظاهر نه غوره وي ورته فضل ویل کیږي، او که ظاهر یې له باطن نه غوره وي ورته ظلم او زیاتی ویل کیږي[٢].

❂ عبدالله بن مبارک وایي: حمدون بن احمد ته وویل شول: د سلفو په خبرو کې زمونږ له خبرو نه وزن ولې ډیر دی؟ هغه وویل: ځکه چې هغوی به د اسلام د سرلوړۍ، د نفسونو د عام نجات او خلاصون او د الله تعالی د رضا په خاطر خبرې کولې، او مونږ خبرې د نفسي عزت، د دنیا غوښتنې او د خلکو د رضا لپاره کوو[٣].

❂ نضر بن شُمیل وایي: یو ځای و چې وړی به پکې ګرانه شوه نو په بصره کې به هم وړی ګرانېده، نو هلته وړی ګرانه شوه، چونکه یونس بن عبید خپله د وړی کاروباري و په دغه کار وپوهېده له یو سړي څخه یې د دیرش زره روپو مال واخست، څه موده وروسته بیرته دوکاندار ته ورغی او ورته یې وویل: ایا تا ته معلومات و چې په فلانکي ځای کې وړی ګرانه شوېوه؟ هغه وویل: نا که ما ته معلومات ول ما نه خرڅوله، یونس بن عبید وویل: ما ته مې روپۍ راکړه او بیرته دې مال واخله[٤].

(١) صفة الصفوة: (٤/١٤١ - ١٤٢).
(٢) صفة الصفوة: (٢/٢٣٤).
(٣) صفة الصفوة: (٤/١٢٢).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٦/٢٩٣).

۞ له بِشر څخه خلک روايت کوي چې چا ورته وويل: راځه چې ساعت تېرې وکړو! هغه ورته وويل: ګف ته مې ډېر زړه کېږي خو چې څه شي ته مې زړه وشي پرېږدم يې[١].

۞ فضيل بن عياض وايي: خوار شئ، ايا د بدو کارونو سره بيا هم ځان ته ښه سړي وايې، د جهل سره بيا هم ځان ته عالم وايې، بخل کوې او بيا هم لا ځان ته سخي وايې، له حماقت نه ډک يې او بيا هم ځان ته هوښيار وايې، ارزوګانې دې اوږدې دي او اجل دې ډېر لنډ دی.

زه [ذهبي خپله وايي] وايم: لوړه په رب لايزال چې فضيل بن عياض رښتيا وايي، انسانه! ظلم هم کوې او ځان ته مظلوم هم وايې، د حرام خورۍ سره ځان ته پرهيزګاره وايې، د فسق او فجور کولو سره ځان ته عادل او نېک سړی وايې، د دنيا لپاره علم کوې او دعوه لرې چې زه يې د الله پاک لپاره طلب کوم[٢].

۞ يوسف شيرازي په خپل کتاب [اربعين البلدان] کې وايي: زه چې کله د خپل استاذ او د وخت مستند عالم د زيارت لپاره روان شوم، الله تقدير کړېوه چې د کرمان په لرې پرته سيمه کې مې ورسره ليدل کتل وشول، سلام مې پرې وکړ، ښکل مې کړ او مخې ته يې کېناستم، راته يې کړه چې دلته ولې راغلې؟ ما ورته وويل: ته مې موخه وې، او له الله وروسته مې ټول باور په تا دی، له تا څخه مې په خپل قلم ليکل کړي و، او مزل مې ستا حضور ته را لنډ کړم، په دې چې برکتونه درڅخه حاصل کړم او له (علوّ السند) څخه برخمن شم.

هغه راته وويل: مونږ او تا ته دې الله خپله رضا را نصيب کړي، زمونږ هڅې دې الله خالص د هغه لپاره وګرځوي، که زه دې سم صحيح پېژندلای وای، سلام به دې راباندې هم نه وای کړی، او نه به مې مخې ته دومره په ادب ناست وای، بيا يې تر ډېر وژړل او شته خلک هم په ژړا شول، بيا يې وويل: ای الله! ستا په ښائسته پرده کې مو پټ کړه، د پردې تر شاه مو داسې کړه چې ته راڅخه خوشحاله يې.

ای ځويه! زه د لسو کالو ووم چې د پلار سره مې له هرات څخه بوشنج ته د علم

---

(١) سير أعلام النبلاء: (١٠/٤٧٠).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٨/٤٤٠).

د حصول لپاره شيخ داوودي ته پیادل سفر وکړ، پلار مې راته په دوارو لاسونو کې کانې کېښودل او راته یې کړه چې دا ونه غورځوې، له وېرې مې نه شو غورځولای او ډېر به یې ستړی ستومانه کړم، پلار به مې راته زما ساه تیګاه ولیده راته به یې وویل: یو کانې وغورځوه، یو به مې وارتو او سفر مو جاري ساتو، چې پلار مې بیا ساه تیګاه ولیده راته یې کړه چې ستومانه شوې؟ له وېرې به مې ورته وویل چې نا، هغه به راته کړه چې ولې نو بیا مزل نه شې کولی؟ تر لږه ګړې به یې مخې ته چابک چابک لاړم، بیا به ستومانه شوم، هغه بل کانې به یې راځخه هم لرې کړ، سفر به مو جاري ساتو خو چې ښه به ستړی ستومانه شوم، په شا به یې کړم، په لاره کې به د زمیندارو یا نور چاسره سره مخ شول او سورلي به ورسره وه، زما پلار ته به یې وویل: ای شیخ عیسی! که دې خوښه وي تر بوشنج پورې به تا او ماشوم دواړه په سورلیو سپاره یوسو، هغه به ورته وویل: اعوذ بالله چې د نبي کریم ﷺ د حدیثونو په طلب کې سپاره لاړ شو، نا بلکې مونږ پیادل ځو، چې کله به هغه نور له مزل ځخه ودرېد، د نبي ﷺ د حدیثونو د احترام له کبله به بیا ما په شا کړ تر څو رب کریم ثوابونه راکړي، اوس له هغه ملګرو ځخه یو زه پاتې یم، د حدیثونو زده کړې لپاره ډلې ډلې خلک اوس ما ته راروان دي.

بیا یې زمونږ ملګري عبدالباقي بن عبدالجبار هروي ته وویل چې ما ته حلوا راکړې، ما ورته وویل: شیخ! که د ابو الجهم د حدیثونو ټوک راته ووایې له حلوا ځخه راته پسند دی! هغه وخندل او راته یې کړه چې خواږه راشي خبرې ختمې شې، لویه کاسه یې د حلوا ډکه راوړه او مونږ وخوړه، بیا مې ورځخه وغوښتل چې اصلي نسخه راته راکړي، نسخه یې راوړه او راته یې وویل: هېڅ ترس او حرص مه کوه، ډېری مخلوق ته مې دا معلومات ورکړي دي، له الله ځخه عافیت غواړه، بیا مې ورته د حدیثونو ټوک واورو او ډېر ترې خوشحاله وم، د صحيح البخاري سره سره مې ترې نور ډېر څه بار بار واورېدل، او تر هغه مې ورسره صحبت دوام ودرلود چې د سه شنبې په ورځ د ذي الحجې په میاشت کې په بغداد کې وفات شو[١].

(١) سير أعلام النبلاء: (٢٠/٣٠٧ - ٣٠٨).

د الله تعالی نه د سلف صالحینو د وېرې نمونې

عبدالله بن مسعود رضي الله عنه به کله کیناست ویل به یې: د ورځې او شپې په تېرېدو سره ستاسو اجلونه رانزدې کیږي، مرګ نا څاپه راځي او ټول عملونه موثبت کیږي، د خیر کروندې چې څوک کوي په مینه به خپل فصل وریبي، او په ډېره پښېمانتیا به د شر کرونده ګر خپل کرلی فصل وریبي، څوک چې څه کري هغه به ریبي، ناراسته له خپلې برخې څخه نه محرومه کیږي او د مقررې اندازې پرته حریص ته مزید نور څه نه ورکول کیږي، که چا ته خیر په لاس ورشي نو خیر الله پاک ورکړ، او که له شر څخه په ډډه کړی شي الله پاک له شره وساتو، پرهیزګاره خلک مشران او سرخیل دي، عالمان قائدین دي، او مجلسونه یې د خیر او برکت مجلسونه دي[۱].

فسوي وایي مونږ ته ابوالیمان، هغه ته حریز بن عثمان، او هغه له ابو الحسن عمران بن نمران نه نقلوي چې ابوعبیده به په جنګې لیکو کې روان و او ویل به یې: ای خلکو واورئ! ډېر خلک پر تن سپین پوښاک لري خو عقیده یې ګنده وي، ځینې نه پوهیږي د خپل عزت په ځای د ځان بې عزتي کوي، ټول خپل مخکنې ګناهونه په نوي ښائسته نیک عملونه باندې ختم کړئ[۲].

ابن شوذب وايي: ابوهريرة رضي الله عنه چې کله مړ کېده ژړل یې، چا ورته وویل ولې ژاړې؟ هغه ورته کړه: په دې ژاړم چې سفر اوږد دی او توښه مې کمه ده، مخې ته مې پرته غونډۍ ډېره سخته ده معلومه نه ده چې ښکته کیدل به ترې جنت ته او که اور ته وي[۳].

عبیدالله بن السرّي وايي: ابن سیرین ویلې دي: ما ته مې هغه ګناه معلومه ده چې له کبله یې زه قرضداری شوی یم، ما څلویښت کاله مخکې یو سړي ته ویلې و: ای ناداره. دا خبره ما ابو سلمیان دارانې ته وکړه، هغه وویل: د هغوی ګناهونه

(۱) سير أعلام النبلاء: (۴۹۷/۱).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۸/۱).
(۳) صفة الصفوة: (۶۹٤/۱).

ډېر کم و، نو معلومات ورته کېدای شول چې سخته پرې له کومه راځي، او زمونږ ګناهونه ډېر دي مونږ ته د دې معلومات نشته چې له کومه به نیول کیږو[1].

۞ عبدالله بن عبدالرحمن بن يزيد بن جابر وايي: ما ته مې تره يزيد بن جابر د عطاء خراساني نه روايت کو چې: زه درته د دنيا په ګټلو وصيت نه کوم، په دې خو درته پند درکړل شوی دی او بيا هم تاسو په دنيا ډېر حرص کوئ، زه درته په اخرت ګټلو وصيت کوم چې له دې فاني دنيا نه د تل پاتې کور لپاره توښه واخلئ، او دنيا داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ورڅخه تللي ياست، او زما دې په الله قسم وي چې له دنيا څخه به هرومرو ځئ، او مرګ داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ګوټ کړی دی او زما دې په الله قسم وي چې مرګ به خامخا خښئ، او اخرت داسې وشمارئ چې ګنې تاسو ورته ورغلي ياست او زما دې په الله قسم وي چې هرومرو به اخرت ته ورځئ، اخرت د ټولو خلکو کور دی، هر څوک چې په سفر روانيږي د ځان سره توښه اخلي، که د سفر په دوران کې چا سره توښه وي ډېر به ورته خوشحاله وي، او که چا توښه وانه اخسته ډېر زيات به خفه وي، په ګرمۍ کې به وسره سيوری او په تنده کې به ورسره دومره اوبه نه وي چې تنده پرې خړوب کړي، د دنيا سفر پای لري ختم به شي خو هوښيار او دانا سړی هغه دی چې د نه ختميدونکي سفر لپاره پوره تياری ونيسي[2].

۞ قبيصة بن قيس العنبري وايي: ضحاک بن مزاحم به هر ماښام ژړل، چې چا به ورته وويل: ولې ژاړې؟ هغه به ويل: په دې ژاړم چې نن به الله پاک ته زما څنګه عملونه پورته شوي وي[3].

۞ کنانة بن جبلة السلمي وايي: بکر بن به عبدالله به ويل: چې له ځان څخه مشر ووينې داسې ووايه چې دا رانه په ايمان او نيکو علمونو کې ډېر مخکې دی، او که کشر دې وليد داسې ووايه چې دا رانه څکه ښه دی چې زما بد عملونه ترې ډېر دي، او که ورونو دې عزت وکړ داسې ووايه چې په فضل او خيريت کې درنه مخکې شول، که له ورونو دې تقصيرات وليدل داسې ووايه چې دا زما د ګناه سزا ده[4].

(١) صفة الصفوة: (٣/٢٤٦).
(٢) صفة الصفوة: (٤/١٥١).
(٣) صفة الصفوة: (٤/١٥٠).
(٤) صفة الصفوة: (٣/٢٤٨).

قاسم بن محمد وايي: مونږ به د عبدالله بن مبارک سره سفرونه کول، زما په زړه کې به دا ګرځېدل چې عبدالله بن مبارک په مونږ باندې دومره فضيلت او شهرت په کوم عمل ګټلی دی؟ که هغه لمونځونه کوي مونږ يې هم کوو، که روژه نيسي مونږ يې هم نيسو، که جهادونه کوي مونږ يې هم کوو، که هغه حج کوي مونږ هم حج کوو، د سفر په دوران کې شام ته روان وو، په يو کور کې مو د ماښام ډوډۍ خوړله نو ډيوه مړه شوه، زمونږ يو ملګری د ډيوې پسې ووت چې رڼا يې راوړه ما د عبدالله بن مبارک ږيرې ته وکتل په اوښکو لمده شوې وه، ما له ځان سره وويل چې عبدالله بن مبارک ته د الله تعالی څخه په خوف او خشيت دومره فضل او بهترې ورکړل شوې ده، شايد د ډيوې د بې نوره کېدو په وخت کې به دې ځان ته د قيامت تاريکې او تورتمونه ياد کړې وي[۱].

امام مرّوذي وايي: ما يوه ورځ احمد بن حنبل ته وويل: ښنګه يې او ورځ دې ښنګه ده؟ هغه راته وويل: د هغه چا ورځ به څه ښه وي چې الله پاک ترې د فرائضو ادا غواړي، رسول الله ﷺ ترې د سنتو ادا غواړي، دواړه ګمارل شوې ملائک ترې د عملونو تصحيح غواړي، نفس ترې خپل خواهشات غواړي، ابليس ورته د فحش او فجور امر کوي، او ملک الموت يې د دې انتظار وباسي چې روح به ترې کله اخلي، او بچيان ورته وايي چې زمونږ د ورځې د روزې غم وخوره[۲]!!

ابن خُبيق وايي: ما ته حذيفه مرعشي وويل: څلور شيان قابو کړه: دواړه سترګې، ژبه، نفس پرستي او زړه، په سترګو دې حرامو ته مه ګوره، په ژبه دې د زړه ضد خبرې مه کوه، هيڅ مسلمان ته په زړه کې کينه او بغض مه ساته، او نفسي غوښتنې دې قابو کړه چې هيڅ ونه غواړې، که دغه څلور خويونه درېکې نه و، پوهه شه چې په سر دې خاورې پرتې دي[۳].

قاضي حسين د خپل استاذ قفّال متعلق وايي چې هغه به مونږ ته د درس راکولو په وخت کې ډېر ځله ژړل، بيا به يې سر پورته کړ او وبه يې ويل: په مونږ څه څه نه کيږي او مونږ څومره غافله يو[٤].

(۱) صفة الصفوة: (٤/١٤٥).
(۲) سير أعلام النبلاء: (١١/٢٢٧).
(۳) صفة الصفوة: (٤/٢٦٨).
(٤) سير أعلام النبلاء: (١٧/٤٠٧).

مخوَّل وايي: يوه ورځ راته بهيم العجلي وويل: ستا په ګاونډ او ورونو کې داسې ځوک نشته چې ما سره د حج لپاره ملګرتيا وکړي؟ ما ورته ووېل: ولې نه، زه لا ړم او په کلي د ديندراه سړي سره مې مخامخ کړ او دواړو سره په نيته اتفاق وکړ بيا بهيم خپل کور ته ولاړ، په سبا مې کور ته کليوال راغی او راته يې ويل: ما نه تېر شه او د بهيم لپاره د بل ملګري تالاش وکړه، ما ورته ووېل: خوار شئ ولې؟ په ټوله کوفه کې له دېنه بل ديندراه او اخلاقي ځوک نشته، ما ورسره ډېر بحري سفرونه کړي دي له ښواخلاقو پرته مې ترې نور څه نه دي ليدلي، هغه راته ووېل: ما ته چا ووېل چې دا ډېر ژاړي او نه غلې کيږي هسې نه په مونږ ټول سفر خراب کړي، ما ورته ووېل: خوارشئ! ولې ته کله ناکله نه ژاړې چې زړه دې نرم شي؟؟ داسې هغه هم دی زړه يې نرم شي نو په ژړا شي، هغه ووېل: ولې نه، خو زه خبر شوم چې دا په بله نمونه ژاړي، ما ورته ووېل: ملګرتوب ورسره هرومرو وکړه ډېر خېر به درته ورسيږي، هغه ووېل: استخاره به وکړم.

په تعين کړې نيتې سره دواړه يوځای شول او دواړو ته سورلۍ تيارې کړی شوې، بهيم د يوې ونې د سيوري لاندې کېناست او لاس يې د ږيرې لاندې کېښود په ژړا يې شروع وکړه او اوښکې يې له سترګو په مخ دومره رارواني شوې چې له مخ نه ږيرې ته او بيا ګرېوان ته، قسم په رب لايزال چې ما يې اوښکې په ځمکه وليدې.

ملګري مې راته ووېل: مخوله! ملګري ته دې وګوره کنه زه ورسره ملګرتوب ته تيار نه يم، ما ورته ووېل: کېدای شي ښځه او بچې يې راياد شوي وي او ژاړي، زمونږ خبرې بهيم واورېدې ويويل: نه نه وروره! حج ته سفر راته د اخرت کوچ راياد کړ، بې قابو نور هم په ژړا شو.

ملګري مې راته ووېل: تا ماسره ځو ځو وارې داسې بد کړي دي، تا راسره ملګری کړ که نه بهيم ما څه پېژنده؟ تا ته په کار و چې بهيم دې د داود الطائي او د سلام ابو الاحوص[1] سره ملګری کړی و چې ټولو يو بل ته ژړل، يا خو به ټول مړه شوي وو او يا به يې يو بل ته تسلّي ورکړې وه.

(۱) په صفة الصفوة کې په (سلام بن الأحوص) ياد شوی دی، او صحيح نوم يې (ابوالاحوص) دی، کولای شئ چې ترجمه يې په (التقريب: ۲۷۰۳) کې وګورئ، خپل نوم يې سلام بن سليم الحنفی الکوفی دی او په (۱۷۹) کې وفات دی.

خو ما به ورته د خير دی خبرې کولې او ورته به مې ويل: دا به ستا غوره ترين سفر وي.

زما دغه کليوال به هر وخت حج ته تلو، د نيک عمل او ښه سړيتوب سره تاجر هم و، هر چا سره به يې اساني کوله، ډېر خفګان او ژړا به يې نه کوله، ما ته يې وويل: دا سفر خو مې دې سره شو خو کيداې شي چې ډېر خير او فايده په کې وي.

زما او د کليوال خبرو اترو نه بهيم خبر نه و، که خبرشوی وای نو ملګرتوب يې ورسره نه کو.

دواړه د حج په سفر ووتل او بېرته راغلل او دواړه سره لکه د خپلو ورونو په څېر وو، زه ورغلم هغه راته وويل: الله دې درته نېکه بدله او خېرعظيم درکړي، زما هيڅ يقين نه راتو چې د ابوبکر رضي الله عنه په څېر خلک به دې امت کې وي، هغه خپله ډېر ناداره و، که زه ترې د ماليت له نګاه نه ډېر ښه هم وم خو خرچه راباندې هغه کوله، که څه هم زه ځوان وم خو هغه به مې خدمت کو سره له دې چې بوډا هم و، هغه به روژه و خو زما لپاره به يې خوراک تيار و.

ما ورته وويل: د ډېرې ژړا سره يې څنګه وې؟ هغه وويل: زړه مې ترې ايله بيله خوشحاله شو زه يې هم ځان سره په ژړا راواړولم، ملګري رانه لومړی لږ په تنګ راغلل خو چې کله به يې بيا مونږ په ژړا وليدو هغوی به هم راسره ژړل، هغوی سره خپل منځ کې يو بل ته وويل: مونږ او دوي سره يوشان مړه کيږو، هغوی ژاړي او مونږ نه ژاړو؟ مونږ چې به کله په ژړا شول هغوی به هم راسره ژړل.

بيا بهيم ته ورغلم او سلام مې پرې وکړ ورته ومې ويل: په لاره کې ملګري سره څنګه وې؟ هغه وويل: ډېر ښه ملګری و، د الله ذکر، د قران کريم تلاوت به يې ډېر زيات کو، له اوښکو نه به يې سترګې ډکې وې، او د برداشت څښتن و، په دغې غورچاڼ دې درته الله پاک نېکه بدله درکړي[1].

(۱) صفة الصفوة: (۳/۱۷۹ - ۱۸۲).

سلف صالحین او له شهرت نه کرکه

حبیب بن ابي ثابت وايي: یوه ورځ عبدالله بن مسعود راووت خلک ورپسې روان شول، هغه ورته وویل: ایا څه کار مو راسره دی؟ هغوی ورته وویل: څه کار مو نشته خو مونږ ویل چې له تاسره لاړ شو، هغه ورته وویل: بېرته ستانه شئ، داسې تلل د مشرتابه لپاره فتنه او د ورپسې خلکو لپاره هلاکت دی[١].

حارث بن سوید وايي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: که تاسو ته زما صحیح معلومات وای نو زما په سر به مو خاورې اچولې وای[٢].

بسطام بن مسلم وايي: د محمد بن سیرین سره چې به څوک روان شول هغه به ورته وویل: څه خو نه وايې؟ که د چا به ورسره څه کار و نو ورله به يې وکړ، چې په راستنېدو کې به ورسره بیا څوک پاڅېد بیا به يې ورته وویل: ولې؟ څه کار خو دې نشته؟[٣].

حسن[٤] وايي: زه یوه ورځ د عبدالله بن مبارک سره وم، یوې چینې ته راغلو خلکو ترې اوبه څښلې، چونکه خلکو ونه پېژند، ټیل مټال يې ورسره وکړ خو چې له کنې کونې راووت ما ته يې وویل: ژوند داسې خوند کوي چې هېڅ څوک مو نه پیژني او نه راله عزت کوي.

بیا په کوفه کې وربانديې کتاب المناسک لوستل کېده چې دې ځای ته ورسېد: عبدالله وايي: دا زما مذهب دی. نو ویویل: زما دا خبره چا لیکلې ده، چا چې لیکلې وه هغه ورته وویل: ما لیکلې ده، تر هغه يې په لاس ګرو ګرو چې تر څو يې وران کړ، بیا يې وویل: زه لا څوک یم چې خبره هم مې لیکل کیږي؟[٥].

(١) صفة الصفوة: (٤٠٦/١).
(٢) صفة الصفوة: (٤٠٦/١ – ٤٠٧).
(٣) صفة الصفوة: (٣٤٣/٣).
(٤) حسن بن الربیع، او حسن بن عرفطة، او حسن بن عیسی بن ماسرجي درېواړه د عبدالله بن مبارک شاګردان دي، قایل هم په درېواړو کې یو دی.
(٥) صفة الصفوة: (١٣٥/٤).

حسین بن الحسن المروذي وايي: عبدالله بن مبارک وايي: له شهرت څخه ځان پټ وساته، او دا هم خلکو ته مه ښایه چې ته شهرت نه خوښوې، ولې چې د ځان لپاره په زهد دعوه کول د زهد نه خپله وتل دي، د دې داسې معنی ده چې ته پخپله ځان ته د خلکو مدح او ثنا راکاږې[1].

احمد بن یونس الیربوعي وايي: ما ته معاویة بن حفص هغه ته داود بن مهاجر ویلي و چې ابن محیریز ویل ما فَضَالة بن عبید ته وویل: ما ته نصحیت وکړه. هغه وویل: یو څو خویونه دي چې الله پاک به پرې تا ته ډېر خیر درورسوي: چې وسع دې کیږي خلک وپېژنه خو په خلکو ځان مه پېژنه، چې وسع دې کیږي خبرې اوره خو خبرې مه کوه، چې وسع دې کیږي بل ته کېنه خو ځان ته څوک مه کېنوه[2].

یو سړی وايي: ابو عبدالله احمد بن حنبل رحمه الله مې په ډېر خفګان کې ولید په دې حالت کې یې یو سړي صفت وکړ چې [جزاک الله عن الاسلام خیراً] الله تعالی دې تا ته د اسلامي خدماتو نیکه بدله درکړي، هغه ورته وویل: الله تعالی دې زما له خوا اسلام ته خیر ورکړي، زه لا څوک یم او څه مې کړي دي[3]؟

محمد بن المنکدر وايي: د رسول الله ﷺ په مسجد کې به زه همېشه لپاره د یوې ستنې په خوا کې د شپې لمونځ ته ودرېدم، په مدینې والا باندې یو کال قحط راغی که څه هم د استسقا لپاره ووتل خو باران پرې ونه شو، د شپې له مخې چې مې د ماسخوتن لمونځ وکړ د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکیه شوم، په دې جریان کې له رنګه تور سړی چې زیړوالي ته ورته و راغی، لنګ یې وهلی و او په وولو یې څادرګی هم پروت و، له ما نه مخکې ستنې ته ودرېد، دوه رکعتونه یې وکړل او بیا کېناست او وېویل: ای الله! ستا د پېغمبر د حرم اوسیدونکي د باران غوښتو لپاره دروتل خو تا پرې باران ونه کړ، زما دې په تا قسم وي چې باران پرې وکړه.

(١) صفة الصفوة: (١٣٧/٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١١٦/٣).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٢٢٥/١١).

ما له ځان سره وويل: شايد ليونی وي. خو لاس يې لا نه و ښکته کړی چې ما د اسمان غراری واورېد او باران وشو، ماغوښتل چې کور ته مې ولاړ شم په دې کې هغه د باران اواز واورېد د الله پاک دومره حمد او ثنا يې بيان کړه چې ما دغسې حمد او ثنا چرته نوه اورېدلې، بيا يې وويل: زه لا څوک يم چې تا راله دعا هم قبوله کړې، ستا په قوت او حمد پورې مې دې پناه وي، له کوم ځادر څخه چې يې لنګ تړلی و هغه يې پر ځان راخپور کړ او د اوږو ځادر يې د خپو منځ کې واچو او تر سهاره په لمونځ باندې ولاړ و، چې کله پوهه شو سبا راختو والا دی سجده يې وکړه او بيا وتر وکړل، له هغې وروسته يې دوه رکعته د سهار سنت وکړل او په جماعت سره يې د سهار لمونځ ادا کړ، زه هم د خلکو سره په سهار لمونځ کې شامل شوم، لمونځ نه وروسته زه او هغه پاځېدو اوبه په لښتو کې رواني وې زه او هغه په اوبو ورګډ شول خو بيا ما ته معلومات ونه شول چې چرته ولاړ.

په دوهمه شپه زه بيا د عادت سره سم خپلې ستنې ته تکيه شوم هغه بيا راغی او خپل لنګ يې په اوږو او د اوږو ځادر يې د خپو ترمنځ واچو، تر سبا يې لمونځونه وکړل، د سبا د راختو په وخت کې يې سجده او بيا وتر وکړل او بيا يې د سهار دوه رکعته سنت وکړل، د جماعت لمونځ ودرېد زه او هغه دواړه په جماعت کې داخل شوو، زه او هغه دواړه له مسجد نه ووت او ورپسې شوم کور مې ورله وپېژنده چې د مدينې اوسيدونکی دی.

د لمر راختو سره سم يې کور ته ورغلم چې ومې کتل موچي و، زه يې د ليدو سره وپيژندم پاځېد او ښه راغلاست يې راته ووايو، بيا يې راته وويل: څه خدمت دې وکړم؟ که خوښه دې وي چې موزې درله جوړې کړم؟ لږ څه کېناستم بيا مې ورته وويل: ته هغه بېګانی سړی نه يې؟ سم دلاسه يې مخ تک تور شو او راته يې وويل: ابن المنکدره! ستا په دې خبرو کې څه کار دی؟ دومره غصه او قهر شو چې نور زه دېته تيار شوم چې ورڅخه راووځم.

په دريمه شپه چې مې د نبي ﷺ په مسجد کې لمونځ وکړ، د عادت سره سم خپلې ستنې ته راغلم او ورته تکيه شوم خو دغه سړی رانغی، ما له ځان سره وويل: انا لله وانا اليه راجعون، دا مې څه وکړل؟ چې کله سهار شو له لمونځ نه وروسته

تر لمرخاته پورې په مسجد کې کېناستم بیا یې کور ته ورغلم څه ګورم چې کور خالي پروت دی او هېڅ شي په کې نشته، د کور والا راته وویل: تا پرون سړي ته څه وویل؟ ما وویل: ولې؟ هغوی راته وویل: چې ته څنګه ووتې هغه خپل ټول سامان، قالبونه او هر څه په څادر کې واچول او له کور ووت، مونږ نه پوهیږو چې هغه به چرته تللی وي؟

ما د مدینې هر کور ولټو خو پیدا مې نه کړ -الله دې پرې ورحمیږي-[1].

(۱) صفة الصفوة: (۲/۱۹۰ – ۱۹۲).

له ځان خوښۍ نه د سلفو صالحينو وېره

ثابت البناني وايي: ابوعبيده يوه ورځ وويل: اى خلکو! زه د قريشو ځخه يو فرد يم، که په تاسو کې هر سور يا تور راباندې په تقوا کې برتري ولري، زه دوسته ګڼم چې پيروکار يې جوړ شم(١).

معمر پخپل سند له ايوب او هغه له نافع ځخه نقلوي چې يو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنه ته وويل: اى خلکو کې ښه سړى! يا اى د ښه سړي ځويه! هغه ورته وويل: نه زه ښه سړى يم او نه د ښه سړي ځوى يم، بس د الله يو بنده يم، اميد او وېره دواړه ترې لرم، تاسو هم چې څوک تباه کړي نه وي نه يې پرېږدئ (٢).

ابو الاشهب وايي: مطرّف بن عبدالله بن الشخير وايي: چې ټوله شپه وده يم او سهار پښېمانه راپاڅم دا مې له دېنه خوښ دي چې ټوله شپه ولاړ يم او ځان ته غره شم(٣).

ذهبي وايي: لوړه په رب لايزال چې څوک ځان خوښى وي يا د ځان تزکيه کوي هيڅکله به کامياب نه شي(٤).

وهب بن منبه وايي: زما نه درې خبرې يادې کړئ:

١. هوا پرستي مه کوئ.
٢. د بد ملګري سره مه ګرځئ.
٣. د ځان خوښۍ نه ځان وساتئ(٥).

ابو وهب المروزي وايي: ما د عبدالله بن مبارک نه پوښتنه وکړه چې کبر

(١) سير أعلام النبلاء: (١/١٨).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٣٦).
(٣) حلية الأولياء: (٢/٢٠٠).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٤/١٩٠).
(٥) سير أعلام النبلاء: (٤/٥٤٩).

څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: کبر خلکو ته کم کتلو ته وايي، بيا مې ورڅخه وپوښتل چې عُجُب څه ته ويل کيږي؟ هغه وويل: عجب دېته ويل کيږي چې ته داسې عقيده ولرې چې خلکو سره هغه څه نشته چې کوم تا سره دي، او په لمونځ ګوزارانو کې ماته بې کاره شې ځان خوښې ښکاري[1].

احمد بن ابي الحَوَاري وايي: ما ته عبدالله انطاکي وويل: فضيل او ثوري دواړه سره يوځای شول او مذاکره يې شروع کړه، سفيان ثوري وژړل، بيا يې وويل: دا مجلس شايد په مونږ د رحمت او برکت سبب شي، فضيل ورته وويل: زه په دې ويريږم چې مجلس مو راته عذاب نه شي! ايا مونږ دواړه يو بل ته په ښو خبرو ښه ښکاره نه شو؟ سفيان بيا وژړل او ويويل: الله دې ژوندی لره ايله بيله دې ژوندی کړم[2].

اما شافعي رحمه الله فرمايې: چې کله د نيک عمل په کولو د ځان خوښی نه ويريږئ نو دا ځان ته ياد کړئ چې:

١ څوک رضا کول غواړئ؟

٢ کوم نعمتونه غواړئ؟

٣ له کوم عقاب نه ډاريږئ؟

په دې کې چې څوک فکر يوسي خپل نيک عملونه به ورته ډير لږ ښکاره شي[3].

رشدين بن سعد وايي: ما ته حجاج بن شداد وويل: ما د عبيدالله بن ابي جعفر چې خورا پياوړی هوښيار او ځيرکه دی واوريدل: که په مجلس کې چا خبرې کولې او خپلې خبرې يې خوښې شوې چپ دې شي، او که خاموش ناست وي او خپله خاموشي ورته ښه ښکاره شوه نو خبرې دې وکړي[4].

سعيد بن عبدالرحمن له ابو حازم نه نقلوي چې: ځينې وختونو کې څوک ښه کار وکړي نو په کولو يې ډير خوشحاله شي سره له دې چې له تمامو بدو کارونو نه

(١) سير أعلام النبلاء: (٤٠٧/٨).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤٣٩/٨).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤٢/١٠).
(٤) سير أعلام النبلاء: (١٠/٦).

ورله دغه نيک کار ډېر ضررناک وي، او کله سړی بد کار وکړي نو ډېر پرې خفه شي سره له دې چې دغه خفګان ورله د ډېرو نيکو عملونو نه ښه وي، دا ځکه چې د خير کار په کولو ځان په هر چا لوړ بولي او غرور پرې کوي، او کېدای شي چې الله تعالی يې ورسره نور ډېر نېک عملونه هم برباد کړي، او چې کله انسان بد عمل وکړي او بېرته ترې په وېره کې وي کېدای شي چې د الله تعالی سره مخامخ شي او وېره يې په زړه کې وي[1].

د امام ابن حزم رحمه الله په دې قول (زه د حق پيروکار يم اجتهاد کوم خو د چا تقليد نه کوم) امام ذهبي رحمه الله تعليق کوي چې: څوک چې د اجتهاد رتبه حاصله کړي او څه شمير علماء يې معتبر وبولي هغه له تقليد کول هم ناروا دي، خو څوک چې ايله بيله د قران کريم حافظ او يا د فقه لومړني کتابونو زده کونکی وي کله هم اجتهاد نه شي کولای، دا به لا څنګه اجتهاد وي؟ او په اجتهادي مسايل به يې څه وي؟ په کومو قواعدو به فروع بنا کوي؟ چې وزرې يې نه وي الوتل به لا څنګه وکولای شي؟.

دريم قسم: بېدار فقيه او زيات زيرکه محدث چې په فروعو کې يې مختصر، د اصولو په قواعدو کې کوم کتاب، او نحو يې هم لوستلې وي، د دې برسېره د قران کريم حافظ او په تفسير يې مشغول وي، د مناظرې کولو قوّت او نور څه فضيلتونه هم ولري د مقيّد اجتهاد درجې ته رسيږي، کولای شي چې د امامانو دليلونه سره پرتله کړي، چې کله ورته حق څرګند او نص ورته ثابت شي، يا د کوم معتمد امام لکه ابوحنيفه رحمه الله د مثال په توګه يا مالک، يا سفيان ثوري، اوزاعي، شافعي، ابوعبيد، احمد يا د اسحاق بن راهويه عمل وي، نو رخصتونو ته دې نه ګوري او حق پلوي دې وکړي، له احتياط نه دې کار واخلي او له دې وروسته پرې د هر چا تقليد کول حرام دي.

که له دې څخه ډار محسوسوي چې فقهاء به پرې تعليقات او نيوکې وکړي ځان دې چا ته نه ښايي او خبره دې پټه وساتي، کله ناکله په انسان کې ځان خوښي پيدا شي، يا شهرت سره مينه ولري نو سزا پرې ورته ورکړل شي.

(١) صفة الصفوة: (٢/١٦٤).

نفس يې خپله ازاروي، داسې بېلګې ډېرې دي چې که حق هم ووايي او په نېکيو خلکو ته امر هم کوي خو الله پاک پرې فقهاء مسلَط کړيوي، دا رنګ په مالداره طبقه خلکو او صدقه کوونکو کې هم شته، دا پټ رنګ د مجاهدينو، اميرانو، او اسلامي لښکرو په صفونو کې هم شتون لري، د کفر او اسلام دواړه جنګې ليکې به سره مخامخ جنګېږي خو د مجاهدينو په نفسونو کې به دغه پټ رنګ ښه په مخ تګ کې وي په دې خاطر چې د شجاعت، قيصې يې خلک وکړي[۱]، يا يې بې لستوڼو قيمتي چپنې اچولې وي چې خلک يې د لباس قيصې وکړي، ځان خوښې پکې دکره ځغلانده اسونو له کبله، په اسبابو سمبالو کورونو له کبله راشي، په لمونځونو کې ترې کمې محسوس شي، په رعيت د ستم او استبداد لړي پيل کړي، نشه يې توکې په استعمال کې راولي، د داسې مسلمان نصرت او مرسته به الله پاک څنګه وکړي؟ او نور به لا څنګه نه شرمېږي؟ اى الله! د خپل دين مرسته خپله وکړه، او ستابندګانو ته توفيق ورکړه.

څوک چې علم د عمل لپاره کوي علم ورپکې اثر کوي او په ځان هم ژاړي، او که علم څوک د مدرسو لپاره، د فتواګانو لپاره، د فخر او وياړ لپاره حاصل کړي، تکبر او حماقت، خلکو ته په سپک نظر کتل په کې پيدا شي، بالاخره يې ځان خوښي برباد کړي، او د خلکو له پامه هم بدي راشي، الله پاک فرمايي: ﴿قَدۡ أَفۡلَحَ مَن زَكَّىٰهَا ۝٩ وَقَدۡ خَابَ مَن دَسَّىٰهَا﴾ [سورت شمس: ۹-۱۰][۲].

ژباړه: څوک چې ځان له ګناه نه پاکوي هغه به کامياب وي او څوک چې په ګناه ځان ګنده کوي هغه به خوار او ذليله وي.

---

(۱) او په حديث کې راځي چې په درېو کسانو به د جهنم اور غومبره شي، وګوره: (صحيح مسلم کتاب الامارة، حديث نمبر: ۱۹۰۵ (۳/ ۱۵۱۴).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۸/ ۱۹۱ - ۱۹۲).

له دنيا څخه د سلفو صالحينو بې رغبتي

عبدالله بن مبارک رحمه الله په خپل [كتاب الزهد] كې فرمايي: ما ته معمر هغه ته هشام بن عروة، هشام ته خپل پلار عروة ويلي و: عمر رضي الله عنه شام ته راغی ټولو ګورنرانو او مشرتابه ورسره ليدل کتل وکړل، هغه وويل: زما ورور ابوعبيده چرته دی؟ ټولو ورته وويل: اوس به راشي، لږ ځنډ وروسته په اس باندې چې د واګو پرځاى د اس خوله کې پړی پروت و، سپور راغی او سلام يې پرې وکړ، عمر رضي الله عنه خلکو ته وويل: له مونږ څخه جلا شئ، بيا د ابوعبيده رضي الله عنه کور ته ولاړ او ورسره مېلمه شو، په کور کې يې ورله له تورې، ډال، او زين پرته نور څه ونه ليدل، عمر رضي الله عنه ورته وويل: بايد ضرور درسره کور کې څه سامان وي! هغه ورته وويل: اميرالمومنين! شته سامان مو تر شپې رسوي[1].

نعيم بن حماد وايي: ما ته عبدالله بن مبارک هغه ته محمد بن مطرّف، هغه ته ابوحازم، هغه ته عبدالرحمن بن سعيد بن يربوع، هغه ته مالک الدار[2] ويلي و چې عمر رضي الله عنه څلور سوه ديناره خپل غلام ته ورکړل او ورته يې وويل دا به ابو عبيدة بن عامر الجراح رضي الله عنه ته ورکړې او هلته لږ تم شه وګوره چې هغه په دې دينارو باندې څه کوي؟ غلام ولاړ او هغه ته يې دينار ورکړل چې اميرالمؤمنين درته رالېږلي دي، هغه وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالی رحم او فضل وکړي، بيا يې وويل: اى وينځې! دا پينځه ديناره فلانکي ته يوسه، دا اووه ديناره فلانکې ته يوسه تر دې چې ټول دنانير يې په صدقه ختم کړل، غلام بېرته راغی څه ګوري چې عمر رضي الله عنه دغه مقدار دنانير معاذ بن جبل رضي الله عنه ته تيار کړي دي بيا يې هغه ته واستاوه، معاذ رضي الله عنه هم وويل: په اميرالمؤمنين دې الله تعالی رحم او فضل وکړي، اى وينځې! فلانکي کور ته دومره او فلانکي کور ته دومره دومره دينار يوسه، په دې دوران کې د معاذ رضي الله عنه بي بي سر راښکاره کړ چې مونږ خو هم ناداره يو، مونږ ته ترې هم

(١) سير أعلام النبلاء: (١٦/١).
(٢) مالک الدار د عمر رضي الله عنه غلام و او د عمر او ابوبکر رضي الله عنهما دواړو نه يې روايتونه هم کړيدي، د مزيد معلوماتو لپاره (الطبقات: ٨/٥) وګوره.

څه راکړه، دوه ديناره پاتي و هغه يې دېته وغورځول، غلام بېرته اميرالمومنين ته راغی او د دواړ قيصه يې ورته وکړه، هغه وويل: دوی سره خپلمنځي ورونه دي[1].

ابواسماعيل الترمذي وايي: ما ته سليمان بن ايوب بن عيسى بن موسى وويل هغه ته يې پلار له نيکه څخه نقل کړيدي چې طلحه له خپل پلار نه روايت کوي چې له حضرموت نه ورته اووه لکه درهم راوړل شول، ټوله شپه يې په ځان تنګه تېره کړه، ښځې يې ورته وويل: ولې دې طبيعت وران دی؟ هغه ورته وويل: له شپې راهيسې په دې سوچ کې يم چې هغه سړی په خپل رب څه ګومان لري چې دومره ماليت يې په کور کې وي او شپه پرې تېره شي؟ هغې ورته وويل: ستا خو ډېر دوستان دي چې شپه سبا شي په لپو لپو او په کاسو کاسو يې پرې وويشه، هغه ورته وويل: الله دربانديې رحم وکړه! په رښتيا چې د ښه سړي لور يې ښه خبره دې وکړه (هېره دې نه وي چې ښځه يې د ابوبکر ﷺ لور ام کلثوم وه) د سهار په مهال يې ټول ماليت په کاسو کاسو د مهاجرينو او انصارو ترمنځ وويشو، علي ﷺ ته يې هم په کې يوه کاسه ولېږدوله، خپلې ښځې يې ورته وويل: ابو محمده! زمونږ برخه په کې نه شته؟ هغه ورته وويل: ټوله ورځ چرته وې؟ چې څه پاتې دي هغه ستا شول، ښځه يې وايي: ما ته يې يوه کڅوړه راکړه چې زر درهمه پکې و[2].

سفيان ثوري ﷺ د ابو قيس نه، هغه يې د هُزيل بن شُرحبيل نه، هغه يې د عبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت کوي چې: که څوک اخرت ودانول غواړي نو دنيا به زيانمنوي، او که دنيا ابادول غواړي نو اخرت به زيانمنوي، ای خلکو! په فاني دنيا باندې اخرت مه خرابوئ[3].

عبدالرحمن بن يزيد د عبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت کوي چې: د نبي ﷺ له ملګرو نه که څه هم تاسو اوږده لمونځونه او ډېر کوښښ کوئ خو هغوی درڅخه ډېر غوره دي، چا ورته وويل: په څه شي غوره دي؟ هغه وويل: ستاسو نه د هغوی د اخرت سره له دنيا نه مينه ډېره وه[4].

(١) سير أعلام النبلاء: (٤٥٦/١).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣١/١).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤٩٦/١).
(٤) صفة الصفوة: (٤٢٠/١).

اوزاعي رحمه الله له بلال بن سعيد نه روايت کوي چې ابوالدردا رضي الله عنه فرمايي: ای الله! د زړه له تفرقې نه درپورې پناه غواړم.

چا ورته ووېل: د زړه تفرقه څه شی دی؟ هغه ووېل: چې په هر ځای کې مې ماليت وي[۱].

ابوعبيدة بن معن له اعمش نه روايت کوي چې ابوالبختري وايي: اشعث بن قيس او جرير بن عبدالله د سلمان فارسي رضي الله عنه خوا ته راغلل، سلام يې پرې وکړ او ورته يې ووېل: د نبي کريم صلی الله عليه وسلم ملګری ته يې؟ هغه ورته ووېل: ما ته پته نشته، دواړه په شک کې پاتې شول، سلمان رضي الله عنه ورته ووېل: د هغه ملګری هغه څوک دی چې جنت ته ورسره يوځای ننوځي، دواړو ورته ووېل: مونږ د ابوالدرادا رضي الله عنه لخوا نه راغلو، هغه ورته ووېل: د هغه ډالۍ ما ته راکړئ، دواړو ورته ووېل: مونږ ته خو يې څه نه دي راکړي، هغه ورته ووېل: د الله نه وېرېږئ او امانت راته راکړئ، د هغه له اړخه چې هرڅوک ما ته راځي هرومرو راته ډالۍ رالېږدوي، دواړو ورته ووېل: په مونږ دغه ګمان مه کوه، مونږ د ډېرو شتمنيو څښتنان يو، هغه ورته بيا ووېل: نا نا زما هديه او ډالۍ راته راکړئ، دواړ ورته ووېل: هغه مونږ ته هيڅ هم نه دي راکړي خو دومره يې ووېل: په تاسو کې يو سړی دی چې نبي کريم صلی الله عليه وسلم به ورسره کله هم يواځې شو د نور څه تالاش به يې بيا نه کو، چې تاسو دواړه کله هغه ته ورشئ نو زما سلا م به ورته وواېئ، هغه ورته ووېل: له دې پرته مې درنه نور څه نه غوښتل، ايا له دې ښخه بله ښه ډالۍ شته؟[۲].

قتادة رحمه الله وايي: عامر[۳] رحمه الله ته چې کله مرګ راغی په ژړا شو، چا ورته ووېل: ولې ژاړئ؟ هغه ووېل: له مرګ نه د وېرې له کبله نه ژاړم او نه په دنيا راته ژړا راځي، په دې ژاړم چې د اوړي د ګرمۍ روژې او د شپې عبادتونه به مې قبول شوي وي او که نه؟[٤].

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳٤۸/۲).
(۲) سير أعلام النبلاء: (٥٤۹/۱).
(۳) اسم کنيه يې ابو عبدالله نوم يې عامر د پلار نوم يې قيس په قبيله تميمي او په وطن بصري و، ډېر لمونځ ګوزار تابعي تير شوی دی، کعب الأحبار چې کله وليد ويويل: دا د دې امت پير دی. (سير أعلام النبلا: ۱٥/٤).
(٤) سير أعلام النبلاء: (۱۹/٤).

۞ موسی تیمي له [عبدالرحمن بن ابان بن عثمان بن عفان] په صفت کې وايي: هغه په دین، دنیا، عزت او شرف کې له هر چا پورته و، ویل کیږي چې د مریانو ټوله کورنۍ به یې واخسته، پوښاک به یې ورته ورکړ او ازاد به یې کړل او دا به یې ویل چې دا به راسره د مرګ په سختو جټکو کې مرسته وکړي، هغه په داسې حالت کې مړ شو چې په مسجد کې په خوب ویده و، ویل کیږي چې همیشه لپاره به یې عبادتونه او ذکرونه ویل، علي بن عبدالله بن عباس چې ولید د خیر په کارونو کې یې پسې اقتدا شروع کړه [۱].

۞ ابوالعبّاس السّراج وايي: د ابراهیم بن بشّار نه مې واورېدل چې علي بن الفُضَیْل وايي: زما پلار عبدالله بن مبارک ته وویل: ته مونږ ته وايي چې له دنیا څخه بې رغبتي وکړئ او خپله تجارتونه کوې؟ هغه ورته وویل: فضیله! د مخ د اوبو ساتلو او د عزت د خوندي کولو لپاره یې کوم، ترڅو د الله پاک عبادت ورباندې وکړم، زما پلار ورته وویل: چې دنیا او نیک عملونه سره یو ځای شي ښومره خوند کوي [۲].

۞ زیاد بن ماهک وايي: شداد بن اوس به ویل: تاسو د خیر او شر له اسبابو پرته نور څه نه دي لیدلي، ټول خیر په جنت کې دی او ټول شر په جهنم کې دی، د دنیا په خوراک ښه او بد دواړه انسانان بوخت دي، اخرت هغه رښتنې وعده ده چې زورور باچا به پکې فیصلې کوي، دنیا او اخرت دواړه بچې لري، د اخرت بچې جوړ شئ او د دنیا بچې مه جوړیږئ [۳].

۞ عبدالله بن اخت مسلم بن سعد وايي: د حج لپاره مې اراده وکړه نو ماما مې راله لس زره درهم راکړل چې دا به په مدینه کې ډېرې ناداري کورنۍ ته ورکړئ، مدینې ته په رسېدو مې د نادراې کورنۍ پوښتنه وکړه چا راته وښوده ورغلم دروازه مې ټک ټک کړه، ښځې له دننه عږ وکړ چې څوک یې؟ ما ورته کړه: زه له بغداد نه راغلی یم، چا راته لس زره درهم راکړي دي چې په مدینه کې به یې ډېرې نادارې کورنۍ ته ورکړې تاسو راته چا په ښنبه کړئ درهم مو واخلئ. هغې راته وویل:

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰/۵).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۳۸۷/۸).
(۳) صفة الصفوة: (۷۰۹/۱).

تا ته ويل شويدي چې ډېرې نادارې کورنۍ ته يې ورکړه، او زمونږ ګاونډيان له مونږ څخه ډېر نادار دي، هغوی مې پرېښودل او بلې کورنۍ ته راغلم، دروازه مې ټک ټک کړه، ښځې جواب راکړ ټول هغه څه مې ورته وويل چې مخکې مې بلې ښځې ته ويلي و، هغې راته وويل: مونږ او ګاونډيان مو په نادارۍ کې يو شان يو راته تقسيم يې کړه[1].

ابراهيم بن شبيب وايي: مونږ به د جمعې په هره ورځ خپل منځ کې سره کېناستو، يو سړی راغی او څادر کې يې ځان تاو کړی و، فقهي پوښتنه يې وکړه، مونږ د مجلس تر اخره پورې پر دغې مسئلې خبرې وکړې، د راروانې جمعې په ورځ بيا راغی مونږ ترې وپوښتل چې کور دې چرته دی؟ هغه وويل: په (حربيه) کې، بيا مو ترې وپوښتل چې کنيت دې څه دی؟ هغه وويل: ابو عبدالله، چونکه مجلس يې علمي او فقهي مجلس و زمونږ هم ډېر زيات خوښ شو، که څه هم ډېر وخت راتو خو بيا غيب شو او رانغي، مونږ سره خپل منځ کې يو بل ته وويل: زمونږ مجلس په ابو عبدالله خومره ودان و، او اوس په مجلس کې دومره مزه نشته، خپل منځ کې مو سره اتفاق وکړ چې سبا به (حربيه) ته ځو او ملاقات به ورسره کوو، چونکه مونږ يو کڼ کسان وو (حربي) ته په رسيدو مو له خلکو نه حيا راتله چې پوښتنه مو ورنه کړې وه، څه ماشومان مو وليدل چې له ښونځي نه راروان وو، د ابو عبدالله اړوند مو ترې پوښتنه وکړه، هغوی وويل: ايا ښکارګر ابو عبدالله يادوئ؟ مونږ وويل: هو. هغوی وويل: دا يې د راتګ وخت دی، مونږ لا انتظار کې ناست وو چې راغی او شا يې په ټوټه تړلې وه په اوږه يې ژوندي او حلال شوي دواړه ډول مارغان ايښي وو، د ليدو سر يې راته وخندل چې څنګه راغلي ياست؟ مونږ ورته وويل: ستا پوښتنه کوو زمونږ مجلس درباندې ډېر اباد و، خير خو و څنګه تر ډېره مهاله ورک وې؟ هغه وويل: اوس به درته رښتيا ووايم: زما يو مسافر ګاونډي و ما به ورڅخه لنګ په امانت واخست او تاسو ته به په کې درتلم، چونکه هغه خپل وطن ته ولاړ او زما نور پوښاک نه و چې تاسو ته پکې درغلی وم، نو ځکه نه شوم درتللای، راځئ ماسره لاړ شئ د الله پاک راکړی رزق به وخورئ؟ مونږ سر يو بل ته وويل: راځئ چې ورسره لاړ شو، هغه کورته ننوت

(١) صفة الصفوة: (٢/٢٠٦).

لږ وروسته راووت او مونږ ته يې د ننوتلو اجازت وکړ، د ننوتلو سره سم يې پزه کې راوړ او مونږ پرې کېناستو، حلال شوي مارغان يې خپلې ښځې ته ورکړ او ژوندي مارغان يې بازار ته يوړل، مونږ ته يې وويل: زه لږ وروسته راځم، هغه يې خرڅ کړي وو او مونږ له يې ډوډۍ اخستې وه د هغه د راتګ سره ښځې يې هم مارغان وريت کړي وو، ډوډۍ او مارغان يې زمونږ مخې ته کېښودل لاړ او مالګه يې راوړه، د تلو سره مونږ يو بل ته وويل چې د سړي حالت خو تاسو ښځپله وليد حالانکه مونږ د بصرې مشران يو دومره مرسته بايد ورسره وکړو چې د ژوند حالت يې پرې کم ازکم ښه شي، چا پينځه سوه چا اته سوه درهمه او چا... درهمه ومنل ځينو يې دا هم ومنله چې له نورو څخه به هم ورته څه راغونډ کړي خو مجموعه نزدې پينځه زره درهمو ته خبره ورسېده، بيا مو وويل: پاڅېږئ او ولاړشئ هر څوک خپله برخه سړي ته ورکړئ چې د ژوند حالت پرې بدل کړي.

پر خپلو سورليو باندې سپور په لاره روان وو چې د بصرې ګورنر محمد بن سليمان د مربد بازار په لوړه څوکه ناست و، خپل غلام يې راواستو چې ابراهيم بن شبيب ته ووايه: راشه، زه ورغلم پوښتنه يې وکړه چې چرته تللي وئ او له کومه راغلئ، ما ورته رښتيا رښتيا وويل، هغه راته وويل: لومړی زه د دغې سړي سره مرسته کوم، د درهمونو کڅوړه يې راوړه او يو يې د خدمت لپاره غلام راوغوښت او ورته يې وويل چې دې سړي سره لاړشه او د درهمو دغه کڅوړه به هغه چاته ورکړئ چې زه يې درته پرې امر کوم.

زه ډېره خوشحاله شوم او په تونډۍ پورته شوم او د ابو عبدالله په لور روان شوم چې په دروازه ودريدم سلام مې وکړ ابو عبدالله راغی د غلام په څټ چې يې د درهمو کڅوړه وليده لکه ما چې ورله په سترګو کې خاورې اچولې وي، داسې يې راته کتل لکه مونږ چې سره يو بل هېڅ نه پېژنو، او راته يې وويل: دا دې څه وکړل؟ ته زما لپاره فتنې غواړې، ما ورته وويل ابو عبدالله! لږ زما خبره واوره! تا ته خو د محمد بن سليمان ګورنر پته ده چې ظالم دی هغه راته ستا لپاره راکړې، که هغه راته ويلې وی چې که په هر ځای کې دې نفقه کړل سمه ده نو ما به بل چا ته ورکړی وی، لږ پر ځان رحم وکړه الله دې خير درکړي، نور هم راته په غصه او قهر شو، پاڅېد او دروازه يې راباندې په درز راپورې کړه زه هک پک حيران

دريان پاتې شوم چې ګورنر ته به څه ځواب وايم، بېرته ګورنر ته راغلم چونكه د خلاصون بله لاره نه وه رښتيا مې ورته وويل، ګورنر وويل: قسم په رب لا يزال چې دا خو حروري دی، غلام ته يې امر وكړ چې زر كوه توره راوړه او د دې غلام سره لاړ شه چې كور دروښايي سړی مړ كړه او سر يې ما ته راوړه.

ابراهيم وايي: ما ګورنر ته ډېره زاري وكړه چې مرګ پسې يې څوك مه ليږدوه او قسم په الله چې هغه حروري نه دی، زه به لاړشم او زه به يې درته راولم، ګورنر رانه ضمانت هم واخست خو چې كورته يې راغلم او پر دروازه يې ودرېدم سلام مې وكړه ښځه يې ناسته او ژاړي، ما دروازه بېرته كړه ښځه يو اړخ ته شوه او ما ته يې اجازه وكړه، زه چې څنګه ننوتم هغې راته وويل: په سړي مو څه وكړل؟ ما ورته وويل: ولې؟ هغې وويل: راننوت او به يې راواخستې اودس يې وكړ او ترې وامې اوريدل چې: ای الله! ما ځان ته دراواخله او په فتنه كې مې مه اخته كوه، دغه كلمات يې تكرارول چې زه يې ترڅنګ راغلم نو ساه يې وركړې وه.

ما ورته وويل: مونږ او دا سره ډېره لويه قيصه لرو نور څه پكې مه ننباسئ، زه محمد بن سليمان ته راغلم او په قيصه مې خبر كړ، ګورنر وويل: په دې باندې د جنازې لمونځ زه كوم، په بصره كې خبره خپره شوه د بصرې ټول خلك يې جنازې ته ولاړل -الله دې پرې رحم وكړي-[1].

❁ ❁ ❁

(١) صفة الصفوة: (٩/٤ - ١٢).

له مشرتابۍ نه د سلف صالحينو کرکه او نفرت

سفيان وايي چې احنف به ويل: مونږ ته عمر بن الخطاب ﵁ وويل: له مشرۍ غوښتو نه مخکې علم او فقاهت حاصل کړئ.

سفيان وايي: ځکه انسان چې کله علم حاصل کړي مشري نه غواړي[1].

موسي بن عقبة پخپل کتاب (المغازي) کې وايي: د شام په پولو ذات السلاسل غزا د عمرو بن العاص ﵁ په مشرۍ کې وشوه، د شام له پلوه يې د نظامي بريد ويره محسوسه کړه له رسول الله ﷺ نه يې د مزيدو مجاهدينو غوښتنه وکړه، د مهاجرينو په پيادلو کې ابوبکر او عمر ﵏ هم روان شو، د مجاهدينو په ګروپ باندي نبي ﷺ ابوعبيده ﵁ امير وګمارو، عمرو بن العاص ﵁ ته په رسيدګۍ يې ورته سمدستي وويل: پام کوئ ګوره زه ستاسو امير يم، مهاجرينو ورته وويل: ته په خپلو ملګرو امير يې زمونږ امير ابوعبيده ﵁ دی، عمرو بن العاص ﵁ ورته وويل: زه امير يم او تاسو ما ته مدد او مرسته راليږدول شوي ياست، چونکه ابوعبيده ﵁ د نېکو اخلاقو څښتن، نرم مزاجه، او د نبي ﷺ د خبرو پيروکار انسان و د خبرې د اورېدو سره سم يې ورته امارت وسپاره[2].

امام ذهبي وايي: ما ته اسمعيل بن عبدالرحمن له عبدالله بن احمد نه هغه له احمد بن محمد نه، هغه له محمد بن عبدالباقي نه، هغه له ابوالفضل بن خَيرون نه، هغه له احمد بن محمد بن غالب نه چې په علي بن العباس يې دغه روايت لوستلی دی چې تاسو ته محمد بن ايوب د ابو الوليد نه هغه د شعبة نه، هغه له ابواسحاق نه روايت کړي دي چې صلَةَ بن زُفَر د حذيفة ﵁ نه اورېدلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايي: زه به تاسو ته ډېر امانتګر سړی درواستوم، د نبي ﷺ ملګرو يې انتظار ووېست چې دا به څوک وي؟ نو ابو عبيده بن الجراح ﵁ يې ورته ولېږدو[3].

(١) صفة الصفوة: (٢/٣٦).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٨/١ – ٩) د ذات السلاسل د غزا ښه تفصيل په تاريخ الطبري: (٣/٣٢)، الکامل فی التاريخ: (٢/١٥٦) کې، او په الاصابة: (٥/٢٨٦) کې وګوره.
(٣) سير أعلام النبلاء: (٨/١ – ٩). او حديث په صحيح بخاري فضائل الصحابة باب مناقب =

ابوبکرعبدالکبير الحنفي وايي: مونږ ته بُکير بن مسمار، هغه ته عامر بن سعد ويلي و چې زما پلار سعد خپله رمه څروله، خپل ځوی عمر ورته په اس سپور راوان و، د ليدو سره سم يې وويل: د راروان سړي له شر څخه الله پورې پناه غواړم، د رارسيدو سره سم يې ورته وويل: تا ته دا دوسته ده چې خپله رمه لکه د بانډه چې په څېر څروئ او په مدينه کې خلک سره په واک او اختيار باندې په جنګ اخته دي؟ هغه د عمر سينه ووهله او ورته يې وويل: چپ شه ما د نبي ﷺ نه اوريدلي دي: ډېر تقوادار، شتمن او پټ خيرات کونکی د الله پاک ډېر خوښ شي[1].

ابن سعد د عبدالعزيز اويسي نه، هغه له عبدالله بن جعفر نه، هغه له ام بکر نه، هغه له خپل پلار مسوَر نه روايت کوي چې عبدالرحمن بن عوف چې کله د شورى غړي وګمارل شو، ما ته دا دوسته وه چې عبدالرحمن د واک په ګدۍ کيني، که هغه نه وي بايد سعد بن ابي وقاص مشرتابه جوړ شي، عمرو بن العاص راپسې راغی او راته يې وويل: ستا ماما عبدالرحمن بن عوف په الله څه ګومان لري چې د دې په شتون کې بل څوک واک ته ورسيږي او دا په دې پوهه وي چې زه ترې افضل او ښه يم؟ زه راغلم او عبدالرحمن ته مې دغه خبره وکړه، هغه راته وويل: زما دې په الله قسم وي چې که چاړه مې په مرۍ تر هغه راښکل شي چې څټ ته ورسيږي دا به راله له دېنه ښه وي چې په مشر وبلل شم[2].

ابن وهب وايي: ما ته ابن لهيعة، هغه ته يحيي بن سعيد، هغه ته ابوعبيد، هغه يې له خپل پلار عبدالله او هغه يې له خپل پلار عبدالرحمن بن ازهر نه روايت کوي چې عثمان بن عفان رضي الله عنه له پوزې وينه راماته شوه، حُمران ته يې غږ کړ چې له ما څخه وروسته د خلافت عُهده د عبدالرحمن بن عوف رضي الله عنه په نوم وليکه،

= أبي عبيدة بن الجراح حديث نمبر: (٣٧٤٥). فتح الباري: (١١٦/٧). صحيح مسلم: (٢٤٢٠) باب فضل أبي عبيدة، دلته د حديث د نقلولو موخه دا وه چې صحابه کرامو رضي الله عنهم يواځې د نبي ﷺ د ګواهی په خاطر د امارت تمنی کړېده چې ډېر امين انسان به وليږدوي.

(١) سير أعلام النبلاء: (١٠٢/١). او حديث په صحيح مسلم: (٢٩٦٥) کتاب الزهد کې او امام احمد رحمه الله پخپل مسند: (١٦٨/١) کې روايت کړی دی.

(٢) سير أعلام النبلاء: (٨٧/١ – ٨٨) طبقات ابن سعد: (٩٤/١/٣ – ٩٥) دأم بكر بنت المسور نه بغير د سند نور راويان ثقه دي د بنت المسور معلومات نشته چې څوک ده؟

حُمران عهد لاسليک کړ او عبدالرحمن بن عوف ﷺ ته د مبارکۍ لپاره ولاړ او ورته يې وويل: مبارک شه!

عبدالرحمن: ولې؟

حُمْران: عثمان ﷺ ستا لپاره د خلافت عهدنامه لاسليک کړه.

عبدالرحمن: ای الله! که عثمان ﷺ په رښتيا د خلافت لپاره زما اختيار کړی وي له هغه نه مې مخکې وفات کړه، هغه و چې شپږ مياشتې وروسته وفات شو[١].

جُوَيْرِيَة بن اسماء له مالك نه، هغه له زهري نه، هغه له سعيد نه روايت کوي چې سعد بن ابي وقاص ﷺ عبدالرحمن بن عوف ﷺ ته استازی واستو چې له خلکو نه بيعت واخله، هغه ورته وويل: مور دربانديې وژاړه چې له عمر ﷺ نه وروسته هر څوک تولواکۍ غواړي خلک به وريسې خبرې کوي[٢].

امام ذهبي وايي: د عبدالرحمن بن عوف ﷺ غوره ترين کار دا و چې د شورى په وخت کې يې ځان له خلافت څخه ګوښه کړ، او د امت د سربراهۍ لپاره يې هغه څوک وړ وبولو چې اهل الحل و العقد يې مشري تاييد کړي، په عثمان ﷺ يې د امت په راټولولو کې لوی کردار ادا کړ، که عبدالرحمن بن عوف ﷺ په رښتيا د تولواکۍ مينه لرله نو د ځان لپاره به يې غوره کړېوه، او يا به يې د خپل تره ځوی او ورته نزدې ترين د شورا غړی سعد بن ابي وقاص ﷺ ته ورکړېوه[٣].

احمد بن عبدالرحمن بن وهب وايي: ما ته مې تره، هغه ته عبدالله بن عياش، هغه ته خپل پلار ويلي و چې يزيد بن مهلب چې کله د خراسان ګورنر وګمارل شو وېويل: ما ته داسې سړی وښايئ چې د خير ټول خويونه پکې وي، نو ابو بردة اشعري ورته په ګوته کړی شو، چې ابوبرده راغی د ليدو سره سم يې وازمول چې سړی کمالي دی، په خبرو اترو کې يې معلوم کړ چې باطن يې له ظاهر نه ډېر غوره دی، بيا يې ورته وويل: تا ته ما خپل فلانکی او فلانکی کار در وسپارت، ورته يې وويل: وبښه زه دغه کارونه نه شم کولی، که څه هم دی انکار وکړ خو يزيد

(١) سير أعلام النبلاء: (٨٨/١).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٨٨/١) د سند ټول راويان ثقه دي. او له سعيد نه مراد سعيد بن المسيب دی.
(٣) سير أعلام النبلاء: (٨٦/١).

بن مهلّب يې انکار ونه منو، بيا يې ورته وويل: زه به درته د خپل پلار په روايت له نبي ﷺ نه يو حديث بيان کړم چې هغه ورڅخه اوريدلي دي: **[مَنْ تَوَلَّى عَمَلًا وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَيْسَ لِذَلِكَ الْعَمَلِ بِأَهْلٍ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ]**(١).

ژباړه: چا چې د داسې کار واکې په لاس کې واخستې چې ځان يې د دغې کار مستحق نه ليد نو په اور کې يې د ځان لپاره ځاى تيار کړ.

ګورنر صاحب! زه په دې ګواهي کوم چې د دغې اهل نه يم.

ګورنر ورته وويل: داسې دې هېڅکله هم نه پرېږدم، تاخو نور پسې هم ځان راته وښود او ودې هڅولم چې هرومرو به دغه کار ته کوې، زه دې نه معاف کوم، بيا پاڅيد او ووت څه موده يې کار وکړ، بيا راغى او يزيد بن مهلّب ته يې وويل: ما مې د پلار نه يو حديث اورېدلى دى چې رسول الله ﷺ فرمايي: **[مَلْعُونٌ مَنْ سَأَلَ بِوَجْهِ اللهِ، وَمَلْعُونٌ مَنْ سُئِلَ بِوَجْهِ اللهِ ثُمَّ مَنَعَ سَائِلَهُ مَا لَمْ يَسْأَلْهُ هُجْرًا]**(٢).

ژباړه: د الله په نوم چې څوک څه وغواړي او د الله په نوم چې له چا نه څه وغوښتل شي خو چې ګناه نه يې او سائل ته څه ورنه کړى شي هغه سړى ملعون دى.

او زه د الله په نوم ستا نه استعفا غواړم، هغه و چې معاف يې کړ(٣).

يوسف بن اسباط وايي: ما له سفيان ثوري نه واورېدل چې: له مشرى او رئاست نه په ځان ساتلو کې ما په بل څه کې پرهيزګاري نه ده ليدلې، ځينې په خوراک او څښاک او پوښاک کې زهد او پرهيزګاري کوي خو چې د رياست وخت راشي جنګ ورباندې کوي(٤).

---

(١) مسند الروياني: (٤٩٥). د سير أعلام النبلاء محقق وايي: د عبدالله بن عيّاش پرته نور د سند راويان ثقات دي، ابو حاتم وايي: عبدالله بن عياش قوي نه دى خو ښتنى دى حديثونه يې ليکل کيداى شي دا او ابن لهيعه يو شان دي، خو ابوداود او نسائي دواړو ضعيفه کړى دى، مسلم ورله صرف په شواهدو کې روايتونه کړيدي، د روياني په روايت ابن عساکر هم ټول حديث پخپل تاريخ (٣٨٧) کې راوړيدي.

(٢) المعجم الكبير للطبراني: (٤٥٩) د أبوموسى أشعري ﷺ په روايت، حافظ عراقي ورته حسن ويلي دي، هيثمي وايي: دغه حديث طبراني د خپل استاذ يحي بن عثمان بن صالح نه روايت کړى دى او هغه ثقه دى خو لږ کمزورى دى، نور ټول راويان يې د بخاري راويان دي، دا حديث چې د امام روياني روايت کړې حديث سره يو ځاى شي قوت افاده کوي.

(٣) سير أعلام النبلاء: (٣٤٥/٤).

(٤) سير أعلام النبلاء: (٢٦٢/٧).

په ديني زده کړو کې د سلفو صالحينو مينه او رغبت

ابن عيينة وايي: يوه ورځ عمرو بن العاص وويل: هوښيار هغه نه دی چې له شر څخه خير وپېژني، هوښيار هغه دی چې په دوو شرونو کې اسانترين شر وپيژني[1].

نُعيم وايي: ما ته احمد بن جعفر بن سَلم له احمد بن ابار نه، هغه له مَنصور بن ابي مُزاحم نه، هغه له عنبسة الخثعمي نه روايت کو چې ما له جفعر بن محمد نه اورېدلي دي: په دين کې جګړې او دليل بازي مه کوئ، له دې څخه منافقت او په زړه کې حسد راولا ړېږي[2].

حافظ ابن عبدالبر په [التمهيد] کې وايي: دغه مې له خپل ياده وليکل او اصل يې را څخه ورک شوی دی چې عبدالله العمري امام مالک ته ليک واستو او په نېکو عملونو او ګوشه شينئ هڅولی و، امام مالک ورته ځواب واستو چې: د بندګانو ترمنځ الله پاک عملونه داسې تقسيم کړيدي لکه رزقونه چې يې تقسيم کړيدي، چا ته الله پاک د لمونځ دروازه بېرته کړې وي په روژه کې ډېر برخوال نه وي، څوک په صدقاتو کې ډېره برخه لري خو په روژه کې برخوال نه وي، چا ته يې د جهاد دروازه کولاو کړې وي، او د علم نشر اشاعت په ټولو نيک عملونو کې ستر او غوره عمل دی، کوم عمل چې په تقسيم کې الله پاک ما ته راکړی دی زه پرې خوشحاله يم، شايد زما او ستا عملونه هم سره بېل بېل وي، او اميد لرم چې دواړه په خير او سعادت روان يو[3].

ابن عبدالبر په خپل کتاب [العلم] کې ذکر کوي چې ابن وهب وايي: عبادت مې د علم له زده کړې وړاندې ښه ښکاري وه، شيطان راته وسوسه واچوله چې: الله پاک به عيسی بن مريم عليه السلام څنګه پيدا کړی وي؟ او دېته ورته نور سوچونه....

(۱) سير أعلام النبلاء: ۳/۷٤).
(۲) سير أعلام النبلاء: ٦/٢٦٤).
(۳) سير أعلام النبلاء: (۸/۱۱۵).

له دغې وسوسو مې يو عالم ته ګيله وکړه، هغه راته وويل: ابن وهبه! ما وويل: جناب! هغه وويل: علم زده کړه، نو دغه وسوسه مې د علم د زده کړې سبب شوه(١).

علي بن محمد بن ابان القاضي وايي: ما ته زکريا الساجي له مُزني څخه روايت وکړ چې ويل يې: زما په زړه او تصور کې چې د توحيد اړوند څومره پوښتنې راتلې ومې ويل چې له شافعي پرته ورته نور هېڅوک ځواب نه شي ويلای نو د شافعي په لور رهی شوم، هغه د مصر په مسجد کې و، چې مخې ته يې په دواړو زنګونو کېناستم او ورته مې کړه: په زړه کې مې يوه مسله ده چونکه زما په نيز ستا نه بل څوک ستر عالم نشته تا ته عارض شوم چې ته په کې څه وايې؟ هغه ډېر زيات غصه شو او راته يې وويل: په دې پوهېږئ چې چرته يې؟

زه: هو.

شافعي: دا هغه خبرې دي چې الله پاک ورباندې فرعون تباه او نيست نابود کړ، ايا نبي کريم ﷺ دغه ډول پوښتنو باندې امر کړی دی؟

زه: نا.

شافعي: دا موضوع چرته صحابه کرامو رضي الله عنهم څېړلې ده؟

زه: نا.

شافعي: په اسمان کې څومره ستوري دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: په اسمان کې څومره سيارې دي؟ هره يوه يې څومره غتوالی لري؟ څنګه راخيژي او څنګه ډوبيږي؟ له څه شي الله پيدا کړي دي؟

زه: معلومات نه لرم.

شافعي: داسې مخلوق چې ته يې پخپلو سترګو ويني اړوند يې هېڅ معلومات نه لرې او د خالق په علم کې يې خبرې کوې؟

(١) سير أعلام النبلاء: (٩/٢٢٤).

بيا يې راڅخه د اودس متعلق پوښتنه وکړه مايې ځواب ناسم ورکړ، خو هغه ترې بېرته ځلور داسې فرعي مسايل راوويستل چې زه يې په ټولو فروعو کې خطا شوم، نو هغه راته وويل: داسې يو شي چې ته يې په ورځ کې پينځه ځله کوې علم يې درته نشته او په تکليف او زحمت د الله علم متعلق خبرې کوې؟ چې داسې خبرې دې کله زړه ته راشي په توندۍ الله پاک پورې پناه وغواړه او دې ايت ته رجوع وکړه چې ﴿وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ لَّا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَٰنُ الرَّحِيمُ ﴿١٦٣﴾ إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ﴾ [سورت بقره: ١٦٣-١٦٤].

ژباړه: ستاسو برحق معبود يو دی، له هغه پرته بل هېڅ حق معبود نشته او هغه ډېر رحم کونکی او مهربانه ذات دی د اسمانونو او ځمکو په پيدائښت او د شپې او ورځې په ردوبدل کېدو کې او.. د عقلمند قوم لپاره عبرت دی.

د خالق پېژندنه په مخلوق سره وشوه، د عقل نه په پورته علم ځان مه تکليفوه. د دې خبرو په اورېدو سره ما توبه وويسته[1].

ابوالحسن عبدالملک الميموني وايي: يو سړي احمد بن حنبل ته وويل: زه خَلف بزار ته ورغلم او نصيحت مې ورته کو، له هغه څخه راته رسيدلي و چې له احوص او هغه يې د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې [الله پاک دکرسي نه لوي نور څه نه دي پيدا کړي] او ټول حديث يې ورته واورو، احمد بن حنبل ورته وويل: په دې ورځو کې -د محنت زمانه ترې مراده ده- د داسې حديثونو تعليم مناسب نه دی، او متن داسې دي [**مَا خَلَقَ اللَّهُ مِنْ سَمَاءٍ وَلَا ارْضٍ اعْظَمَ مِنْ آيَةِ الكُرْسِيِّ**][2].

ژباړه: له ايت الکرسي نه نور هېڅ الله پاک لوی مخلوق نه دی پيدا کړی.

او احمد بن حنبل رحمه الله د محنت په ورځ هم وويل: دلته تخليق په اسمان او ځمکې او په مابينهما باندې واقع دی، په قرانکريم باندې نه شي واقع کېدای.

ذهبي وايي: د محدث د شان سره دغسې ښائيږي چې د فتنو په دور کې هغه

(١) سير أعلام النبلاء: (٣١/١٠).
(٢) حديث امام سيوطي په (الدرر المنثور: ٣٣٢/١) کې دې کلماتو ته په نږدې کلماتو روايت کړی دی او نسبت يې ورله أبوعبيد، ابن الضريس، او محمد بن نصر ته کړی دی چې دا د عبدالله بن مسعود قول دی.

حديثونه چې له ظاهره ورڅخه د نبوي سنتو دښمنان لکه جهميه او... نفس پرست ګټه اخلي مخه ونيسي، او يا هغه حديثونه چې داسې صفتونو ته شمول لري چې ثابت نه وي، که څوک حديث داسې خلکو ته بيان کړي چې هغوی يې په خپل عقل ادراک نه شي کولای مګر ضرور به پکې ځينې په فتنه اخته کيږي[1]علم مه پټوه او مه يې هغه خلکو ته بيانوه چې په غور يې نه اوري او يا ترې ناوړه ګټه واخلي چې په زيان يې تماميږي[2].

مرّوذي وايي: ما ابراهيم حُصري د ابو عبدالله خواته بووت، چونکه ابو عبدالله ډېر ښه او نېک سړی و، ابراهيم ورته د خپلې مور ليدلی خوب واورو چې ستا لپاره يې جنت ليدلی دی، هغه ورته وويل: سهل بن سلامة ته به هم خلکو دغسې خبرې کولې بالآخره د خلکو وينې تويولو ته راووت، مومن انسان په ښه خوب خوشحاليږي خو غره کيږي پرې نه [3].

عبدالوهّاب بن عزيز تميمي حنبلي وايي: مونږ ته ابوالحسين عَتَكِيْ وويل چې د ابراهيم الحربي نه مې واوريدل چې له ځان سره ناستو خلکو ته يې ويل: تاسو دې وخت کې غريب چا ته وايئ؟ يو سړي ورته وويل: غريب هغه څوک دی چې له کور کلي نه لرې وي، بل وويل: غريب هغه څوک دی چې له ملګرو څخه جدا شوی وي، ابراهيم ورته وويل: د دې وخت غريب نېک او صالح انسان دی چې د نېکو خلکو په ملګرتيا کې ژوند کوي، که په نېکۍ خلکو ته امر کوي خلک يې تاييد کوي، که له بدو نه منعه کوي خلک يې مرسته کوي، که کوم دنياوي سبب ته اړتيا ولري خلک ورله اړتياوې ختموي، خو چې مړ شي له هر چانه هېر شي[4].

د معتضد بالله په ترجمه کې امام ذهبي ذکر کوي چې اسمعيل القاضي وايي: يوه ورځ يې خوا ته ورغلم ما ته يې کتاب راکړ چې ومې کتو چا ورله د علماوو هغه رخصتونه راغونډ کړي وو چې هغوی پکې خپله اجتهاداً خطا شوي وو، ما ورته وويل: د دې مسئلو ليکوال زنديق دی. هغه راته وويل: ولې دغه حديثونه

(١) دعبدالله بن مسعود د قول اقتباس مسلم د خپل صحيح په مقدمه (١١/١) کې نقل کړی.
(٢) سير أعلام النبلاء: (٥٧٨/١٠).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٢٢٧/١١).
(٤) سير أعلام النبلاء: ٣٦٢/١٣).

صحيح نه دي؟ ما ورته وويل: ولې نه، خو نشه يې توکې چې څوک مباح بولي متعه مباح نه بولي، او چې متعه مباح بولي ګاني بجانې (سندرې) مباح نه بولي، سره له دې چې هر عالم خطا لري، خو د علماؤ په خطاګانو چې څوک عمل درامد کوي له دين څخه به خلاص شي، معتضد ﷺ كتاب په سوزولو قرار صادر کړ[١].

ابن بطة وايي: ما له بربهاري نه واورېدل چې يو بل ته د نصيحت کولو لپاره ناسته د خير او فائدې دروازه بېرته کوي، او د مناظرې کولو لپاره ناستې پاستې د فائدې دروازه بنده وي[٢].

ابن الاعرابي د ابوالحسين النُّوري په ترجمه کې وايي: ابوالحسين د جنازې په کټ کې مړ پروت و، او خلکو يې ترخنګ په داسې مسله بوخت وو چې سکوت او خاموشي ترې ډېره اولى وه، مشغولتيا يې تهوله بد ګماني او کهانت و، چې هغوی داسې و نو چې وروسته ترې څوک راغلي وي هغه به لا څنګه وي؟

بيا وايي: د [جَمْعٌ] دکلمي صورت کې سره د ټولو نظرونه يو له بل نه مختلف وو، د [فَنَاء] په صورت کې هم سره مختلف وو، په اسمونو کې سره به مَتَّفِق وو خو په معنوي لحاظ سره به يې يو له بل څخه اختلاف کوو، او دا ځکه چې د غير محصور اسم لاندې - چونکه معرفه وي - نو ډېر څه راځي.

بيا وايي: د معرفې علم چونکه محصور نه دی نو تر لاندې يې بې نهايته ډېر څه راتلاي شي... دا خبره چا رښتيا کړيده چې که داسې څوک دې وليد چې د [جَمْع او فَنَا] اړوند يې پوښتنې کولې پوهه شه چې وزګار دی، او د دغه علم اهل هم نه دی، ځکه په دغه علم پوهان پوهيږي چې په اوصافو يې ادراک نه شي کېدای. ذهبي وايي: لوړه په رب لايزال چې دغسې خلک سترو علمي رازونو ته ډېر ژور ورننوتي دي او په دعوه ورسره له اټکل او شبهې پرته نور هيڅ دليل نشته، د فناء او محو، صحو او سکر له تشو ستونزو او وسوسو پرته نور هيڅ هم نه جوته کيږي، دغو اړوند حالتونو باندې تر اوسه هيڅ صحابي يا ديني عالم، يا کوم تابعي نه دي غږيدلی، خو که پر دغو دعواګانو ترې دليل وغواړې کينه او حسد درسره کوي

(١) سير أعلام النبلاء: ١٣/٤٦٥).
(٢) سير أعلام النبلاء: ١٥/٩١).

او وايي چې له خيره بې برخې دی، که خپل واک او اختيار دې وروسپارت په خپلو ايمانياتو به دې شکې کړي، ناشوني او حيرانتيا حالتونو کې به ښکيل شې، عابد انسان به دې له سترګو بدې راځي، قاري صاحبان او د نبوي حديثونو علماوو ته به پس پاتې خلک وايي، لاحول ولاقوة الا بالله دا خبره به دې ذهن ته راځي چې دا بې چاره ګان له علم او دين نه محرومه (بې برخې) دي.

تصوف[1] او عبادت، نېکه رويه، مينه او محبت، د الله پاک څخه دوامداره وېره، د هغه په لار کې جهاد کول، د شرعي ادابو له مخې قرانکريم په سوچ او غور سره لوستل، په خشوع او خشيت سره د لمونځ اداء کول، کله روژه او کله بوزه کېدل، هر چا سره نېکه رويه کول، بل په ځان غوره ګڼل او عوامو ته اسلام ښودل، مسلمان سره نرمي کول او کافرانو سره سختي کول، د الله پاک خوشحالول په داسې انداز چې د محمد الرسول الله ﷺ له ملګرو څخه يې ثبوت راغلی وي، خو بيا هم الله پاک ځينو خلکو ته د خپلې مهربانۍ له مخې نېغې لارې ته هدايت کوي.

سمه ده چې که عَالِم عبادتونه نه کول له علم څخه وزګار دی، لکه عَابِد انسان چې د سنت طريقي پرته عبادتونه کوي ځرګنده ده چې له سمې لارې څخه په بله دي[2].

دعباسي خليفه [مستنجد بالله] په ترجمه کې امام ذهبي تعليقا وايي: کله چې مشرتابه (ټولواک) به د پوخ عقل، پياوړي ديانت څښتن وي ټول قلمرو به يې په قابو کې وي، که د عقل مزی يې نری خو د ديانت له نګاه نه مضبوط وي، د دولت د چارو په ښه سمبالښت کې يې خپل ديانت دې ته اړکولی شي چې د اهل علمو سره مشوره وکړي، نو دنياوي چارې به يې سمې او حالات به هم په خپل نارمل انداز کې وي، که د عقل له مخې ښه خو ديانتداري يې کمه وي نو خلک او ځمکه ترې په يو خېر اړا کړا وي، کله ناکله د رعيّت او ملک د ترقۍ لپاره ډېر ښه ګام هم پورته کړي خو د الله پاک رضا په کې نه وي، خو که له ديني نګاه نه ناقص او

(۱) د (تصوف) نه د امام ذهبي موخه له دنيا څخه بې رغبتي او ډېر عبادت کول دي، ورنه د (تصوف) کلمې له يوې خواه په غوره پيړيو کې شتون نه درلود او له بلې خواه د هغه ډلو ټپلو نوم دی چې د بدعت له لارې د سنت او نبوي طريقې څخه کږې شوي دي.
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۵/٤۱۰).

د عقل له نګا نه پوره وي، وراني ویجاړې به یې د واک په دور کې زیاتې شي، ګرد رعیّت به هم ورځخه ضایع شي، که شجاعت او بهادري ولري لږ زړه نقصانونه به یې جبیره شي خو که هغه هم نه وي نو په خلکو بوج شي، او که بوزدیله هم وي دینداري یې هم کمه وي، له عقل نه خام وي نو که قتل نه کړای شي د ټولواکۍ څخه خو ګوښه او یا هم بندي کول یې لرې نه بریښي، دنیا ورځخه ولاړه شي، ګناهونه ورځخه ګېرچاپېره شي، د پښیمانتیا په دریاب لاهو شي خو پښېمانتیا ورته کله خیر او فائده رسولای شي، د هرې نګاه نه مونږ نن ورځ د خېرخواه امام نه بې برخې یو، که الله پاک د خپل رحم له مخې داسې امام راته راکړي چې محاسن یې ډېر او بدیانې یې کمې وي لرې نه ده، ای الله! باچا او ګدا دواړه سره اصلاح کړه، ټولو بندګانو رحم وکړه او د خېر توفیق ورته ورکړه، باچا یې په خېر دائم او په خپل توفیق یې مرسته وکړه[۱].

۞ د وکیع بن الجراح د ابتلاء اړوند امام ذهبي وايي: د وکیع خبره که څه هم ورړه وه او د خیر لپاره یې کړېوه خو بې احتیاطي یې کړېوه، خاموشي ترې ورله بهتره وه، نبي ﷺ فرمايي: [كَفَى بِالْمَرْءِ اِثْمًا انْ يُحَدِّثَ بِكُلِّ مَا سَمِعَ][۲].

د انسان لپاره همدومره ګناه بس ده چې څه واوري له تحقیق پرته یې خپروي.

د الله پاک څخه باید انسان وویریږي او له خپلې ګناه ډار محسوس کړي.

په خپل سند یې بیا د هغه ابتلاء ذکر کړې ده چې ما ته عليّ بن الخشرم، هغه ته وکیع، هغه ته اسمعیل بن ابي خالد، هغه له عبدالله البهيّ نه روایت کو چې د نبي ﷺ له مړینې وروسته ورته ابوبکر رضي الله عنه راغی او ورته یې وویل: [زما پلار او مور درنه قربان شه په ژوندینه او مړینه یوځېر خوشبودار یې].

بیا بهيّ وايي: چونکه یوه ورځ او شپه پرېښودل شو نو خېټه یې وپړسېده، او د لاس کچې ګوتې یې کږې شوې، د وکیع د دې خبرو سره سمدستي قریش پرې راغونډ شول او دېته ته تیار شول چې په دار یې وځړوي، سفیان بن عیینة چې د دار لرګی ولید ورته یې وویل: د الله نه وډار شئ! دا خو د عراق لوی فقیه او د

(۱) سير أعلام النبلاء: ۲۰/٤۱۸).
(۲) سنن أبي داود: (٤۹۹۲). صحيح أبي داود: (٤۱۷۷). مقدمة مسلم: (٥).

لوی فقيه څوک دی، او دغه حديث معروف او مشهور حديث دی، سفيان وايي: که ما څه هم دغه حديث بيخي اورېدلی نه و خو د وکيع د خلاصون لپاره مې دغه خبره وکړه.

عليّ بن الخشرم وايي: د قريشو له پرېکړې وروسته د دغې حديث په بيانولو زه د وکيع بن الجراح زړه ورتيا ته حېران لا ړم، داسې هم وخبرېدم چې وکيع په دغه حديث دليل نيسي چې د عمر رضي الله عنه په شمول نور څېنو صحابه کرامو وويل چې: نبي ﷺ نه دی مړ شوی، نو الله پاک يې ورته د مړينې دغه نښه وښوده[١].

دېته د عَالِم خطا ويل کيږي، وکيع ولې په منقطع سند دغسې منکر حديث نقلوي؟ دې روايت ورله نږدې ژوند د خطر سره مخ کړی و، سره له دې چې خلک په خپل کار کې معذور او ماجور وو که يې په دار ځړولی وای، هغوی د نبوت د لوي منصب سره د مينې له کبله د دغې مردود خبر د مخنيوی لپاره دغسې اقدام وکړ[٢].

۞ زکريا السَّاجي وايي: محمد بن عبدالله بن عبدالحکيم نه مې واورېدل چې امام شافعي راته وويل: محمده! که په منطق او فلسفه کې درنه چا پوښتنې کولې هېڅ ځواب مه ورکوه، که د ديت باره کې درنه وپوښتي او ته ځواب ورکړې چې درهم يا دانق (نيم ګرام) دی، درته به وايي چې خطا شوې، او که په منطق کې يې درنه پوښتنه وکړه او خطا شوې نو درته به وايي چې کافر شوې[٣].

۞ ربيع وايي: ما له شافعي نه واورېدل: په دين کې مناظرې کول زړه سختوي او کينه پيدا کوي[٤].

۞ ذهبي وايي: مونږ ته مسلَّم بن علاَّن د کتابت له لارې ويلي دي هغه ته ابو اليُمن کندي، هغه ته عبدالرحمن بن محمد، هغه ته ابوبکر خطيب، هغه ته محمد بن الفرج بزار، هغه ته عبدالله بن ابراهيم بن ماسي، هغه ته جعفر بن شُعيب

(١) الكامل فى التاريخ: (٦٥٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٩/١٥٩ – ١٦٠).
(٣) سير أعلام النبلاء: (١٠/٢٨).
(٤) سير أعلام النبلاء: (١٠/٢٨).

شاشي، هغه ته محمد بن يوسُف شاشي، هغه ته ابراهيم بن اميّة، هغه ته طاهر بن خلف ويلي و چې د مهتدي بالله محمد بن واثق نه يې اوريدلي دي چې ويل يې: زما پلار چې به کله څوک واژه مونږ ټول به يې راغونډ کړو، يو سورګيرى سړى لاس تړلى راوستل شو، زما پلار وويل ابو عبدالله ابن ابي دُؤَاد او ملګري يې راولئ، لاس تړلي زما پر پلار سلام وکړ چې: السلام عليک يا امير المؤمنين! زما پلار ورته وويل: [**لاَ سَلَّمَ اللهُ عَلَيْك**]. هغه ورته وويل: ښوونکي دې ډېره بده تربيه کړېده، الله پاک وايي: ﴿وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّواْ بِأَحۡسَنَ مِنۡهَآ أَوۡ رُدُّوهَآ﴾ [سورت نساء: ٨٦].

ژباړه: په تاسو چې کله سلام وکړى شي نو ښائسته جواب ورته ووايئ او يا هم هغه جواب ورکړئ. ابن ابي دُؤَاد وويل: لکه چې سړى منطقي دى.

زما پلار: خبرې ورسره وکړه. ابن ابي دُؤَاد: د قران اړوند څه نظريه لرې؟

لاس تړلې: ډېر بې انصافه يې، لومړى پوښتنه بايد زه وکړم.

ابن ابي دُؤَاد: وايه څه پوښتنه لرې؟ لاس تړلې: ته د قران اړوند څه فکره لرې؟ ابن ابي دُؤَاد: قران مخلوق دى. لاس تړلې: د قران د مخلوقيت علم نبي ﷺ، ابوبکر، عمر، عثمان، علي رضي الله عنهم ته و او که نه؟ ابن ابي دُؤَاد: هغوى ته د دې علم نه و. لاس تړلې: سبحان الله! دا څنګه علم دى چې ته پرې پوهېږې او نبي ﷺ ته يې علم او معرفت نه و؟ نو سړى ډېر خجالته شو. ابن ابي دُؤَاد: ما ته موقعه راکړه. لاس تړلى: بيا همدغه نفس مسله شوه.

ابن ابي دُؤَاد: هو نبي ﷺ او خلفاء راشدينو رضي الله عنهم ته يې علم و.

لاس تړلى: سبحان الله! علم او معرفت يې و او بيا يې هم ورته خلک نه دي رابللي؟ ابن ابي دُؤَاد: هو.

لاس تړلى: ايا ستا په خير د دعوت توان هغوى نه لرو؟

مهتدي بالله وايي: زما پلار له مجلس څخه وپاڅيد ستوني ستاق پرېوت او باربار يې ويل: چې نبي ﷺ او خلفاء راشدين پرې نه پوهېدل او ته پرې پوهېږې؟ سبحان الله! که هغوى پرې پوهېدل نو ايا ستا په شان يې د دعوت توان نه درلود؟

بيا مې پلار د عالم د بند په خلاصولو امر وکړ او ځلور سوه ديناره يې هم ورکړل، له دې وروسته ابن ابي دُؤَاد زما د پلار له سترګو هم ولوېد او د قران په مخلوقيت يې هيڅ ځوک نه دي ازمولي[1].

۞ د اهل السنّت د ځينو علماوو نه امام ذهبي نقل کوي چې د عبيدي دولت له منځه وړلو لپاره يې د خوارجو مشرتابه ابو يزيد الخارجي سره عملي ملاتړ اعلان کړ، په دغه ملاتړ چا ملامته کړ چې ولې؟ هغه ورته وويل: زه د عبيدي حکومت ړنګولو لپاره ځنګه و نه وځم او کفر مې ترې پخپلو غوږونو اورېدلی دی، زه ورسره په يو مجلس کې ناست وم چې ډېر سنّي او مشارقه علماء هم ناست ول، د دوی سرخېل ابوقضاعة هم ناست و، چې کله يې مشرتابه راغی يو رافضي لوړپوړي ورته وويل: مشره! دلته د الله رسول (ابوقضاعه) خوا ته کېنه، د دغه باطل په ضد هيڅ چا هم اواز پورته نه کړ[2].

۞ د ابو يزيد الخارجي په ملاتړ کې ابو اسحاق الفقيه هم تللی و، او دا يې ويل: خوارج اهل قبله دي او روافض اهل قبله نه بلکې د الله د لوی دښمن نسل دی، که بريا مو تر لاسه کړه د ابو يزيد په طاعت کې هم نه داخلېږو ځکه چې خارجي دی[3].

۞۞۞

(١) سير أعلام النبلاء: (١١/٣١٢).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٥/١٥٤).
(٣) سير أعلام النبلاء: (١٥/١٥٥).

د سلفو صالحينو حق ته د انقياد نمونې

امام ذهبي وايي: ما ته ليث، هغه ته عقيل، هغه ته زهري، هغه ته ابو ادريس خولاني ويلي و چې يزيد بن عُميرة -دا د معاذ رضي الله عنه شاګرد دی- وايي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه به مجلس کې د ناستې پر وخت ويل: الله پاک د انصاف او عدل ذات او نومونه يې د برکت والا دي، د شکونو شبهاتو ښبنتنان غرق او پرق شول. او نور حديث يې ذکر کړ... بيا وايي: ما ورته وويل: ايا عالم د ګمراهۍ خبرې کوي؟ هغه وويل: ولې نه، د عالم مشهورو خبرو نه ځان وژغوره او کلک پرې مه ودرېږه، کېدای شي کله حق واوري او غاړه ورته کېږدي ځکه حق نور او رڼا لري [١].

عبدالرحمن د خپل پلار عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې يو سړی ورته راغي او ويې ويل: ای ابوعبدالرحمن! ما ته د خېر او فايدې نه ډک کلمات وښايه، هغه ورته وويل: د الله تعالی سره هېڅ شريک مه جوړوه او چې قرانکريم چرته لوستل کېده هرومرو يې اوره، که هر چا درته حق بيان کړ ترې قبول يې کړه ولو که راوي دې بدي هم شي، او که هر چا درته باطل بيان کړ ترې مه يې قبلوه اګر که راوي دې نږدې خپلوان يا دوست هم وي [٢].

ابو الاحوص د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه نه روايت کوي چې په دين کې د هېڅ چا تقليد مه کوئ، که هغه ايمان راوړي دا يې هم راوړي او که هغه کفر کوي دا يې هم کوي، که اقتداء هرومرو کوي د مړي پسې روان شئ شايد ژوندی په فتنه مبتلاء شي [٣].

عبدالرحمن بن يزيد د عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت کوي چې له ځان څخه اِمَّعَة (بې وقوفه) مه جوړوه، شاګردانو وويل: اِمَّعَة څه ته ويل کېږي؟ هغه وويل: اِمَّعَة هغه څوک دی چې وايي: زه د خلکو ملګری يم، که خلک په حق وي

(١) سير أعلام النبلاء: (١/٤٥٧).
(٢) صفة الصفوة: (١/٤١٩).
(٣) صفة الصفوة: (١/٤٢١).

زه هم په حق يم او که هغوی ګمراه وي زه دې هم ګمراه يم، نا بلکې په تاسو کې هر څوک دې داسې شي چې که خلک کفر کوي خو دا به کفر نه کوي [١].

ذهبي وايي: ما ته اسحاق بن ابي بکر، هغه ته ابن الخليل، هغه ته ابو المکارم اللبَّان، هغه ته عليّ المقرئ، هغه ته ابو نعيم الحافظ، هغه ته يوسف بن يعقوب نجيرمي، هغه ته حسن بن مثنّى، هغه ته عفَّان، هغه ته همَّام ويلي دي چې ما له قتادة نه اوريدلي دي چې مطرِّف راته وويل: مونږ به زيد بن صُوحان ته راتلو هغه به راته ويل: ای د الله بندګانو! ډېر باوقاره او په کارونو کې عمده او معياري کارونه وکړئ، الله پاک ته د انسانانو وسيله په دوه خصلتونو کېدای شي: له الله نه وېره، او له الله نه اميد ساتل، بيا وروسته بله ورځ ورغلم خپل منځ کې يې سره عهدنامه په دې عبارت ليکلې وه: الله پاک مو رب، محمد ﷺ مو پيغمبر او قرانکريم مو امام دی، مونږ د هغه خلکو مل يو چې څمونږ ملتيا کوي، که چا مو مخالفت وکړ ورسره به جنګ کو، دغه عهدنامه يې هر ګډونوال ته ورکوله او هغه به پرې اقرار کو، خو چې ما ته راورسېده ما وويل: زه پرې اقرار نه کوم، خلکو غال مغال جوړ کړ، زيد بن صُوحان ورته وويل: هلک ته څه مه وايئ، بيا يې له ما څخه وپوښتل: ته څه وايې؟ ما ورته وويل: الله پاک چې له ما څخه کوم عهد په قران کې اخستی دی له هغې پرته نورو وعدو ته تيار نه يم، هغوی نزدې ډېرش خلک وو ټول بېرته له خپلو کړو وعدو د قران کريم وعدې ته راستانه شول [٢].

ربيع وايي: له شافعي نه مې واورېدل: که زما په کتاب کې مو د نبي ﷺ مخالف څه وليدل، زما مخالفت پرېږدئ او نبوي سنت نقل او نشر کړئ [٣].

ربيع وايي: دا مې ترې هم اورېدلي دي: يو سړي ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دی؟ هغه ورته وويل: چې زه کله تاسو ته د نبي ﷺ له پلوه صحيح حديث ذکر کړم او عمل مې نه وي تاسو پوهه شئ چې ليونی يم [٤].

حُميدي وايي: شافعي يوه ورځ حديث روايت کړ ما ورته وويل: ايا ستا مذهب

(١) صفة الصفوة: (٤٢١/١).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٩٣/٤).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٣٤/١٠).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٣٤/١٠).

دا حديث دی؟ هغه راته وويل: ولې زه څه له کليسا نه راغلی یم؟ که نه د نصرانيانو په څېر مې ملا ترلې ده؟ ما ته به د نبي ﷺ نه حديث رارسيږي او زه به وايم چې دا زما مذهب نه دی؟[١].

ربيع وايي: ما د شافعي نه دا هم اورېدلي دي چې کوم اسمان به راباندې سيوري شي او کومه ځمکه به پناه راکړي چې د رسول الله ﷺ څخه درته حديث واوروم او مذهب يې د ځان جوړ نه کړم (عمل پرې ونه کړم)[٢].

ذهبي وايي: په مسند شافعي کې سماعاً ذکر کوي چې هغه ته ابوحنيفة بن سمَّاک، هغه ته ابن ابي ذئب، هغه ته مُقْبَري د ابو شريح نه روايت کړيدي چې رسول الله ﷺ فرمايي: له چا څخه چې مړی شوی وي د هغه خوښه ده چې ديت اخلي او که قاتل پرې قصاص کوي[٣].

ابن ابي ذئب وايي: ما ورته وويل: ايا دا حديث ستا مذهب دی؟ نو زه يې په سينه کې ووهلم ډيرې خبرې يې هم راته وکړې او چيغې يې کړې: زه درته د رسول الله ﷺ حديث بيانوم او ته راته وايي چې دا ستا مذهب دی؟ هو دا زما مذهب دی عمل ورباندې په ما فرض دی، او چې څوک يې واوري عمل يې پرې فرض دی، الله پاک د خلکو لپاره محمد ﷺ استازی غوره کړی دی، او خلکو ته يې پرې هدايت کړی دی که د چا خوښه وي او که نه، خبره به يې مني، هيڅ مسلمان لپاره ترې د تيښتې لار نشته[٤].

خطيب وايي: ما ته جوهري، هغه ته مرزباني، هغه ته احمد بن محمد بن عيسي، هغه ته ابوالعيناء ويلي و: مهدي چې کله حج کو او مسجد نبوي ته راغی د ابن ابي ذئب پرته ورته نور ټو خلک پاڅېدل، مسيب بن زهير ورته وويل: امير المؤمنين

(١) سير أعلام النبلاء: (١٠/٣٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٠/ ٣٥).
(٣) سنن أبي داود: (٤٥٠٤). په باب کې بل حديث هم شته د ابو هريرة ﷺ نه روايت دی چې رسول الله ﷺ فرمايي: (مَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ اِمَّا اَنْ يُؤْدِيَ وَاِمَّا اَنْ يُقَادَ) (بخاري: ٦٨٨٠) مسلم هم ديته په نږدې الفاظو حديث روايت کړی دی (مسلم: ١٣٥٥).
ژباړه: له چا څخه چې مړی شوی وي د هغه خوښه ده چې ديت اخلي او که قاتل پرې قصاص کوي.
(٤) سير أعلام النبلاء: (٧/١٤٢).

ته پاخيږه، هغه ورته وويل: الله ته خلک پاخيږي مشرانو ته نه پاخيږي، مهدي ورته وويل: څه ورته مه وايئ پرېږدئ د وېرې له کبله مې په سر ټول ويښتان ودرېدل[1].

❂ شافعي وايي: ما سره چې په حق چا ځان لوړ بولی دی زما له سترګو نه لوېدلی دی، او چې حق رانه هر چا قبول کړی دی زه ورڅخه ډارېږم او مینه ته يې ژمن يم[2].

❂ حاتم الاصم وايي: ماسره چې علمي بحث څوک کوي او هغه په حق وي زه پرې خوشحالېږم، او چې کله هغه په خطا وي زه خفه کېږم[3].

❂ ❂ ❂

(١) سير أعلام النبلاء: (١٤٣/٧).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٠/ ٣٣).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤٨٧/١١).

د سلفو صالحينو له فتوا ورکونې څخه خوف او ډار

نافع وايي: يو سړي د عبدالله بن عمر رضي الله عنهما نه پوښتنه وکړه نو هغه سر ښکته وځنډه تر ډېره دمه يې ځواب ورنه کړ، خلکو داسې وګڼل چې شايد پوښتنه يې اوريدلې نه وي، سائل ورته وويل: الله په تا رحم وکړه لکه چې زما پوښتنه دې وانه اوريده؟ هغه ورته وويل: ولې نه خو تاسو زمونږ اړوند داسې وينئ لکه الله پاک چې رانه ستاسو باره کې پوښتنه نه کوي؟ لږ مو پرېږده چې پوښتنه کې سوچ وکړم، که علم يې راسره و جواب به درکړو او که نه و، درته به ووايو چې مونږ پرې نه پوهيږو[1].

مالک له نافع نه، هغه د ابن عمر او ابن عباس رضي الله عنهم دواړو متعلق نقلوي چې حاجيانو ته به ناست وو، د هغوی پوښتنو ته به يې ځوابونه ويل، زه به يوه ورځ يو او بله ورځ به بل ته کيناستم، عبدالله بن عباس رضي الله عنهما به هرې پوښتنې ته ځواب ورکو، او عبدالله بن عمر رضي الله عنهما لږې پوښتنې ځوابولې او ډېرې به يې نه ځوابولې[2].

شُعيب بن ابي حمزة د زهري نه روايت کوي چې مونږ ته له زيد بن ثابت رضي الله عنه نه راورسېدل چې له هغه نه به کله پوښتنه وشوه هغه به ويل: ايا دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وويل: هو، نو د علم سره سم به يې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وويل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ويل: پرېږدئ چې کله شته شوه بيا به ګورو[3].

موسي د خپل پلار عُلَي بن رباح نه روايت کوي چې د زيد بن ثابت رضي الله عنه نه چې به کله چاپوښتنه وکړه هغه به ورته ويل: دا مسله منځ ته راغلې ده؟ چې چا به ورته وويل: هو، نو د علم سره سم به يې پوښتنه ځواب کړه، او چې به ورته وويل شول: نا فرضي مسله ده، هغه به ويل: پرېږدئ چې کله شته شوه بيا به ګورو[4].

---

(١) صفوة الصفوة: (١/٥٦٦).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٢٢).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٢/٤٣٨).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٢/٤٣٨).

سحنون وايي: مخکنو علماوو به د ځان خوښۍ له وړې ډېرې خبرې هم نه کولې، خو که خبرې يې کړې وی نو خلکو ته به يې ډېره ګټه رسولې وه، او چې په خاموشۍ کې به پر ځان ويرېدل ويل به يې: د فتوا په ورکولو هغه څوک ډېر جرات کوي چې لږ علم ولري[١].

سحنون نه پوښتنه وشوه چې که عالم په مسله پوهېږي کولی شي چې و وايي زه نه پوهېږم؟ هغه وويل: که قراني ايت او نبوي حديث ورته په ياده مسله کې ياد وي بايد هرومرو ځواب ورکړي، خو که ځواب يې د راي پر بنسټ وي، بايد ځواب ورنه کړي، ځکه چې هغه نه پوهيږي چې دغه ځواب به درست او که خطا وي[٢].

زيادة الله ګورنر سحنون ته د پوښتنې لپاره استازی ولېږدو خو هغه ورته ځواب ورنه کړ، محمد بن عبدوس ورته وويل: پرون دې د قاضي صيب پسې لمونځ هم ونه کړ او اوس دې ځواب هم ورنه کړ؟ څه له دې کلي ووځه، سحنون ورته وويل: دوی زما او د نورو علماوو قولونه راغونډوي او خوند ترې اخلي، او که رښتيا يې دين موخه وه هرومرو به مې ځواب ورکړی و[٣].

احمد بن محمد بن ازهر وايي: د عثمان بن سعيد الدَّارمي نه مې واورېدل چې محمد بن الحسين السِّجري راته وويل او هغه د يزيد بن هارون او جعفر بن عون نه حديثونه ليکلي وو: ابوسعيده! ما ته خلک راځي او د حديثونو غوښتنه رانه کوي، او زه يې بېرته تش تور نه شم رخصتولی؟ ما ورته وويل: ولې؟ هغه وويل: د نبي ﷺ د حديث نه ډارېږم چې **[مَنْ سُئِلَ عَنْ عِلْمٍ فَكَتَمَهُ الْجِمَ بِلِجَامٍ مَنْ نَارٍ]**[٤].

ژباړه: له چا څخه چې پوښتنه وشي او د علم باوجود ځواب پټ کړي د اور واګې به ورته واچول شي. ما ورته وويل: نبي ﷺ خو هغه څوک يادوي چې علم ورسره وي او تاسره خو علم نشته[٥].

(١) سير أعلام النبلاء: (٦٦/١٢).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٦٥/١٢).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٦٦/١٢).
(٤) مسند أحمد بن حنبل: (٢/٢٦٣، ٣٠٥). سنن أبي داود: (٣٦٥٨ ٩) كتاب العلم، باب كراهية منع العلم. او البانی ورته صحيح ويلي دي: (صحيح سنن ابي داود: ٢/٦٩٦ حديث شمېر: ٣١٠٦).
(٥) سير أعلام النبلاء: (٣٢٢/١٣).

ايوب وايي: له قاسم نه په منی کې پوښتنه وشوه هغه ورته وويل: نه پوهېږم. چې پوښتنې پرې بيخي زياتې شوې خلکو ته يې وويل: ستاسو پر ټولو پوښتنو مونږ نه پوهيږو، او که پوهيدلو بيا مو درنه ځواب نه پټه و، او نه راله د ځواب پټول حلال دي. يحيې بن سعيد وايي: ما د قاسم نه واورېدل: مونږ نه چې څومره پوښتنې کيږي په ټولو مونږ نه پوهيږو، د الله پاک د حق پيژندلو وروسته که څوک ناخبره پاتې شي دا به ورله د دېنه ښه وي چې پوهيږي نه او فتوا ورکړي[1].

(۱) صفة الصفوة: (۲/۸۹).

د سلفو صالحينو د قران کريم سره تعلق او اړيکي

عبدالله بن عمرو بن العاص ﵁ وايي ما ته رسول الله ﷺ وفرمايل: هره مياشت کې قران کريم يو ځل ووايه، ما ورته وويل: له يو وار څخه يې زيات توان لرم، هغه راته وويل: په شلو ورځو کې يې يو ځل ختم کړه، ما ورته وويل: له دې څخه يې هم په لږو ورځو کې توان لرم، هغه راته وويل: په اوو ورځو کې ختم کړه او له دې څخه نور مه راکمېږه[1].

ذهبي تعليقاً وايي: له نبي ﷺ نه د دريو ورځو پورې د ثبوت اجازه شته[2] او له دريو نه کم يې ورځخه منعه کړې ده، دا هغه وخت چې قرانکريم لا د نزول په مرحله کې وو، بيا چې کله بشپړ شو او څه برخه يې نوره هم نازله شوه نو ټول قرانکريم له دريو ورځو څخه په کمه موده کې ختمول د نهي ادنی مرتبه ده، له دې څخه په کمه موده کې که څوک قرانکريم ولولي نو نه خو پرې پوهيږي او نه پکې سوچ او غور کولی شي، خو که د يوې هفتې په دوران کې يې څوک ټول ولولي نو بل بهتره عمل به ترې نه وي، او دين ډېر اسان دی.

لوړه په رب لايزال چې د شپې له مخې نوافلو کې د قران اوومې برخې لوستلو ترڅنګ، رواتب سنت کول، د ځاښت لمونځ کول، تحية المسجد کول، مسنون ثابت اذکار ويل، د خوب او ورځخه د راببدارو اذکار نه هېرول، د هر لمونځ نه وروسته اذکار ويل، د الله د رضا په خاطر د نافع علم پلټنه کول، په ښه کارونو د امر او له بدو څخه د خلکو رابندول، ناپوهه انسان پوهول، فاسق په خپلې ګناه رټل او نور واجبات ادا کول، له خشوع او خضوع سره پنځه وخته لمونځ په جماعت سره ادا کول، له غتو ګناهونو نه ځان ژغورل، ډېر استغفار او دعاګاني غوښتل، خيرات کول او خپلولي پالل، هر چا ته خاکساري کول او خپل ګرد کارونه د اخلاص په بنسټ ابادول تر هر څه ډېر غورترينه مشغولتيا ده، همدغه د اصحاب اليمين او د الله پاک د اولياوو پيشه او مصروفيتونه دي.

(۱) صحيح بخاري: (٥٠٥٤). صحيح مسلم: (١٨٤).
(۲) دغه حديث په سنن أبي دواد (١٣٩٠ – ١٣٩١) شمير باندې روايت دی، او الباني ورته صحيح ويلي دي.

که یو عابد انسان قرانکریم یوه ورځ کې له پیله تر پایه ولولي نو د پاک سپیڅلي اسلامې شریعت پیروي نه بلکې صریح مخالفت یې وکړ، او مخکنې تهول ذکر شوو حالتونو څخه یې هیڅ نیک عمل هم ونه کړ، او له غور سوچ څخه یې قراءت هم تش او خالي دی، دغه ارمان د نبي ﷺ ملګري او لوی عابدګوزار هغه وخت وکړ چې بوډا شو چې کاشکې د نبي ﷺ رخصتونه مې منلی وی[1].

۞ شعبة او هشام له قتادة څخه روایت کوي چې: جندب رضي الله عنه سره د رخصتېدو په مهال لږ راووتو، ما ورته وویل: مونږ ته نصیحت وکړه، هغه وویل: تاسو ته مې دا وصیت دی چې له الله څخه وډار شئ، قران کریم ډېر ولولئ ځکه چې د قران کریم لوستل په تورو شپو کې رڼا او په رڼا ورځ کې لارښود دی، که څه هم حالات د غربت او مالدارۍ تر منځ وي خو په قرانکریم عمل له لاسه مه ورکوئ، د مصیبتونو د لرې په مهال له دین څخه شتمنۍ نذرانه کړئ، که د مصیب لرې زوال شوه خپله شتمني، خپل ځان له دین نه قربان کړه، خانه خراب هغه دی چې دین یې ونړېږي، او مسلوب هغه دی چې له دین څخه خلاص شي، جنت ته له تګ وروسته هیڅ فقر او غربت نشته، او اور ته له تګ وروسته هیڅ شتمني په خبر نه راځي[2].

۞ مسیَب بن رافع وایي: عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وایي: مناسب ده چې اهل القران په هغه شپه وپیژندل شي چې خلک پکې وده وي، په هغه ورځ وپیژندل شي چې خلک بوزه وي، خلک خوشحاله وي او دی خفه وي، خلک خاندي او دی ژاړي، خلک سره خبرې تبادله کوي او دی خاموش وي، خلک په متکبرانه حالت کې او دی خاکساره وي، اهل القران باید د الله څخه وېرېدونکي، خفه، صبرناک او د برداشت والا، خاموش او چپ انسانان وي، د اهل القران سره نه ښائیږي چې لوړغږي، تروش تریخ او غصه ناک وي[3].

۞ حماد بن نَجیح له ابو عمران الجَوني څخه نقلوي چې جندب بن ابي جناده رضي الله عنه

(١) دا یې د بخاري (١٩٧٥) شمیر حدیث ته اشاره کړې ده، او د امام ذهبي کلام په سیر أعلام النبلاء: (٨٤/٣) دی.
(٢) سیر أعلام النبلاء: (١٧٤/٣).
(٣) صفة الصفوة: (٤١٣/١).

وايي: مونږ له رسول الله ﷺ سره بلوغ ته نزدې هلكان رالوى شول خو د قران له زده كړې مو ايمان مخكې زده كړ، بيا مو قران زده كړ نو ايمان مو لاپسې زيات شو(١).

۞ حمَّاد بن زيد له عطاء بن السّائب نه روايت كوي چې ابو عبدالرحمن وايي: مونږ قرانكريم له داسې خلكو څخه زده كړى دى چې هغوى به ويل: له لسو اياتونو به تر هغه مخكې نه تلو چې په عمل كې به مو نه ول رواستلي، مونږ قران كريم او عمل دواړه يوځاى زده كړي دي، له مونږ نه وروسته به قرانكريم داسې خلك په ميراث كې واخلي چې د اوبو په څېر به يې څښي، خو له مرې نه به يې پورته نه راځي(٢).

۞ اسحاق بن ابراهيم وايي: فُضيل بن عياض به قرانكريم دومره قلاره لوسته، ته به وايې چې د چا سره خبرې كوي، او كه مخې ته به يې داسې ايت راغى چې د جنت ذكر به پكې و، باربار به يې تكرار و(٣).

۞۞۞

(١) سير أعلام النبلاء: (٣/١٧٥).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤/٢٦٩).
(٣) صفة الصفوة: (٢/٢٣٨).

د سلفو صالحينو په عبادتونو کې کوښښ او ونډه

۞ عاصم احول د ابو عثمان النَّهدي نه روايت کوي چې ما ابوذر ﵁ لمر خاته طرف ته په خپله سورلۍ په زنګېدو وليد، ما پرې د ويده ګمان وکړ چې ورنږدې شوم ورځخه مې وپوښتل چې ويده وې؟ هغه ووېل: نا لمونځ مې کو(1).

۞ احنف بن قيس ته چا ووېل: ډېر بوډا يې هسې نه روژه دې پسې لا کمزورې نه کړي، هغه ورته ووېل: د اوږد سفر لپاره توښه تياره وم، او هغه به ټول لمونځونه د شپې له مخې کول، خپله ګوته به يې په اور کېښوده او له ډېره درده به يې ويل: په پلانکې ورځ دې ولې ګناه کوله؟ ياد دې شي؟(2).

۞ سعيد الجُريري د ابوالعلاء نه روايت کوي چې يو سړي ووېل: زه تميم الداري ﵁ ته راغلم او ډېرې خبرې مو سره خپل منځ کې وکړې بيا ورته ما ووېل: ته روزمره څومره قران لولې؟ هغه راته ووېل: ته هم شايد هغه کسانو کې يې چې د شپې له مخې قران ولولي بيا د سهار په مهال هر چاته وايي چې د شپې مې دومره دومره تلاوت وکړ، لوړه په رب لا يزال چې زما نفس واک يې په لاس دی که درې رکعته نفل د شپې وکړم له دېنه راته محبوب دي چې ټول قرانکريم په يوه شپه کې ولولم او سهار پرې خلک وخبروم، دې خبرو يې زه غصه کړم ما ورته ووېل: تاسو د نبي ﷺ پاتې ملګري ټول چوپتيا خوښوئ، څوک چې درنه پوښتنه وکړي سختې خبرې ورته کوئ او مسله ورته هم نه ښايئ.

زما په غصه چې هغه پوهه شو لږ نرم شو او راته يې ووېل: وراره خبره واوره! ته څه فکر لرې که زه يو قوي مومن او ته په ايمان کې کمزورى يې ايا ته به د خپلې کمزورتيا سره زما قوت برداشت کړې؟ يا زه کمزورى او ته قوي مومن يې زه به د خپلې کمزوتيا سره ستا ايماني قوت برداشت کړم؟ نا بلکې ته هم او زه هم

(1) سير أعلام النبلاء: (٢/٧٨).
(2) سير أعلام النبلاء: (٤/٩١ – ٩٢).

کمزوري کيږو، دومره کوه چې له دين څخه د ځان لپاره او د ځان څخه د دين لپاره څه ناڅه واخله تر څو هغه عبادت چې ته يې توان لرې وکړی شې[١].

د عبدالله بن عمرو العاص رحمه الله د قران کريم د زياتو لوستلو په دلچسپۍ کې د تېر شوي حديث په تعليق کې امام ذهبي مزيد فرمايې: نبي ﷺ به ورته د روژو متعلق هم په ښکته راروان و تر دې چې ورته يې وويل: يوه ورځ روژه نيسه او يوه ورځ روژه مه نيسه، او دغه زما د ورور داود عليه السلام روژه ده[٢]، او دنبي ﷺ نه دا هم ثابت دي چې: غوره ترينه روژه د داود عليه السلام روژه ده[٣]، د ټولې زمانې پرله پسې روژې نيولو څخه يې منعه فرمايله ده[٤]، دشپې څه برخه کې په خوب کولو يې هم امر کړی دی فرمايې: زه تهجد هم کوم خو ارام هم کوم، روژه هم نيسم خو بوزه کيږمه هم، نکاحونه هم کوم او غوښه هم خورم، زما له سنت څخه چې هر څوک بې رغبتي وکړي زما پيروکار نه دی[٥].

که څوک په خپلو عبادتونو او دعاګانو کې په نبوي سنتو پورې ځان پيوسته نه کړي ډېر به بې دمه او زيات به خفه شي، او د مسلمانانو د خيرخواه او مهرباني هستۍ نبي ﷺ له پيروکارۍ او له ډېر خير څخه محروم او بې برخې پاتې شو، هغه تل لپاره خپل امت ته غوره ترين عملونه ښوولي دي او له هغه ډول پيرتوب څخه يې رابند کړي دي چې هغه پرې نه دی مبعوث شوی، د ټولې زمانې روژه يې هم غندلې ده، او په روژه کې يې له وصال څخه منعه هم فرمايلې ده، د رمضان د اخرنو لسو شپو پرته يې نورې شپې په عبادتونو رڼولو نه منعه کړېده، هغه څوک يې رټلي دي چې د نکاح توان لري او نکاح نه کوي، هغه څوک يې هم رټلي دي چې غوښه نه خوري داسې نور ګڼور اوامر او نواهي...

عابد انسان که پرې علم ونلري شايد ماجور او معذور وګڼل شي، او په محمدي

---

(١) سير أعلام النبلاء: (٤٤٦/٢).

(٢) بخاري: (١٩٧٦) باب صوم الدهر. فتح الباري: (٢٥٩/٤). مسلم: (١١٥٩) کتاب الصيام.

(٣) مخکې نفس حديث دی.

(٤) دغه روايت په صحيح مسلم کتاب الصيام (١١٥٩) د [لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ شَطْرُ الدَّهْرِ صِيَامُ يَوْمٍ وَإِفْطَارُ يَوْمٍ]، او په بل حديث کې راځي: [لَا صَامَ مَنْ صَامَ الأَبَدَ] دهغه چا روژه نه کيږي چې ټول عمر روژه وي. (صحيح مسلم: ١١٥٩)

(٥) صحيح بخاري: (٥٠٦٣) صحيح مسلم: (١٤٠١).

اثارو عالم انسان چې پر دغو اوامرو او نواهيو تېرى وکړي مغرور او فضولي سړى دى، الله پاک ته محبوب عملونه هغه دي چې تل وي اګر که کم هم وي، الله پاک دي مونږ ته دښې پيروى توفيق راکړي او د مخالفتونو د ټولو ډولونو نه دې مونږ وساتي[1].

وکيع له اعمش نه، هغه له سليمان بن ميسرة نه، هغه له مغيرة بن شبل نه، هغه له طارق بن شهاب نه، هغه له سلمان الفارسي رضي الله عنه نه روايت کوي چې شپه کله راشي خلک درې ډوله شي:

١ شپه يې په ګټه وي، په تاوان يې نه وي.

٢ شپه يې په تاوان وي، په ګټه يې نه وي.

٣ شپه يې نه په ګټه وي او نه په تاوان.

هغه سړى چې د خلکو په غفلت او د شپې په تيارو کې پورته شي، اودس او لمونځ وکړي، دغه شپه يې په ګټه ده خو تاوان پرې نه ده، بل داسې سړى وي چې د خلکو په غفلت او د شپې په تيارو کې د الله پاک په معصيتونو کې بوخت وي د دې لپاره شپه تاوان ده او په ګټه نه ده، هغه سړى چې شپه يې نه ګټوره او نه تاواني وي هغه دى چې د شپې له مخې تر سهار ويده شي نه عبادتونه وکړي او نه ګناه.

طارق وايي: ما وويل: هرو مرو به زه د دې ملتيا کوم، نو خلکو لښکر کشي وکړه چونکه سلمان رضي الله عنه ورسره ووت نو ما هم ورسره ملتيا وکړه خو په هيڅ کار مې پرې برتري حاصله نه کړه، که ما به وړه واغښکل هغه به ډوډى پخه کړه، که ما به ډوډى پخه کړه هغه به ترکاري پخه کړه، خو د شپې له مخې يوه حصه د عادت سره سم به زه تهجدو ته پاڅېدم، زه چې به راپورته شوم هغه به ويده و، ما به ځان سره وويل: د نبي ﷺ ملګرى زما نه غوره دى او هغه ويده دى زه به بېرته ويده شوم، خو چې د شپې له مخې به هغه هر کله راپورته شو ډېده به شو او وبه يې ويل: **[سُبْحَانَ الله ، وَالْحَمْدُ لله، وَلاَ اِلَهَ الاَّ اللهُ وَاللهُ اكْبَرُ، لاَ اِلَهَ الاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيك لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلي كُلِّ شَيْئً قَدِيرٌ]** به يې ويل، سبا ختو

(١) سير أعلام النبلاء: (٣/٨٤ - ٨٥).

ته نزدې وپاڅېد اودس او بيا يې څلور رکعته لمونځ وکړ، د سهار لمونځ نه وروسته مې ورته وويل: ما خپل تهجد هم ستا له کبله پرېښودل، ځه چې به د شپې له مخې راپاڅېدم ته به ويده وې زه به بېرته پرېوتم، هغه راته وويل: له ما څخه دې هېڅ هم وانه اورېد؟ ما ورته وويل: له تا نه مې فلانکې دعا واورېده، هغه وويل: دغه لمونځ دی، پنځه واړه لمونځونه د انسان ټول ګناهونه رژوي چې له قتل او غارت نه په کې ځان ژغورنه وشي، وراره! په عبادت کې ميانه روي کوه، ميانه روي ډېر ښه کار دی[1].

۞ اسد بن وداعة وايي: شدّاد بن اوس چې به کله خپلې بسترې ته راغي خوب به نه ورته او په ډډه به اوختو را اوختو او دا به يې ويل: ای الله! اور رانه خوب وتختو او بيا به ترسهاره په لمونځ ولاړ و[2].

۞ اسد بن وداعة وايي: شدَّاد بن اوس چې به کله خپلې بسترې ته راغي نه به ويده کېده ته به وايې چې په سترګه يې دانه ده، او دا به يې ويل چې: ای الله! اور رانه خوب يوړو، او بيا به تر سهاره په لمونځ ولاړ و[3].

۞ امام ذهبي پخپل سند له بغوي نه روايت کوي، هغه ته ابن زنجويه، هغه ته ابراهيم ابن مهدي ويلي و چې ما د ابوالاحوص نه اوريدلي دي چې د منصور بن المعتمر ګاوندي ته يې لور وويل: پلاره! د منصور په کور کې چې د شپې لرګی ولاړ اوس ځنګه نشته؟ هغه ورته وويل: لورکۍ! هغه لرګی نه و، منصور خپله و، د شپې له مخې يې تهجد کول[4].

۞ نُعيم بن حمَّاد وايي: عبدالله بن مبارک چې به کله [کتاب الرقائق] لوستو، له ډېرې ژړا به يې د حلال شوي غوايي په څير اوازونه کول، مونږ هر چا که به ترې پوښتنې کولو جرات وکړ نو ټېله به يې کړو[5].

۞ ابراهيم بن محمد بن سفيان وايي: ما له عاصم بن عصام البيهقي نه واورېدل:

---

(١) سير أعلام النبلاء: (١/٥٤٩ – ٥٥٠).
(٢) صفة الصفوة: (١/٧٠٩).
(٣) صفة الصفوة: (١/٧٠٩).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٨/٤٠٣).
(٥) سير أعلام النبلاء: (٨/٣٩٤).

د احمد بن حنبل سره مې شپه شوه نو اوبه يې راوړې او خوا ته يې راله کېښودې، د سهار پر مهال چې يې اوبه وليدې نه وې استعمال شوې ويويل: سبحان الله! څنګه کېدای شي چې يو سړی علم طلب کوي او د شپې تهجد نه کوي؟ [١].

اسحاق بن ابراهيم وايي: ما له فُضيل بن عياض نه واورېدل چې که د شپې له تهجدو او د ورځې له روژې نه بې توانه شوې پوهه شه چې ګناهونو دې تړلی يې [٢].

د احمد بن ابي الحواري الصوفي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: زه وايم: محمدي ډېره ښه طريقه ده، د پاکيزه شيانو اختستل او مباح شهوات له اسراف پرته استعمالول بده خبره نه ده، الله پاک فرمايي: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُواْ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعۡمَلُواْ صَٰلِحًا﴾ [سورت المؤمنون: ٥١]، او نبي ﷺ فرمايي: [لَكِنِّي اصُومُ وَافْطِرُ وَانَامُ، وَآتِي النِّسَاءَ، وَآكُلُ اللَّحْمَ فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِيْ فَلَيسَ مِنِّيْ] [٣] نه خو نبي ﷺ رهبانيت فرض کړی دی او نه وصال او نه هم د ټول عمر روژه، اسلامي دين ډېر اسان دی هر پاکيزه شيان پکې انسان خوړلی شي، الله پاک فرمايي: [لِيُنْفِقْ ذُوْ سَعَةٍ مَنْ سَعَتِهِ] هر تواندراه دې د خپل توان په اندازه خرچ او نفقه وکړي.

او نبي ﷺ ته له هر څه نه خپلې ښځې ډېرې ګراني وې [٤]، سره له دې چې نبي ﷺ الله پاک ته له ګرد مخلوق نه غوره دی، خو بيا هم هغه ته خوښ ترين شيان غوښه، حلوا، شهد، خواږه او يخ څښاک او مسک وو.

د شرعي علم څخه چې کله عابد انسان لوخ او لغړ وي، که هر څومره په زهد او عبادت کې تږي او ستومانه شي، د عبادت له کبله خلکو سره ناسته پاسته پرېږدي، په اندک لباس او د ډوډۍ په وړه توکړه بسنه وکړي، حواس به يې کمزوري او دستونزو لړي يې ښکار کړي، له ولږې او شپو ړنډولو نه به ورته داسې خبرې واورول شي چې دا به ګومان کوي چې ګڼې الله پاک راسره خبرې کوي،

(١) سير أعلام النبلاء: (١١/٢٩٨).

(٢) صفة الصفوة: (٢/٢٣٨).

(٣) د دې حديث تخريج مخکې تېر شوی دی.

(٤) امام احمد پخپل مسند: (٢/١٢٨، ١٩٩، ٢٨٥) کې، او نسائي په (٧/٦١) کې، حاکم په (٢/١٦٠) کې حديث روايت کړی دی او ذهبي ورسره په تصحيح موافقه کړې ده [حُبِّبَ الَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيْبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةَ عَيْنِيْ فِيْ الصَّلَاةِ] ماته له دنيا څخه ښځې محبوبې کړی شوي دي، او په لمونځ مې سترګې يخيږي.

شيطان پکې وځي او ننوځي، عقيده يې پسې لا پخه شي چې منزل مقصود ته ورسېدم، نا اشنا خطابونه او اوازونه ورته کيږي، نور نو بيخي د شيطان په ولقه کې شي او وسوسې ورته اچوي، له ځان پرته ورته ټول خلک بد او بدکاره ښکارې، هر يو ته خپل ګناهونه وريادوي او ځان ورته کامل او پوره ښکاري، کله ناکله د دې دعوا دار شي چې زه د الله ولي يم او کرامتونه يې راته راکړېدي، او کله ناکله يې ايمان هم په لړزه شي ځکه چې ځانلوالی د دغسې حالتونو لومړۍ مرحلې دي، او دغه حالتونه بيخي د اسلامي شريعت برخه نه ده.

ولې نېک سلوک، په ملازمت ذکر او اذکار ويل، په ګناهونو ژړا فرياد کول، په غور او سوچ د قرانکريم تلاوت کول، د الله پاک د رضا په خاطر خپل ځان ته غصه کېدل او نفس رټل، اسلام مشروع کړې روژې ډېرې ډېرې نيول، تهجد نه قضا کول، مسلمانانو ته اوږه ټيټول، خپلولي پالل، هر چا سره پر ورين تندي مخامخ کېدل او ورته عفوه کول، د فقر او فاقت په مهال صدقه ورکول، په نرم انداز حق ويل اګر که تريخ هم وي، په نېکو کارونو امر کول او له بدو نه خلک رابندول، د خلکو معذرت قبلول او له جاهلانو نه مخ اړول، په اسلامي سرحداتو پېره کول، د اسلامې دښمنانو سره د للهيت په خاطر جهاد کول او د حج فريضه ادا کول، په هر وخت او هر حال پاک خواړه خوړل او ډېر استغفار کول ټول د محمدي پيروکارو او اولياوو خويونه دي، په همدغه حالتونو دي الله پاک مونږ ته مرګ راولي[1].

(١) سير أعلام النبلاء: (١٢/٨٩ – ٩١).

په نېکيو د امر او بدو نه په راېندولو کې د سلفو صالحينو کردار

ابن ابي اويس له خپل پلار نه، هغه له وليد بن داود بن محمد بن عُبادة بن الصامت، هغه له خپل تره ځوي عبادة بن الوليد نه روايت کوي چې عُبادة بن الصامت ﷺ د معاوية ﷺ سره و، يوه ورځ يې اذان وکړ، يو خطيب وپاڅېد او معاويه يې وستايو، عبادة بن الصامت ﷺ ورپورته شو او په خوله کې يې ورله خاورې واچولې نو معاوية ﷺ عبادة ﷺ ته غصه شو، هغه ورته وويل: ولې د عقبې په ورځ تا له رسول الله ﷺ سره په غم او خوشحالۍ کې، په ګرانۍ او اسانۍ کې، د وړ خلکو سره پر واک جنګ جګړه نه کولو باندې، او حق چې هر چرته وي له ويلو به يې خاموش نه پاتې کېدو، او د الله د رضا په خاطر د حق ويلو کې له هېڅ چا نه نه ډارېدو، او د خبرې په اورېدلو او منلو بيعت نه دی کړی؟ او نبي ﷺ فرمايي: [اِذَا رَاَيْتُمْ الْمَدَّاحِيْنَ فَاحْثُوْا فِيْ اَفْوَاهِهِمْ الْتُّرَابَ][(١)].

يونس بن ابي اسحاق له خپل پلار عبدالله بن مغفل نه روايت کوي چې ابن ام مکتوم ﷺ په مدينه کې د هغې يهودنې ښځې سره ميلمه شو چې نبي ﷺ ته به يې ستونزې جوړولې، ورپاڅېد او داسې يې ووهله چې بالاخره يې مړه کړه، د قتل خبره يې نبي ﷺ ته ورسېده، هغه ورڅخه پوښتنه وکړه چې ولې؟ هغه ورته وويل: که څه يې هم ما سره ښه رويه کوله خو ولې د الله پاک او د هغه نبي ﷺ پورې په بد ويلو يې زه تکليفولم، نبي ﷺ وويل: [اَبْعَدَهَا اللهُ، قَدْ اَبْطَلَتْ دَمَهَا] الله دې تباه کړي خپله وينه يې پخپله بې قصاصه کړه[(٢)].

(١) سير أعلام النبلاء: (٧/٢). او دعبادة ﷺ د بيعت حديث امام بخاري په خپل صحيح: (٧١٩٩ – ٧٢٠٠) كتاب الأحكام، باب كيف يبايع الامام الناس. فتح الباري: (٢٠٤/١٣). او د [اِذَا رَأَيْتُمْ الْمَدَّاحِيْنَ فَاحْثُوا...] په نږدې کلماتو امام مسلم په خپل صحيح (٣٠٠٢) شمېر (٢٢٩٧/٤) د مقداد ﷺ په روايت راوړی دی.

(٢) سير أعلام النبلاء: (٣٦٣/١). د حديث راويان ټول ثقات دي، روايت ابن سعد پخپل طبقات (١٥٨/٤) او شاهد يې د علي ﷺ هغه حديث دی چې ابوداود پخپل سنن (٤٣٦٢) شمېر، کتاب الحدود (: ٥٢٩/٤) راوړی دی او له ابن عباس څخه يې په (٤٣٦١) شمېر راوړی دی او الباني هم ورته په صحيح أبي داود (٨٢٤/٣) په (٣٦٦٥) شمېر کې صحيح ويلې دي، [أَنَّ يَهُوْدِيَّةً كَانَتْ تَشْتُمُ الْنَبِيَّ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- وَتَقَعُ فِيْهِ فَخَنَقَهَا رَجُلٌ حَتَّى مَاتَتْ، فَأَبْطَلَ رَسُوْلُ اللهُ -صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- دَمَهَا]، =

اوزاعي له ابو کثير نه، هغه له خپل پلار نه روايت کوي چې زه ابو ذر رضي الله عنه ته راغلم او هغه له جمرة الوسطى سره ناست و، هلته پرې خلک راغونډ شوي وو او پوښتنې يې ترې کولې، يو سړی راغی ورته يې وويل: ته امير المؤمنين د خلکو پوښتنو د ځوابولو نه منعه کړي نه يې؟ هغه ورته سر راپورته کړ او ويې ويل: ولې ته زما ذمه وار يې؟ که په څټ راته توره کېږدئ او د نبي ﷺ نه اورېدلې خبرې نه مې رابند کړئ سر به مې غوڅ کړئ خو اوريدلی حديث به خلکو ته واوروم [1].

د برقې ښار قاضي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: محمد بن حُبُلي ته د برقې ګورنر راغی او ورته يې وويل: سبا د اختر ورځ ده، هغه ورته وويل: لا مو مياشت نه ده ليدلې هسې د خلکو ګناهونه په غاړه نه شو اخستلی، هغه ورته وويل: د منصور راليږلې قرار هم زما خبره تاييدوي -دا د عُبَيْديه حکومت رايه وه چې روژې به يې په حساب ماتولې او روؤيت به يې معتبر نه ګڼه- ګورنر (والي) قرار صادر کړ چې د اختر خبر د تبلو تمبل په وهلو خپور کړئ، قاضي ورته وويل: چې مياشت نه ده ليدل شوې زه اختر نه کوم، ګورنر په خطبه بل څوک وګمارو او وروسته يې روانه لړې ټوله منصور ته واستوله، منصور قاضي راوغوښت او ورته يې وويل: ښښنه وغواړه معاف به دې کړم، قاضي معافي ونه غوښته، منصور هغه په لمر کې تر هغه بندي کړ چې مړ شو، په ډېره تنده کې يې اوبه وغوښتې خو اوبه ورته ورنه کړل شوې، بيا يې په دار وځړ وو، په ظالمانو دې د الله لعنت وي[2].

حسن وايي: زياد خراسان ته د حَکَم بن عمرو د قيادت لاندې لښکر وليږدو، فتحه يې نصيب شوه نو ډېر مالونه يې غنيمت کې ترلاسه کړل نو زياد ورته ليک واستو چې امير المؤمنين راته ليک راستولی چې د خلکو ترمنځ سره او سپين زر تقسيم نه شي او له غنيمت څخه بايد لرې شي.

حَکَم بن عمرو ورته ځواب واستو: سلامٌ عليک. امابعد: که تا څه هم د امير المؤمنين د ليک يادونه کړېده خو د غنيمت اړوند راته د امير المؤمنين د ليک څخه

= د علي رضي الله عنه روايت کړي حديث ته الباني په ارواء الغليل: ٩١/٥ په: ١٢٥١) شمير صحيح ويلي دي، خو ولې ببرته يې په ضعيف أبي داود (٩٣٧) کې ضعيف کړی دی.

(١) سير أعلام النبلاء: (٦٤/٢).

(٢) سير أعلام النبلاء: (٣٧٤/١٥).

د الله پاک ليک او کتاب مخکې راغلی دی، لوړه په رب لا يزال چې که ټول اسمانونه او ځمکې پر انسان جوخت شي نو الله پاک يې ترې راوباسي والسلام عليک[١].

ابو المنذر اسماعيل بن عمر وايي: ما له عبدالرحمن العمري څخه واورېدل چې له الله پاک څخه مخ اړول ستا د غفلت لويه نښه ده، هغه داسې چې په څه شي الله پاک غصه کيږي د ليدو باوجود پرې ته خاموش شې، هغه څوک چې د خير او شر هيڅ توان نه لري له ويرې يې امر بالمعروف او نهي عن المنکر نه شي کولی.

او دا مې ترې هم اوريدلي دي: د مخلوق له ويرې څخه چې څوک امر بالمعروف او نهي عن المنکر پرېږدي له زړه څخه به يې له الله نه ويره ووځي، که خپلو بچو يا مريانو ته هم څه ووايي ناوړه ځواب ورکوي [٢].

سُليمان بن عبدالرحمن بن عيسي له ابو خُلَيد عُتْبَة بن حمَّاد القارئ نه، هغه له اوزاعي نه روايت کوي چې عبدالله بن علي راته استازي راوليږدو، که څه هم راباندې سخته ولګيده خو بيا هم لاړم، زه داسې حالت کې ورننوتم چې خلک دوه صفونه ول، هغه راته وويل: د امويه خلافت د نسکورولو لپاره ځمونږ نظامي پاڅون څنګه ارزوې؟ ما ورته وويل: الله دې اميرالمؤمنين ته خير کړي! زه او داود بن علي سره ډېر نزدي دوستان ول.

عبدالله بن علي: هرومرو به راته د پوښتنې ځواب راکوې.

له لږ غور وروسته مې مرګ قبول کړ او ورته مې د يحيي بن سعيد په روايت د [اِنَّما الاعْمَالُ بِالْنِّيات][٣] حديث ووايو، په لاس کې ورسره لختة يې ځمکه کې ټومبله راټومبله.

بيا يې راڅخه وپوښتل: د بنو امية د کورنۍ مرګ او وژنې اړوند څه فکر لرې؟

ما ورته د محمد بن مروان په روايت د عائشه رضي الله عنها حديث ولوست چې [لاَ يحِلُّ قَتْلُ امْرِئٍ اِلاَّ فِي اَحْدَي ثَلَاثٍ...][٤].

(١) صفة الصفوة: (٦٧٢/١).
(٢) صفة الصفوة: (١٨١/٢).
(٣) بخاري: (١) شمير حديث کتاب بدء الوحي. فتح الباري: (١٥/١). مسلم: (١٩٠٧) شمير حديث، کتاب الامارة: (١٥١٥/٣).
(٤) بخاري: کتاب الديات، باب قوله تعالى [أَنّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ] (٦٨٧٨) شمير حديث. فتح الباري: (٢٠٩/١٢)، مسلم په (کتاب القسامة: ١٦٧٦) شمير باندې هم روايت کړی دی، وګوره صحيح مسلم: (١٣٠٢/٣).

بیا یې راته وویل: له خلافت نه مې خبر کړه، ایا نبي ﷺ پرې زمونږ لپاره وصیت کړی دی او که نه؟

ما ورته وویل: که نبي ﷺ پرې ستاسو لپاره وصیت کړی و نو علي رضي الله عنه به له ځان نه مخکې هیڅ چا ته نه و پرېښی.

بیا یې وپوښتل: د بنو امیة په مالونو او شتمنیو کې څه وایې چې زمونږ لپاره حلال دي که حرام؟

ما ورته وویل: که د هغوی شتمني هغوی لپاره حلاله وي په تا حرامه ده، او که د هغوی لپاره حرامه وي نو په تا خو بیخي حرامه ده، بیا یې خلکو ته امر وکړ چې دا وباسئ، نو خلکو راوویستم.

ذهبي وايي: عبدالله بن علي چې خورا ظالم او خونکار انسان و، خو ولې خویونو او عادتونو یې امام اوزاعي د تریخ حق ویلو نه د بدو علماوو په څېر رابند نه کړ، بد علماء هغه خلک دي چې د تولواک بده رویه او ظلم زیاتی هم ستایي او بطلان یې حق پیژني، دغسې علماء دې الله تباه کړي چې حق نه شي ویلی خاموش ولې نه کیني [1].

❁ ابن الجوزي وايي: عبدالملک بن عمر بن عبدالعزیز د عمر بن عبدالعزیز خواته ورغی او د هغه سره مسلمة بن عبدالملک هم ناست و، ورته یې وویل: له ما سره ځانله شه پټه خبره درته کوم، هغه ورته وویل: دا څنګه خبره ده چې له تره نه دې هم پټه ده؟ هغه ورته وویل: هو خبره ډېره پټه ده، مسلمة وپاڅید او لاړ عبدالملک د پلار مخامخ کېناست او وېویل: امیرالمؤمنین! که الله پاک درنه سبا پوښتنه وکړي چې تا د خپل واک په دور کې لیدلې بدعتونه ولې نه مړه کول؟ او نبوي سنت دې ولې نه راژوندي کول؟ ته به ورته څه ووایې؟ هغه ورته وویل: زویه! ایا د کوم رغبت له پلوه راسره خبرې کوې او که ستا خپله رایه ده چې اظهار یې کوې؟

زوی ورته وویل: زه خپله درڅخه پوښتنه کوم نور څه نه شته، خو الله پاک به درنه هرومرو پوښتنه کوي زه وایم چې ته به څه ځواب ورکوې؟ هغه ورته وویل:

(۱) سیر أعلام النبلاء: ۷/۱۲٤ – ۱۲٥).

الله درباندې رحم وکړه او خير يوسې، لوړه په رب لايزال چې د ځان لپاره دې د خير سلاکار او مرستندويه وينم.

ګرانه زويه! ستا قوم خبره ټوله ول ول او کړې کړې کلکه تړلې ده، که يې له لاسونو هر څه راوباسم نو خونړيزه جګړه به ترې رامنځ ته شي، خو د يو انسان د ويني تويولو نه راته ددنيا له منځه تلل ډېره غوره دي، او ته نه خوشاليږې چې پلار ته دې په داسې حالت کې مرګ راشي چې بدعتونه يې له منځه وړي او سنتونه يې راژوندي کړي وي؟ تر دې چې الله پاک خپله فيصله وکړي او هغه ډېرې غوره فيصلې کوي [١].

سعيد بن سليمان وايي: د حج په موسم کې مکه کې وم او ترڅنګ مې عبدالله بن عبدالعزيز العمري ناست، يو چا ته ورته وويل: وګوره کنه امير المؤمنين ته د طواف لپاره ټول مطاف خالي کړی شو، عُمري هغه سړي ته وويل: الله دې درته خير درنه کړي، داسې کار ته دې راله پام کړ چې زه يې هېڅ پروا نه ساتم، پېزار يې راځوړند کړ او پاڅېد، زه وريسې شوم هارون رشيد چې مروه له اړخه صفا ته راروان وو پرې غږ يې کړ: هارونه! هغه ورته پام کړ او ورته يې وويل: دغه يم کاکاجانه، ده ورته وويل: د صفا غونډۍ ته پورته شه، کله چې تر غونډۍ وختو ورته يې وويل: کعبې ته مخامخ شه.

هارون الرشيد: دغه دې مخامخ شوم.

عمري: دا خلک به څومره وي؟

هارون: دا لاڅوک شمېرلای شي؟

عمري: نور خلک به د دوی څو چنده وي؟

هارون: دومره چې له الله پرته نور هېڅ چا ته يې معلومات نشته.

عمري: بيا نو دې ته ځير شه چې له هر سړي څخه يواځې د هغه اړوند پوښتلی شي، او ستا نه به د ټولو خلکو پوښتنه کيږي، اوس وازموه چې له تا سره به د چا چا حساب نه کيږي؟

(١) صفة الصفوة: (١٢٨/٢).

د دې خبرو اوريدو سره يې دومره وژړل چې کښيناست او د اوښکو پاکولو لپاره ورته دسمال ورکړل شو، دومره يې وژړل چې هر يو يې په اوښکو لوند کړ.

عمري: بله يوه خبره هم درته کوم.

هارون: کاکا جانه وايه څه وايې؟

عمري: لوړه په رب لايزال چې که څوک خپل مالي لګښت په ناروا سره وکړي نوحجر پرې لګيدی شي، ته ارزيابي کړه چې که د مسلمانانو په حقونو کې څوک تجاوز وکړي څه به ورسره کيږي؟ بيا ترې عبدالله العمري ولاړ او هارون الرشيد ناست و او ژړل يې[١].

د امام علي بن ابي الطيب نيسابوري په ترجمه کې امام ذهبي وايي چې محمود بن سبکتکين باچا ته بوتلل شو چې پند او نصيحت ورته وکړي، له اجازې پرته ورننوت او له امر پرته يې د حديث په پيل شروع وکړه، باچا سبکتکين ورته په غصه او رنګ يې بدل شو، نوکر ته يې د وهلو امر وکړ، هغه په غوږ داسې څپېړه ورکړه چې کوڼ يې کړ، کوم حاضرين چې د ابن ابي الطيب علمي رتبه او مکانت ورته معلوم و باچا يې پرې وخبرو، باچا ترې زيات معذرت وغوښت او مالي مرسته يې ورسره هم وکړه خو هغه يې مالي مرسته قبوله نه کړه، باچا ورته وويل: باچاتوب سره زورواکي وي او له سياسيت نه بغير باچايي کيدای نه شي، او تا ته ښه پته ده چې له حده دې تجاوز وکړ، زه درنه معذرت غواړم ما وبښه!

هغه ورته وويل: زما او ستا ترمنځ به پريکړه الله پاک کوي، تا خو زه د وعظ او پند او د نبي ﷺ د حديثونو اوريدو لپاره راوغوښتم د دولت د ټينګښت لپاره د قوانينو کيښودلو ته خو دې نه يم راغوښتي؟ باچا ډير بې ځوابه او خجالته شو. ياقوت حموي هم دا قيصه په « تاريخ الادباء » کې ذکر کړيده او بيا وايي: علي بن ابي الطيب په سانزوار کې په (٥٨٠ هـ) د شوال په مياشت کې وفات دی.

ذهبي وايي: محمود سبکتکين اګر چې په جهاد في سبيل الله، د هند په فتح او نورو ډيرو ديني اړينو اړخونو کې ښه نوم او شان لري، بيا هم پخپل دغه ناوړه کار ډير خپه او پښيمانه شو، د هر لويي کونکي او ظالم انسان نه د الله پاک پوري پناه غواړو،

(١) صفة الصفوة: (٢/١٨٢).

مونږ ډېر داسې خلک وليدل چې جهادي مسير يې مړ کړی او په کلو ښارونو کې د فساد او تخريب هلې ځلې کوي، الله دې د خپلو بندګانو مل او کارساز شي[1].

۞ عبدالرحمن رُسْتَه وايي: ما له ابن مهدي څخه وپوښتل چې: که څوک واده وکړي په لومړو شپو ورځو کې د جماعت لمونځ پرېښودی شي؟ هغه وويل: نه، يو لمونځ به هم نه پرېږدي، زه ورته يو وخت راغلم او د لور د واده لومړۍ شپه يې وه، راغی اذان يې وکړ او د لور د کور پر دروازه ودريده او وينځې ته يې وويل: دواړو ته ووايه چې لمونځ ته راشي، ټولې ښځې او وينځې لمونځ ته راغلې ما وويل: سبحان الله! دا څه دي؟ هغه راته وويل: تر هغه به ولاړ يم چې دواړه لمونځ ته نه وي راغلي، چونکه هغوی د ابن مهدي دلمونځ نه وروسته راووتل نو په لاره پروت بل مسجد ته يې واستول[2].

۞ مقاتل بن صالح خراساني وايي: زه د حماد بن سلمة ملاقات ته لاړم په کور کې يې له انډېري پرته نور څه نه و، هغه مې پرې ناست وليد او قرانکريم يې لوست، ترڅنګ يې کڅوړه کې پرته وه او خپل راغونډ کړی علم يې پکې نغښتي و، او يو ورسره لوښی و چې اودس به يې ترې کو، زه لا ورسره ناست وم چې چا دروازه ووهله، ماشوم ته يې وويل: ورشه پر دروازه څوک دی؟ هغه ورته وويل: د محمد بن سليمان استازی دې غواړي، حماد بن سلمة ورته وويل: ورته ووايه ځان سره نور څوک مه راوله او يواځې راشه، استازي ورته کتاب ورکړ پکې ليکل شوي و: بسم الله الرحمن الرحيم، دا حماد بن سلمة ته د محمد بن سليمان ليک دی، د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په خير درته نيکه ورځ غواړم، زمونږ ترمنځ يو مسله منځ ته راغلې ده د حل لپاره بايد راشې، والسلام.

حماد وويل: ماشومې! دوات راوړه، بيا يې ماته وويل: د راستول شوي ليک پر بل مخ وليکه: اما بعد: زه هم ستا لپاره د الله پاک د اولياوو او پيروکارو خلکو په خير نيکه ورځ غواړم، ما چې څومره علماء کتلي دي خلک ورته راتلل د خلکو پسې نه تلل، که څه مسله لرې تکليف وباسه او راشه، خو که راتلې نو يواځې راشه هيڅ څوک له ځان سره مه راوله، د اسونو او پيدلو په ملتيا مه راځه ورنه ځان او تا ته د هيڅ خير خبره نه کوم، والسلام.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۸/۱۷۳ – ۱۷٤).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۹/۲۰٤).

زه لا ورسره وم چې بيا چا دروازه ووهله خپلې ماشومې ته يې غږ کړ چې ورشه په دروازه کې څوک دي؟ هغې ورته وويل: محمد بن سليمان دی. حماد ورته وويل: ورته ووايه يواځې راشه ځان سره هيڅ څوک رانه ولې، چې راننوت سلام يې وکړ او مخې ته يې کښېناست ورته يې وويل: زه چې تا ته وګورم خوف او ډار مې نيسي؟ حماد ورته وويل: ما د ثابت البناني نه اوريدلي دي، هغه د انس بن مالک ﷺ نه اوريدلي دي چې رسول الله ﷺ فرمايي: **[إِنَّ الْعَالِمَ إِذَا أَرَادَ بِعِلْمِهِ وَجْهَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ هَابَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَكْنِزَ بِهِ الْكُنُوْزَ هَابَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ]**(١).

ژباړه: کله چې عالم پر علم باندې د الله پاک رضا وغواړي هر شی ترې ډاريږي، او کله چې عالم پر علم مالونه خزانه کوي له هر چا څخه به ډاريږي.

محمدبن سليمان ورته وويل: څلويښت زره درهم واخله او د ژوند اړوند چارې دې پرې سمبالې کړه.

هغه ورته وويل: دغه څلويښت زره درهم هغه چا ته ورکړه چې ظلم زياتی دې پرې کړی وي.

محمد بن سليمان ورته وويل: په رب لا يزال قسم چې دا مې په ميراث کې اخستي دي.

هغه ورته وويل: زه ورته هيڅ اړتيا نه لرم الله دې له تا څخه ګناهونه لرې کړي دنيا دې راڅخه ټوله کړه لرې شه.

محمد بن سليمان ورته وويل: چرته يې تقسم کړه خو واپې اخله.

هغه ورته وويل: که زه يې په تقسيم کې هر څومره له عدل نه کار واخلم خو چې څوک ورپکې بې برخې شي وايي به چې عدل يې ونه کړ، الله دې وبښه له ما څخه دې ماليت درغونډ کړه(٢).

(١) کنز العمال: (١٦/٦٣٠)، حديث شمير: (٤٦١٣١)، ابن عساکر ابن النجار ته هم منسوب کړی دی، زبيدي وايي: منذري وايي: په دې باب کې د علي ﷺ نه حديث هم شته، ځينې حديثونه سره نور قوي کوي، وګوره: أحاديث احياء علوم الدين: ٢/١٠٨٧).

(٢) صفة الصفوة: (٣/٣٦١).

جهاد في سبيل الله كې د سلفو صالحينو د اخلاص نمونې

حماد بن سلمة د علي بن زيد نه، هغه د ابن المسيب نه روايت کوي صهيب ﷺ چې کله مدينې ته هجرت کو د مرګ لپاره ځينې خلک ورپسې شول، صهيب له خپلې سورلۍ ښخه راښکته شو او د غشو چانټې يې راواخسته او ورته يې وويل: تاسو ښه پوهيږئ چې زه ډېر ښه نښنه باز يم، هر يو به درنه په غشو وولم او بيا به مو په توره ووهم، او يا دا چې زه به درته خپل ماليت دروښايم لاړ شئ هغه واخلئ او زما لاره خلاصه کړئ؟ هغوی ورته وويل: سمه ده تا پرېږدو خو ماليت دې راوښايه، صهيب چې کله نبي ﷺ ته راورسيد ورته يې وويل: ابويحيي پلورلو دې ډېره ګټه وکړه، او په هکله يې دا ايت هم نازل شو ﴿وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَشۡرِي نَفۡسَهُ ٱبۡتِغَآءَ مَرۡضَاتِ ٱللَّهِۚ وَٱللَّهُ رَءُوفُۢ بِٱلۡعِبَادِ﴾ [سورت بقره: ۲۰۷][1].

ژباړه: ځينې خلک داسې دي چې د الله د رضا په خاطر خپل ځان پيرې.

واقدي د عبد الله بن نافع نه، هغه له خپل پلار نه، هغه له عبدالله بن عمر ﷺ نه روايت کوي چې د يمامې پر ورځ مې عمار ﷺ وليد چې پر تيګه اوچت ولاړ او چيغې نارې يې وهلې: ای مسلمانانو! ايا تاسو له جنت نه تختئ؟ زما خواته راشئ زه عمار بن ياسر يم، ما ورته کتل چې غوږ يې هم غوځ شوی و او په سخته ميړانه يې جګړېزه مقابله (جهاد) کوله[2].

د سعد بن خيثمة ﷺ په ترجمه کې امام ابن الجوزي ﷺ وايي: اسم کنيه يې ابو عبدالله وه، د انصارو په دولس کسيزه مشرانو کې غړيتوب لري، د اوياو کسانو سره په دوهمه عقبه کې حاضر شوی و، رسول الله ﷺ چې کله د بدر غزا لپاره ترتيب نيول اعلان کړل خيثمه خپل زوي سعد ﷺ ته وويل: دواړو کې به يو هرومرو ځو، خو ښه به دا وي چې په تګ ما ته غوره والی راکړې زه به لاړ شم او

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲/۲۳). او حديث په مستدرک الحاکم: (۳/ ۳۹۷) طبقات ابن سعد: (۳/۱۷۱)، معجم الکبير د طبراني: (۸/ ۳٤)، حلية الأولياء د ابونعيم أصفهاني: (۱/۱۵۱ – ۱۵۲).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱/٤۲۲).

ته په کور کې د زنانه و سره تم شه، زوي (سعد) ورته وويل: که له جنت پرته نور څه و بيا به مې درته پرېږ غوره والی درکړی و، خو نا زه به لاړ شم او ته تم شه، اخر هم دواړو سره خڅنی وکړ او د سعد ﵁ خڅنی راووت، د بدر غزا ته ولاړ او هلته شهيد شو.

دا قيصه ما ته ابوبکر بن ابي طاهر، هغه ته جوهري، هغه ته ابن حيوة، هغه ته ابن معروف، هغه ته ابن الفهم، هغه ته د سعد ﵁ زوی محمد کړې وه[1].

۞ ثابت البناني د ابن ابي ليلی نه نقلوي چې عبدالله بن ام مکتوم ﵁ ويل: ای ربه لايزاله! زما عذر د جهاد اړوند راواستوه، دا ايت نازل شو ﴿غَيۡرُ أُوْلِي ٱلضَّرَرِ﴾ [سورت نساء: ٩٥] بيا چې به يې کله جهاد کو خلکو ته به يې ويل: د جنګ بيرغ ما ته راکړئ، چونکه زه ووړند يم تښتېدلی نه شم، او د مسلمانانو او د کافرانو د صفونو په منځ کې مې ودروئ[2].

۞ حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت وويل: (صَلَة) غزا ته ووت او زوی يې هم ورسره و، زوی ته يې وويل: مخکې شه او تر هغه جنګ وکړه چې شهيد شې او په شهادت دې اجر وغواړم، زوی يې تر هغه جنګ وکړ چې شهيد شو، بيا صَلَه خپله مخکې او تر شهادته يې جنګ وکړ، کليوالې ښځې د صَلَه ښځې ته راغلې چې غم کې ورسره شريکې شي، هغې ورته وويل: که د خاوند او زوی مبارکی ته مې راغلې ياست نو په خير راشئ او که د نور څه لپاره راغلې ياست نو بېرته ستنې شئ[3].

۞ اسماء بنت ابي بكر ﵄ وايي: نبي ﷺ چې له مکې څخه کله ووت ابوبکر ﵁ د ځان سره ټول مال -پنځه زره يا شپږ زره- درهم واخست، زما نيکه راغی او راڅخه يې وپوښتل: ابوبکر خو تاسو په مال او ځان دواړو خفه کړئ، چونکه هغه ووړند و ما ورته وويل: نا مونږ ته يې ډېر مال پرېښی دی، د کور په تاخچه کې مې کاڼي واچول او ټوټه مې پرې راخپره کړه، او د هغه لاس مې پرې کېښود،

(١) صفة الصفوة: (٤٦٨/١).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣٦٤/١).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤٩٨/٣).

ورته مې وويل: دومره ډېرې روپۍ يې پرېښې دي، هغه وويل: چې دا يې پرېښي وي نو خير دی[١].

عاصم بن بهدلة وايي: زما په ګومان چې ابو وائل راته وويل: خالد بن الوليد ﷺ چې کله وفات کېده ويويل: د مرګ حقيقي ځايونو ته بار بار لاړم خو مرګ راته اخيره هم په خپله بستره کې راغی، له توحيد او ايمان نه وروسته له ټولو اعمالو پرته هغه شپه راته د ثواب ښکاري چې په ډال کې مې تېره کړې وي او په دې خاطر به مو د سهار انتظار کوو چې په کافرانو باندې حمله وکړو.

بيا يې وويل: زه چې کله مړ شم زما اس او سلاح به د الله پاک په لاره کې مجاهدين کاروي، چې کله وفات شو، عمر ﷺ يې جنازې ته راغی او ويويل: که د خالد بن الوليد ﷺ کورنی له لوړغږی او جامو شکونو پرته په خالد د غم ژړا وکړي هيڅ پروا نه کوي[٢].

سفيان بن عيينة د ابن ابي خالد نه، هغه د خالد بن الوليد ﷺ د يو غلام نه روايت کوي چې خالد بن الوليد ﷺ به ويل: چې په کومه شپه راته ډولۍ تياره کړی شي له دې خخه راته هغه شپه ډېره محبوبه او له مينې ډکه ده چې واوره پکې وريدلې وي، زياته يخني وي، او د دغې شپې پر سهار دښمن باندې حمله وکړم[٣].

حماد بن سلمة د ثابت نه او هغه د انس بن مالک ﷺ نه روايت کوي چې ام سُلَيْم د حنين غزا پر ورځ له ځان سره خنجر واخست، ابو طلحه ويل: ای د الله رسوله! ام سليم سره خنجر دی؟ ام سليم وويل: ای د الله رسوله! که کوم مشرک مخې ته راشي نو خيټه به ورله پرې خيرې کړم[٤].

خارجه له خپل پلار زيد بن ثابت نه روايت کوي چې: د احد په ورځ زه نبي ﷺ واستولم چې سعد بن الربيع ولټوم او راته يې وويل: که دې وليد زما سلام پرې وکړه او ورخخه وپوښته چې څه حس کوې؟ زه د مړو او ژوبلو ترمنځ

(١) سير أعلام النبلاء: (٢/٢٩٠).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١/٣٨١).
(٣) سير أعلام النبلاء: (١/٣٥٧).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٢/٣٠٤).

ګرځېدم څه ګورم چې سعد بن الربيع ﵁ سلګو سلګو کې ژوند تر پایه رسوي او د تورې اویا ګوزارونه پرې شوي و، ما ورته پیغام ورسو، هغه وویل: په رسول الله دې سلامونه وي او ورته ووایه چې د جنت بوي راباندې راروان دی، او زما قوم انصارو ته ووایه: چې که دومره ساه درېکې وه چې د سترګو بانه مو پرې رپولی شول او رسول الله ته د مرګ ژوبلې په نیت څوک ورشي الله به مو ونه ښښي، په دې خبرې سره یې ساه ورکړه، الله دې په جنتونو ونازوي[١].

عبدالله بن معاویة الجُمَحِيْ وايي: ما ته عبدالعزیز قَسْمَلِيْ وویل، هغه ته ضرارُ بن عمرو، هغه ته ابورافع ویلي و چې عمر ﵁ روم ته جهادي لښکر واستو، هغوی عبدالله بن حذافة السهمي ﵁ ژوندې ونیو او خپل باچا ته یې بوت، عرض یې وکړ چې دا د محمد ﷺ ملګری دی.

باچا: کولای شې چې نصراني شې او خپله باچاهې درسره سمه نیمه کړم؟

عبدالله بن حذافة السهمي ﵁: که ما ته ستا د ټولې ټولواکۍ په شمول د عربو ملکیت او باچاهي هم راکړې د سترګو د رپ په اندازه به د محمد ﷺ له دین څخه وانه اوړم.

باچا: بیا دې مرګ دی نو.

عبدالله بن حذافة السهمي ﵁: کولای شې.

باچا امر وکړ چې راوې ځړوئ او د بدن نزدې پرې ګوزارونه وکړئ خو چې ډېر یې زخمي نه کړئ، په دې حالت کې به ورته بیا هم باچا د نصرانیت دعوت ورکو، خو عبدالله بن حذافة ﵁ یې له منلو څخه کلک انکار کو، باچا امر وکړ چې راښکته یې کړئ، خلکو ته یې وویل: لوی دیګ راوړئ او اوبه پکې واچوئ او ښه یې وخوټکوئ، بیا یې د مسلمانانو دوه بندیان راوستل یو یې پکې دیګ ته وارتو او بیا یې عبدالله بن حذافة السهمي ﵁ ته د نصرانیت پلو ته دعوت ورکړ د انکار سره سره یې وژړل، خلکو باچا ته وویل: هغه خو ژاړي؟ باچا وانګېرل چې ګنې ویرید امر یې وکړ چې ما ته یې راولئ، پوښتنه یې ترې وکړه چې ولې

(١) سير أعلام النبلاء: (٣١٩/١).

ژاړې؟ هغه ورته وويل: په دې ژاړم چې ساه مې يوه ده، او ديک ته د اچولو سره به له منځه بيخي لاړه شي، غوښتل مې چې د بدن د ويښتانو په شمير ساګانې مې لرلې او بارها د الله پاک په لاره کې په اور کې وتلې وى.

باچا: زما سر ښکل کړه تا به خوشې او رها کړم.

عبدالله بن حذافة السهمي ﵁: زه يواځې که نور ملګري راسره رها کوې؟

باچا: هو هغوى به هم درسره رها کړم.

سر يې ورله ښکل کړ او ټول بنديان يې د عمر ﵁ حضور ته راوستل، او تېره شوې لړې يې ورته هم واوروله، عمر ﵁ وويل: ټول مسلمانان بايد د عبدالله ﵁ سر ښکل کړي او د سر په ښکلولو يې پيل زه کوم [(١)].

۞ حماد بن سلمة وايي: ما ته ثابت او علي بن زيد، هغوى ته انس بن مالک ﵁ ويلي و چې ابوطلحة ﵁ دا ايت ولوست ﴿ٱنفِرُواْ خِفَافًا وَثِقَالًا﴾ [سورت توبة: ٤١] د الله پاک په لاره کې سپک او درانه ووځئ.

ابوطلحه وويل: الله زمونږ له بوډاګانو او ځوانانو څخه د هغه په لاره کې وتل غوښتي دي، ببږه وکړئ او غزا ته مې تيار کړئ، بچو يې ورته وويل: تا خو د نبي ﷺ، ابوبکر، عمر ﵀ په ملتيا ډېرې غزاګانې کړيدي، ستا له اړخه مونږ غزا ته تيار يو، خو بيا هم غزا ته ولاړ او هلته ومړ، په جزيره کې خلکو دومره ځاى پيدا نه کړ چې ښخ يې کړي، اووه ورځې همغسې مړ پروت و او هيڅ بدلون پکې نه و راغلى[(٢)].

۞ خالد بن عبدالله له محمد نه، هغه يې له خپل پلار عمرو نه، هغه يې له محمد نيکه نه روايت کوي چې عمرو بن العاص ويل: زما په مشرى د مسلمانانو جنګي لښکر ووت تر دې چې اسکندريې ته ورسيدو، د اسکندري لوړپوړي وويل: ما ته يو سړى راووځئ چې زه او هغه سره خبرې شريکې کړو، ما وويل: له ما پرته بايد نور هيڅ څوک ونه وځي، زه د خپل ترجمان سره ورغلم او هغه سره هم ترجمان ولاړ و، زما او د هغه لپاره دوه ممبره کيښودل شول، هغه وپوښتل: تاسو څوک ياست؟

(١) سير أعلام النبلاء: (١٤/٢).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣٤/٢).

ما ورته وويل: مونږ پر قام باندې عرب يو، مونږ د غنو ازغكو ښښتنان يو، مونږ د الله د كور او حرم والا يو، مونږ په خورا ناوړه او د تنګستيا ژوند كې وو، د ژوند له نګاه نه ډېر خراب تراب وو، وينې او مردارې به مو خوړلې، خپل منځ كې به مو شخړې كولې، د ژوند چې څومره بده مرحله ده مونږه تيروله، په دې جريان كې الله پاک مونږ ته استازی راوليږدو چې په دنياوي لحاظ يې له مونږ څخه هيڅ برتري نه لرله، هغه غږ كړ چې زه الله پاک تاسو ته راستولی يم، په هغه څه يې راته امر وكړ چې ببخي مو نه پيژندل، او د كومو كارونو سره چې عادت وو ورڅخه يې منعه كړوو، مونږ يې دعوت ته په سپكه سترګه وكتل خبره مو ورله ونه منله او ورته مو وويل ته دروغجن يې، زمونږ پرته بل قوم ورته وويل: ته رښتيا خبرې كوې، مونږ د هغه خلكو سره جنګ او جګړه كوو چې ته ورسره جنګ كول غواړې، هغوی زمونږ او مونږ د هغوی په ضد د جنګ ميدان ته ووتو نو پر مونږ غالب او ميدان يې راڅخه وګټه، نزدې پرتو عربانو سره يې هم په دې دين جنګونه وكړل او پرې غالبه شول، كه زما نه پاتې وروستو عربو ته ستاسو د ژوند معلومات و هيڅ څوک به نه وو پاتې شوې مګر دلته به راغلي وو، د دې خبرې په اوريدو سره هغه وخندل، او بيا يې وويل: ستاسو پيغمبر درته رښتيا ويلي دي، د ده په څير مونږ ته هم ډېر پيغمبران راغلي وو، تر هغه مو ورله خبره منله چې باچاهان راپكې پيدا شول، د خپلو نفسي غوښتنو سره سم يې راباندې فيصلې كولې او پيغمبري سنت يې پرېښودل، كه رښتيا مو د خپل نبي پل خپل كړ په هغه چا به غالبه ياست چې جنګونه درسره كوي، او كه زمونږ په څير مو ديني مخالفتونه پيل كړل او د پيغمبر ارشادات مو شا ته كړل نو پوهه شئ چې په بدني او مالي قوت كې مونږ ته هېڅكله رسيدګي نه شئ كولی[1].

امام ابن الجوزي د جعفر بن عبدالله بن اسلم په روايت د ابو عقيل عبدالرحمن بن ثعلبة ﵁ چې بدري صحابي دی او د نبي ﷺ سره يې په ټولو غزاګانو كې شركت كړی دی په ترجمه كې وايي: د يمامه په ورځ چې خلكو د جنګ لپاره صفونه تيار كړل لومړي ابو عَقيل و چې ټپي شو، په غشي باندې د دواړو وولو او زړه ترمنځ ولږيد، خو د مرګ ويره ترې نه وه، غشی ترې وويستل شو خو د زخم له كبله يې كيڼ اړخ كمزوری شو او د زخميانو كيمپ ته انتقال كړی شو، كله چې جنګ

(١) سير أعلام النبلاء: (٧٠/٣ – ٧١).

زور واخست مسلمانانو ته شکست واوخت او له زخمي کيمپ څخه هم واوختل، ابو عقيل همغسې له زخم نه ناکراره و، د معن بن عدي اواز يې واورېد چې: ای انصارو! له الله نه وډار شئ او په دښمن راستانه شئ، دغه اواز چې ابوعقيل واورېد وپاڅېد، عبدالله بن عمر ﵁ وايي: ما ورته وويل: هغه انصارو ته اوازونه کوي زخميانو ته يې نه کوي، ابوعقيل ورته وويل: زه هم د انصارو غړی يم، که په خاپوړو ولې نه شي خو دغې اواز ته لبيک وايم، په ښۍ لاس کې يې توره واخسته او اوازونه يې کول چې: ای انصارو! الله دې په تاسو ورحمېږي د حنين د ورځې په څېر پرې راستانه شئ، را مخکې شئ د د ښمنانو پر وړاندې ډال شئ، په رښتيا هم چې دښمن يې مات کړ، دواړه صفونه سره يو بل کې ننوتل او توره بازي شروع شوه.

عبدالله بن عمر ﵁ وايي: ما ابوعقيل وليد چې زخمي لاس ترې غوڅ کړی شوی و او په ځمکه پروت و، او څوارلس مرګوني ګوزارونه پرې نور هم شوي وو، په دې کې د الله لوی دښمن مسيلمه هم ووژل شو.

عبدالله بن عمر ﵁ وايي: ما ابوعقيل وليد چې په اخرو سلګو کې د مرګ په حالت کې و، ورته مې وويل: ابوعقيله! هغه راته په کمزوري اواز وويل: دا يم خو غلبه د چا ده؟ ما ورته وويل: مبارک شه د الله لوی دښمن مسيلمه ووژل شو، هغه بره اسمان ته ګوته پورته کړه او د الله حمد يې ووايو، همدا يې اخرنۍ مرحلې وې چې په شهادت ورسېد.

عبدالله بن عمر ﵁ وايي: زه چې کله راستون شوم، پلار عمر ﵁ ته مې ټوله لړۍ واوروله، هغه وويل: الله دې پرې رحم وکړي، د شهادت ګټلو لپاره يې ډېرې هڅې کولې، ما ته چې څومره معلومات دي، هغه د نبي ﷺ د مخکنو او غوره ملګرو له جملې څخه و[1].

۞ محمد بن سعد وايي: واثلة بن الاسقع ﵁ د نبي ﷺ سره د سهار لمونځ په جماعت سره ادا کړ، د نبي ﷺ شريف عادت و چې کله به يې سلام وګرځو ټولو ملګرو ته به يې کتل، واثلة ﵁ ته چې يې وکتل ورته يې وويل: ته څنګه دلته راغلی يې؟ هغه ورته وويل: د بيعت کولو لپاره راغلی يم، هغه ورته وويل: ايا په خوښو او په

(١) صفة الصفوة: (١/٤٦٦ –٤٦٧).

ناخوښو ټولو حالتونو کې بیعت کوې؟ واثلة رضي الله عنه ورته وویل: هو. هغه ورته ویل: چې ستا په وسع او توان کې يې په هغه ټولو بیعت کوې؟ هغه ورته وویل: هو. نو اسلام یې راوړ او بیعت یې ورسره وکړ[١].

په دغه ورځو کې نبي صلی الله علیه وسلم د تبوک لپاره تیاری نیو، واثلة رضي الله عنه خپل کور ته ستون شو، چې پلار يې ولید ورته يې وویل: اسلام دې راوړ؟ هغه ورته وویل: هو. پلار يې ورته وویل: قسم په الله چې هېڅ کله به درسره خبرې ونه کړم، چې تره يې ترې خبر شو ورځخه يې وپوښتل: په رښتیا دې اسلام راوړی دی؟ هغه ورته وویل: هو. که څه يې هم له پلار څخه کم ورتو خو ورته يې وویل: ستا لپاره مناسب نه و چې له مونږ څخه مخکې شوی وې، چونکه دا خبرې ټولې د واثلة رضي الله عنه خور واورېدې راووتله او په واثلة رضي الله عنه يې سلام واچو، هغه وپوښتل: تا ته سلام چا دروښود؟ هغې ورته وویل: ستا او ستا د پلار او تره خبرې مې واورېدې نو اسلام مې راوړ، هغه ورته وویل: نبي صلی الله علیه وسلم د غزا لپاره روان دی، ورور دې د غزا لپاره تیار کړه، خور يې هغه د غزا لپاره تیار کړ، واثلة رضي الله عنه د نبي صلی الله علیه وسلم پسې شو خو هغه وتلی و، ډېر لږ خلک پاتې چې هغه هم د روانېدو په حالت کې و، د بني قینقاع په بازار کې يې غږ لوړ کړ چې: که زه په اس باندې چا له ځان سره بوتلم زما برښه غنیمت د هغه ده!

واثلة رضي الله عنه وايي: دغه مهال مې هېڅ اس او اوښ نه درلود، زیاتوي چې: کعب بن عجرة رضي الله عنه راته اواز وکړ او راته يې وویل: د ورځې او شپې دې ځان سره په سورلۍ وړم ته به زما تابع او برخه به دې زما وي، ما ورته وویل: سمه ده.

واثلة رضي الله عنه وايي: الله دې ورته خیر او برکت ورکړي، په سورلۍ به يې هم تر ډېره حده وړلم او خوراک به يې هم راکو زما بار به يې اوښ ته هم پورته کو، کله چې نبي صلی الله علیه وسلم خالد بن الولید رضي الله عنه دومة الجندل ته واستو زه او کعب دواړه ورسره ولاړو، ډېر غنیمتونه موتر لاسه کړل خو چې خالد بن ولید رضي الله عنه غنیمتونه زمونږ ترمنځ وویشل زما پکې شپږ ځواني اوښې ورسیدې، شپږ واړه اوښې مې راوستې او د کعب رضي الله عنه خیمې مخې ته ودرېدم ورته مې اواز وکړ چې: راووځه او اوښان دې واخله، هغه

(١) الطبقات الکبری دابن سعد لیکنه: (١/٢٣٢).

راووت او خندل يې راته يې وويل: الله دې درله پکې خير او برکت واچوي، په دې خاطر مې په اوښه بار نه يې راوستی چې عوض او بدل درنه واخلم[۱].

عبدالله بن قيس د ابو امية الغفاري نه روايت کوي هغه وايي: مونږ يوې غزا ته تللي وو د ښمن سره د مخامخ کېدو اوازه شوه، خلکو خپلو صفونو ته ځانونه ورسول، زما مخې ته يو سړی په اس سپور او ځان ته يې ويل: په فلانۍ غزا کې دې راته ويل چې ښځه او بچيان درپه غاړه دي ستا مې ومنله، په فلانۍ غزا کې دې راته وويل چې ښځه او بچيان در په غاړه دي ستا مې ومنله او بېرته ولاړم، په رب لايزال مې دې قسم وي چې نن به دې هرومرو الله ته وړاندې کوم، د هغه خوښه ده چې اخلې دې او که پرېږدي دې، ما وويل: زه به نن د دې سړي مقابله ګورم چې څه کوي؟ ورته کتل مې چې خلکو په دښمن حمله کوله دا به يې په لومړنيو خلکو کې و، د دښمن په وړاندې لږ زره کمزوري شول چې کتل مې دا په غشو ورونکو کې و، خلکو بيا په دښمن حمله وکړه چې ومې کتل دا يې په لومړنيو حمله کونکو کې و، بيا خلک راروسته شول دا په غشو ورونکو کې و، تر هغه په خرپ ترپ مشغول و چې شهيد شو، زه ورغلم پر اس او دی دواړو باندې له شپېتو نه زيات غشي او نېزې ورېدلې وې[۲].

عبدالله بن مبارک ته سرِّي بن يحيي، هغه ته علاء بن هلال ويلي و چې يو سړي صَلَةَ ﷬ ته وويل: خوب مې وليد چې ما ته يوه او تا ته دوه د شهدو موم درکړل شي، هغه ورته وويل: زه، زما زوی، او ته به شهيدان کيږو، د يزيد بن زياد د واک په ورځو کې په سجستان کې د ترکانو سره جهادي لړې پيل شوه، ترکانو شکست وخوړ، صَلَةَ خپل زوی ته وويل: بچيه که دې خوښه وي مور ته دې ولاړ شه، هغه ورته وويل: ځان لپاره خير غواړې او ما له خير څخه کور ته ستنوې؟ هغه ورته وويل: راځه او د جنګ ميدان ته مخکې شه، زوي يې تر هغه وجنګېد چې وويشتل شو خلک پرې راغونډ شو، صَلَة چې خپله ډېر نښه باز هم و، راغونډ شوي خلک يې ترې د غشو په ورولو ترې تم کړل، د جسد ترڅنګ يې ودرېد او تر هغه يې جنګ وکړ چې خپله هم شهيد شو[۳].

(۱) صفة الصفوة: (۶۷۴/۱ – ۶۷۶).
(۲) صفة الصفوة: (۴۲۱/۴).
(۳) سير أعلام النبلاء: (۴۹۹/۳).

اصمعي وايي: کله چې قتيبة بن مسلم د ترکانو په ضد جنګي صفونه برابر کړل، د ترکانو له جنګې ليکو څخه ډار پيدا شو د محمد بن واسع هکله يې وپوښتل چې څه شو؟ ورته وويل شول: د ښې اړخ جنګي ليکې کې ناست د غشو لينده يې تياره کړې او په ګوته باندې بره اسمان ته اشارې کوي، قتيبة وويل: دغه ګوته مې د زرو تورو او د زرو تنکي ځوانانو څخه خوښه ده[۱].

حيوة يوه ورځ د مصر نواب ته وويل: هميشه لپاره مصر په سلاح سمبال ساته، يو اړخ ته مو قبطي دی هيڅ معلومات يې نشته چې کله به وعدې ماتوي، او بل اړخ ته مو حبشيان دي معلومه نه ده چې په کومه شپه به راباندې يرغل کوي، او بل اړخ ته مو روميان دي هيڅ باور پرې نشته چې په کلې کور به مو کله راخيژي، او له بل اړخ نه راته بربر پراته دي هيڅ اعتماد پرې نشته چې کله يې غصه راپاريږي[۲]؟

محمد بن عمران د حاتم الاصم نه روايت کوي چې مونږ د شقيق سره د ترکانو په ضد جګړه کې صفونه کې ودريدو، دغه ورځ د سرونو د غوځيدو، د تورو د ماتيدو، او د غشو د وريدو و ورځ وه، شقيق راته وويل: څه وايې ايا نن درته د واده په څير شپه نه ښکاري؟ ما ورته وويل: نه دا شپه چرته د واده د شپې سره سمون خوري، هغه وويل: لوړه په رب لايزال چې دې شپې راته د واده شپه رايادة کړه، د شپې په مهال د دواړو صفونو ترمنځ په خپل د پوستکي جوړ ډال باندې ويده شو تر دې چې خړهار يې شروع کړل، زه يو ترکي ونيولم او د ذبحه کولو لپاره يې په ځمکه واچولم چې څنګه يې برچه له موزې څخه راويسته چا په غشي وويشت او زمونږ نه مخکې مردار شو[۳].

امام ذهبي د امام ابوبکر النابلسي په ترجمه کې له ابو ذر الحافظ نه نقلوي چې بنو عبيدو بندي کړ او د سنيت له کبله يې په دار کړ، امام نابلسي نه پوستکی په ژوندينه ويستل کيده او ژړل يې او دا کلمات يې ويل: ﴿كَانَ ذَٰلِكَ فِي ٱلْكِتَٰبِ مَسْطُورًا﴾ [سورت أسراء: ٥٨].

(١) سير أعلام النبلاء: (١٢١/٦).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤٠٥/٦).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٣١٤/٩).

دا پېښه په تقدير کې ليکل شوې وه.

ابو الفرج ابن الجوزي رحمه الله د امام نابلسي په ترجمه کې وايي: امام نابلسي په اکواخ کې مېشت و چې جنګي قايد جوهر ونيو او د مصر عُبيدي باچا مخې ته يې راوست او ورته يې وويل: تا رښتيا ويلي دي چې چا سره لس غشي وي يو دې په روم او نهه دې په مونږ ووروي؟ امام نابلسي ورته وويل: نا داسې مې نه دي ويلي ما داسې ويلي دي چې: چا سره لس غشي وي ټول دې په تاسو ووروي، تاسو خو دين ردوبدل کړ، نيکان خلک مو ووژل، او دالوهيت د نُوْر دعواګانې مو وکړې، د مصر عبيدي باچا وريسې توره راوويسته او ګوزارونه يې پرې وکړل، بيا يې يهودي ته لاس په لاس حواله کړ او څرمن يې ترې وويسته[١].

د نورالدين محمود زنګي په ترجمه کې ذهبي رحمه الله له ابن الاثير رحمه الله نه نقلوي چې: نورالدين چرته هم ورېښم او سره زر نه دي اغوستي، د خپل واک په دور کې يې په بازارونو کې د شرابو پلورل منع کړي ول، ذهبي وايي: زه خو خبر شوی يم چې د باچاهانو لباس او د سرو زرو يو اميل يې اچولی و خو ډېرې روژې به يې نيولې او د شپې او ورځې ځانګړې دعاګانې به يې ويلې، د بال لوبه به يې زياته کوله، يو فقير ورته وويل چې لوبې درسره نه ښائيږي، هغه ورته وويل: زما هم ورځخه لوبې کول موخه نه دي، چونکه مونږ اوسمهال د دښمن سره په سرحد پراته يو، دا چې ناګهانه اواز شي نو اسونه به د خرپ ترپ سره اشنا وي.

يو چا ورته له مصر څخه د سروزرو پګړۍ هديه کړې وه نو هغه ابن حمويه د صوفيانو لوي شيخ ته ورکړه چې په زر دينار خرڅه شوه[٢].

ذهبي يې په ترجمه کې وايي: نيسابوري قطب ورته يوه ورځ وويل: ستا دې په الله قسم وي چې نور خپله غزاګانو ته مه ځه، که په کومه غزا کې شهيد شوې پاتې مسلمانان به له تورې څخه خلاص نه شي او دښمن به يې مړه کړي، هغه ورته وويل: نا بلکې الله پاک له ما څخه وړاندې هم خلک او کلي له دښمن نه ساتلي دي او وروسته به يې هم وساتي[٣].

(١) سير أعلام النبلاء: (١٦/١٤٨ – ١٤٩).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٢٠/٥٣٥).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٢٠/٥٣٥).

عبدالرحمن بن مغراء الدوسي له يو خزاعي نه نقلوي چې د قادسې په ورځ خنساء رضي الله عنها خپل څلور واړه بچيان راوغوښتل او ورته يې وويل: زما بچو! بخپله خوښه مو اسلام راوړی او هجرت مو کړی دی، بخپل ټاټوبي کې دربانديې نه کور تنګ شوی و او نه مو د قحط له کبله کورونه پرېښي دي او نه مو په هجرت نوره څه طمع توقع کړې ده، لوړه په رب لا يزال لکه څنګه چې د يوې مور بچي ياست دغسې د يو پلار زامن هم ياست، نه مې ستاسو له پلار سره خيانت کړی دی او نه مې ستاسو د ماما شرم غوښتی دی، او نه مې ستاسو نسب رد او بدل کړی دی، او نه خو مې ستاسو عزت تر پښو لاندې کړی دی، او نه مې په ژوند کې ستاسو ناروا روا کړېده، د دښمن سره د سبا ورځې د مقابلې لپاره چې ان شاء الله ولاړ شئ له الله پاک څخه مرسته او کومک وغواړئ، چې د جنګ ډکر کله ښه ګرم شي منځ ته به ورشئ، د د ښمن د ځوانانو سره به کلکه مقابله وکړئ، د قيامت په ورځ به په کرامت او شرافت، په کاميابۍ او کامرانۍ، په سلامت او غنيمتونو به فائز او کامياب شئ.

ځوانان هلکان بچې يې له اړخ څخه په داسې حالت کې راستانه شول چې خبرې ته يې ورله غاړه کېښوده، نصيحت يې ورله واورېد، د دښمنانو سره د مخامخ کېدو په مهال يې مشرې زوی وويل:

يَا إِخْوَتِي انَّ العَجُوزَ النَّاصِحَهْ	قَدْ نَصَحَتْنَا إِذْ دَعَتْنَا البَارِحَهْ
مَقَالَةً ذَاتَ بَيَانٍ وَاضِحَهْ	فَبَاكِرُوا الحَرْبَ الضَّرُوسَ الكَالِحَهْ
وَإِنَّمَا تَلْقَوْنَ عِنْدَ الصَّائِحَهْ	مِنْ آلِ سَاسَانَ الكِلَابَ النَّابِحَهْ
قَدْ ايْقَنُوا مِنْكُمْ بِوَقْعِ الجَائِحَهْ	وَانْتُمْ بَيْنَ حَيَاةٍ صَالِحَهْ

اوْ مَيْتَةٍ تُورِثُ غُنْمًا رَابِحَهْ

ژباړه: ای ورونو! پرون مو خير خواه مور د نصيحت لپاره راغوښتي ول او نصيحت يې راته وکړ.

ښکاره او څرګند نصحيت يې راته وکړ چې د سبا ورځې لپاره د ژامې ويستونکي جنګ لپاره وختي ولاړ شئ.

د سبا ورځې له اذان سره به له ساساني غپېدونکو سپيو سره مخامخ کيږئ.

هغوی په دې يقين دي چې ستاسو له لاسه به ورته کارکېچنه ستونزه راولاړېږي او د دغې برسېره به تاسو په روغه رمته زندګې کې هم ياست.

او يا به په داسې مرګ مړه شئ چې پايله يې توله ګټه او فايده ده.

بيا خپله د جنګ لومړي ډګر ته ورغی تر هغه يې جنګي مبارزه وکړه چې شهيد شو.

وريسې دوهم ورور يې ملا وتړله او شعر يې ووايو چې:

وَاللهِ لَا نَعْصِيْ الْعَجُوْزَ حَرْفاً قَدْ امَرَتْنَا حَدَباً وَعَطْفاً
نُصْحاً وَبِرّاً صَادِقاً وَلُطْفاً فَبَادِرُوْا الحَرْبَ الضَّرُوْسَ زَحْفاً
حَتَّى تَلفُّوْا آلَ كِسْرَى لَفَّا اوْ تَكْشِفُوْهُمْ عَنْ حِمَاكُمْ كَشْفَا
إنَّا نَرى التَّقْصِيْرَ مِنْكُمْ ضُعْفاً وَالْقَتْلَ فِيْهِمْ نَجدَةً وَزُلْفَى

ژباړه: : لوړه په رب لايزال چې د بوډۍ به د يو حرف قدرې سرغړونه هم ونه کړو، هغې مونږ ته په ډېرې مينې او محبت، په رښتيا، د فضل او مهربانۍ له مخې وصيت وکړ، د ژامې ماتونکې جنګ سحنې ته به د جنګ په مېړانه حرکت ورځو.

يا خو به کسرويان (دکسرا بچې) سم توول راونغاړئ او يا به يې هم د سم شکست سره مخ کړئ.

له تاسو څخه کوتاهي به ستاسو د کمزورۍ نښه وي، او ستاسو په لاس د کسرويانو مړينه او عام وژنه د مرستې او الله ته د نزديکت نښه ده.

بل وريسې مېدان ته راودانګل او ويويل:

لَسْتَ لِخَنْسَاءَ وَلَا لِلاخْزَمِ وَلاَ لِعَمْرٍو ذِيْ السَّنَاءِ الْاقَدَمِ
اِنْ لَّمْ تَزُرْ فِيْ آلِ جَمْعِ الْاعْجَمِ جَمْعَ ابِيْ سَاسَانَ جَمْعِ رُسْتُمِ
بِكُلِّ مَحْمُوْدِ اللِّقَاءِ ضَيْغَمِ مَاضٍ عَلى الْهَوْلِ خَضَمَ خَضْرَمِ
اِمَّا لِقَهْرٍ عَاجِلٍ اوْ مَغْنَمِ اوْ لِحَيَاةٍ فِيْ السَّبِيْلِ الأَكْرَمِ
تَفُوْزُ فِيْهَا بِالنَّصِيْبِ الْاعْظَمِ

ژباړه: تر هغه به د خنساء، د اخزم او د قابل شرافت او بې داغه ماضي لرونکې عمرو زوی به نه يې چې د ساسانيانو او رستم راغونډو شوو لښکرو سره مخامخ نه شې.

د زمري په څېر قابل صفت جنګ وکړه او د دښمن په صفونو کې سم وردننه شه.

يا خو به عاجله برخه غنيمت لاس ته راوړې او يا به هم په خورا محترمه او د قدر وړ لاره کې تل ژوندې (شهيد) شې، او د ډېرې لوې او تر ټولو سترې برخې څښتن به شې.

وريسې ورور يې وويل:

إِنَّ الْعَجُوْزَ ذَاتَ حَزْمٍ وَجَلَدْ	وَالنَّظَرِ الأَوْفَقِ وَالرَّأْيِ السَّدَدْ
قَدْ امَرَتْنَا بِالسَّدَادِ وَالرَّشَدْ	نَصِيْحَةً مِنْهَا وَبَرًّا بِالْوَلَدْ
فَبَاكِرُوْا الحَرْبَ نَمَاءً فِيْ العَدَدْ	إِمَّا لِقَهْرٍ وَاحْتِيَازٍ لِلْبَلَدْ
اوْ مَيْتَةٌ تُوْرِثُ خُلْداً لِلأَبَدْ	فِيْ جَنَّةِ الفِرْدَوْسِ فِيْ عَيْشٍ رَغِدْ

ژباړه: د بوډۍ ښځې خبرې د ثبات او ځوانۍ، د سم دم نظر او قوي رايې خبرې وې.

هغې مونږ ته په بچي باندې د رحم له مخې د کامل نصيحت او پېرزو او د زيرکتيا له مخې په سربښندنې امر کړی دی.

سهار وختي غزا ته ولاړ شئ او د مسلمانانو شمير په ځانونو اضافه کړئ، يا خو به برې راوړو ميدان به وګټو، او يا به په داسې مرګ مړه شو چې د تل او هميشه لپاره ترې په جنة الفردوس کې د قدر او احترام او د عزت او شرافت زندګې په لاس راځې.

ټولو بچو په دومره مېړانه جهاد او غزا وکړه چې الله پاک مسلمانانو ته برى ورکړ، د هر غازي دوه دوه زره ديناره ورسېدل، هر يو به راوړل او په غېږه کې به يې ورته اچول، خو ولې خنساء ﵂ به يې بېرته د هغو ترمنځ لپه لپه ويشل، هېڅ يو ترې هم بې درهمه پاتې نه شو[1].

(۱) صفة الصفوة: (۳۸۵/٤ – ۳۸۷).

په ناورينو د سلفو صالحينو د زغم نمونې

اعمش د شهر بن حوشب نه، هغه د حارث بن عميرة نه روايت کوي چې معاذ رضي الله عنه کله مړ کېده زه ورسره ناست وم، بې هوشه به شو او بېرته به په هوش کې راغی او دا به یې ویل: چې هر څومره مې ساه بنده کړې، ستا په عزت مې دې قسم وي چې له تا سره مې مینه ده[١].

مبرّد روايت کوي چې حسن بن علي ته چا وويل چې ابو ذر رضي الله عنه وايي: له مالدارۍ څخه راته ناداري، له روغتيا څخه راته ناجوړتيا بهتره ده، هغه وويل: الله دې په ابوذر ورحميږي خو زه وايم: څوک چې د الله په تقديري برخې توکل وکړي د هيڅ شي تمنا نه کوي، او دا په قضا او تقدير باندې د نهايت رضا حدود دي[٢].

وهب بن منبه وايي: عيسى عليه السلام حوارييو ته وويل: په تاسو کې په ستونزو ډېر بې صبره هغه دی چې د دنيا سره ډېره مينه لري[٣].

شعبي روايت کوي چې شريح القاضي وايي: ما ته چې کله تکليف راورسيږي زه پرې د الله پاک څلور ځله حمد او ثنا وايم، ثنا يې په دې وايم چې ښه ده چې تکليف له دې څخه لوی نه دی، او په دې يې هم ثنا وايم چې د صبر او حوصلې توان يې را کړ، په دې يې هم ثنا وايم چې د ثواب امېد پکې لرم، او په دې يې ثنا وايم چې ښه ده چې ديني مصيب نه دی[٤].

غسان بن المفضل الغلابي وايي چې ځينو ملګرو مې راته وويل: يونس بن عبيد ته يو سړی راغی او د خپل د تنګ ژوند او رزق او بې وسۍ نه يې ورته شکايتونه شروع کړل چې ډېر غمجن دی.

(١) سير أعلام النبلاء: (١/٤٦٠).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٦٢).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤/٥٥١).
(٤) سير أعلام النبلاء: (١/١٠٥).

يونس بن عبيد: ايا سترګې دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: غوږونه دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: ژبه دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد: عقل دې په يو لاک خرڅوې؟

سړی: نا.

يونس بن عبيد ورته داسې ډېر د الله پاک نعمتونه ياد کړل، بيا يې ورته وويل: د لکونو ماليت ښتن يې او بيا هم د ناداری ګيلې کوې؟[۱]

اشعث بن سعيد وايي: ابن عون به ويل: تر هغه انسان د رضا حقيقت ته نه شي رسېدلی تر څو د فقر په حالت داسې خوشحاله شي لکه د مالدارۍ په حالت چې خوشحالېږي، ته هغه مهال ولې غصه کېږې چې د الله پاک نه غوښتنې کوې او قضا ستا د نفسې غوښتنو ضد وي؟ شايد ته چې څه غواړې ستا هلاکت به پکې وي، او ولې هغه قضا دروسته بولې چې ستا د نفسي غوښتنو سره سمون خوري، نه خو دې د ځان سره انصاف وکړ او نه هم د رضا تر دروازې ورسېدې [۲]

احمد بن عصام د زهير بن نعيم نه نقلوي چې دين په دوه شيانو بشپړ کېدای شي: صبر او يقين، که يقين وي او صبر نه وي ايمان نيمګړی دی، او که صبر وي يقين نه وي هم ايمان نمګړی دی، د دې لپاره ابوالدرداء رضي الله عنه ښايسته مثال بيان کړی دی چې: يقين او صبر دواړه سره د دوو زمیندارو مثال لري چې ځمکه اړوي، چې يو کيني ورسره مل هم کيني [۳].

(۱) سير أعلام النبلاء: (۲۹۲/۶).
(۲) صفة الصفوة: (۳۱۱/۳).
(۳) صفة الصفوة: (۸/٤).

عثمان بن الهيثم وايي: د بنوسعد څخه په بصره کې د عبيد الله بن زياد يو جنګي قايد له چت څخه راپرېوت او خپې يې ماتې شوې.

ابو قلابة يې پوښتنې ته راغی او ورته يې وويل: کېدای شي چې په دې کې به دې خير وي.

هغه ورته وويل: ای ابوقلابة! د خپو په ماتېدو کې به څه خير وي؟

ابوقلابة ورته وويل: ښه ده چې الله پاک دې نور اندامونه سالم ساتلي او مات شوي نه دي.

درې ورځې وروسته د ابن زياد ليک ورته راغی چې د حسين سره جنګ ته ولاړ شه.

جنګي قومندان استازي ته وويل: زما تکليف خو ته خپله وينې، زه چرته جنګ ته تللی شم؟ اووه ورځې وروسته خبر راغی چې حسين ﵁ قتل شو، سړي وويل: په ابوقلابه دې الله رحم وکړي، په رښتيا چې د خپو په ماتېدو کې مې خير و [1].

---

(١) صفة الصفوة: (٣/٢٣٨).

په دين کې له فتنې څخه د سلفو صالحينو ځان ژغورنه

عبدالکريم الجزري روايت کوي چې ابوعبيد بن محمد بن عمار بن ياسر وايي: مشرکانو عمار بن ياسر ﵄ يو ځل تر هغه نه پرېښود ترڅو د رسول الله ﷺ اړوند بدې خبرې ونه کړي او د قريشو معبودان په ښه صفتونو ياد نه کړي، کله چې د نبي ﷺ خواته راغی ورڅخه يې وپوښتل: شا ته دې څه پرېښودل؟ هغه ورته وويل: د الله رسوله! په شر او فتنه کې واقع يم، له مشرکانو څخه هله راپورته شوم چې ستا اړوند مې بدې خبرې وکړې او د هغوی معبودان مې په ښو صفتونو ياد کړل.

نبي ﷺ ورته وويل: زړه دې څه وايي؟ عمار ﵁ ورته وويل: په ايمان مطمئن او ډک دی، نبي ﷺ ورته وويل: که بيا يې زورولې بيا ورته دغه خبرې وکړه[1].

شعبة او هشام دواړه د قتادة نه، هغه د يونس بن جبير نه روايت کوي چې جندب ﵁ مو رخصتوو نو ورته مو وويل: نصيحت راته وکړه، هغه وويل: له الله پاک څخه ډېر وډار شئ، د قرانکريم سره ښه تعلق ولرئ ځکه چې قرانکريم د تورې شپې رڼا او د رڼا ورځې لارښوونکی دی، د تکليف او فقر په حالتونو کې پرې عمل وکړئ، که مو ازميښت مخې ته راشي په مال دولت يې له منځه يوسه خو دين دې محفوظ وساته، که ستونزې لا پسې وړده شوه په مال او ځان دې مصيب لرې کړه خو دين دې محفوظ وساته، هغه څوک بې ودانه دي چې دين يې نړېدلی وي، او له چا څخه چې دين واخستل شي هېڅ سرمايه نه لري، جنت ته له تګ وروسته هېڅ فقر او فاقت نشته، او اور ته د تګ وروسته هېڅ سرمايه او شتمني په کار نه راځي[2].

ابوهشام الرفاعي وايي: ابوبکر بن عياش حسن بن الحسن ته په مدينه کې

(١) سير أعلام النبلاء: (٤١١/١). او حديث امام حاکم په (٣٥٧/٢) کې روايت کړی دی او صحيح يې ورته ويلي دي امام ذهبي ورسره د حديث په تصحيح موافقه کړېده، ابن سعد هم پخپل طبقات: (١٨٩/٣) کې، أبو نعيم په حلية الأولياء: (١٤٠/١) کې او امام طبري په (١٢٢/١٤) پخپل تفسير کې روايت کړی دی.

(٢) سير أعلام النبلاء: (١٧٤/٣).

وويل: مدينه کې دې څومره فتنه دې جوړه کړه؟ هغه ورته وويل: ولې په کومه فتنه کې دې ليدلى يم؟ هغه ورته وويل: هغوى دې لاسونه ښکلول او تا نه منعه کول[1].

صفوان بن صالح وايي: ما ته عبدالله بن کثير دمشقي، هغه ته عبدالرحمن بن يزيد بن جابر ويلي و چې مونږ د رجاء بن حيوة سره ناست وو او د نعمتونو د شکر اړوند مو څه يادونه وکړه، هغه وويل: د الله د نعمتونو شکريه هيڅ څوک هم نه شي ادا کولى، زمونږ نه وروسته يو سړى چې په چپن کې يې ځان نغښتى و وويل: ايا اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولى؟

رجاء وويل: هو اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولى.

مونږ ورته وويل: د اميرالمؤمنين د يادولو دلته څه اړتيا وه؟ هغه لکه عام سړى دى؟ مونږ بيخي د سړي په غم کې نه وو، خو چې رجاء وکتل سړى يې په نظر رانغى، نو ويويل: د چپن والا له اړخه به درته هرومرو څوک راځي خو که څوک راغلل او قسمونه يې درکول قسمونه ورته وخورئ چې مونږ څه نه دي ويلي، په دې جريان کې پوليس راغلل او ويويل: اى رجاء! د اميرالمؤمنين ذکر چې راشي ولې ورله دليل نه نيسئ؟ هغه ورته وويل: ولې د اميرالمؤمنينپه کوم ځاى کې ذکر راغلى دى؟ هغه ورته وويل: تاسو چې خپلمنځۍ خبرو کې وويل چې د الله د نعتمنونو شکريه هيڅ څوک هم نه شي ادا کولى، تاسو ته وويل شول چې اميرالمؤمنين يې هم نه شي ادا کولى؟ تا وويل: اميرالمؤمنين خو عام سړى دى! ما ورته وويل: خبره داسې نه وه، هغه وويل: ستا دې په الله قسم وي، ما وويل: هو زما دې په الله قسم وي، اميرالمؤمنين سړى راوغوښت او اويا دورې يې ووهو، سړى په داسې حالت کې راووت چې په وينو لړل شوى و او ويويل: رجاء بن حيوة! ته لا عالم يې او داسې دې وکړ؟ ما ورته وويل: د مسلمان د ويني نه ستا په شاه او يا دورې ډېرې بهترې دي.

ابن جابر وايي: له دې وروسته چې به رجاء بن حيوة کله هم په مجلس کې کښيناست ويل به يې: د چپن والا نه ځان ساتئ[2].

(١) سير أعلام النبلاء: (٨/٥٠٠). د ابوبکر مشهور نوم شعبة دى، او په علم القراءت کې د عاصم په روايت د حفص مساوي راوي دى.
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤/٥٦١).

حنبل وايي: اسحاق بن ابراهيم چې کله ابو عبدالله احمد بن حنبل او ابن معين د قران کريم په مخلوقيت مجبوره کړل، زه د دواړو سره د عفان په کور کې مخامخ شوم، پر دغې فتنې لومړی عفان ازمول شوی و، د ازميښت د سبا په ورځ ترې يحيې بن معين په داسې حالت کې پوښتنه وکړه چې د ابو عبدالله احمد بن حنبل په شمول مونږ هم ورسره ناست وو چې اسحاق درته څه وويل: هغه ورته وويل: ابو زکريا! ستا او ستا د ملګرو مخونه مې نه دي تور کړي، هيڅ پوښتنه مې ورله نه ده جواب کړې.

ابن معين: رويه يې درسره څنګه وه؟

عفان: زه يې ځان ته وغوښتم او له جزېرې څخه د مامون راستول شوی ليک يې راته پړاو کړ، ورته يې ليکلي و: عفان تر هغه مجبوره کړه او و يې وهه تر څو قران ته مخلوق ووايي، که د قران په مخلوقيت يې اقرار وکړ په خپل حالت يې پرېږده، او که زما د ليک منلو څخه يې انکار وکړ نو ددولت لخوا پرې ټاکل شوې تنخوا بنده کړه هېره دې نه وي چې مامون به عفان ته هر مياشت پنځه سوه درهم ورکول اسحاق چې کله د مامون د راستولي ليک څخه وزګار شو ما ته يې وويل: څه فکر لرې؟

ما ورته د ﴿قُلۡ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ﴾ [سورت اخلاص: ۱] ټول سورت ولوست او ورته مې وويل: ايا دا مخلوق دی؟

اسحاق: ګرانه! بس اميرالمؤمنين وايي چې که انکار يې وکړ او خبره يې ونه منله حکومتي معاش پرې بند کړه.

ما ورته وويل: ﴿وَفِي ٱلسَّمَآءِ رِزۡقُكُمۡ وَمَا تُوعَدُونَ﴾ [سورت ذاريات: ۲۲]

ژباړه: ستاسو رزق او نور هغه څه چې وعده يې درسره کيږي ټول په اسمان کې دي.

بيا رانه نور غلی شو، او زه ترې راستون شوم، په دې خبرو ابن معين او احمد بن حنبل ډېر زيات خوشحاله شول[1].

هيثم بن خلَف وايي: ما ته محمد بن سُويد الطحان وويل: مونږ د عاصم بن

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۰/۲۴۴).

علي سره وو، ابو عبيد او ابراهيم بن ابي الليث د خپل ټول جماعت په شمول راسره وو، مونږ د احمد بن حنبل وهلو ته کتل، عاصم وويل: داسې څوک نشته چې ما سره ولاړ شي او د دې سړي سره خبره وکړو؟ خو هېڅ چا جواب ورنه کړ، ابن ابي الليث ورته وويل: دومره حوصله وکړه چې زه کور ته ولاړ شم او لورګانو ته مې وصيت وکړم، مونږ داسې وانګېرله چې د ځان لپاره به د کفن او خوشبويي غم خوري، بېرته راغى او ويويل: زه خو مې لورګانو ته ورغلم هغوى په ژړا شوې! په دې جريان له واسط څخه عاصم ته خپلو دواړو لورګانو له پلوه ليک راغى په کې يې ليکلي و: مونږ خبر شوي يو چې چارواکى احمد بن حنبل په دې ټکوي چې قران ته مخلوق ووايي، له الله پاک څخه وډار شه او خبرې ته يې غاړه مه ږده، ستا د مړينې خبر به راته له دې څخه ډېر بهتر وي چې د چارواکي خبرې ته غاړه کېږدې[1].

ابو جعفر الانباري وايي: احمد بن حنبل چې کله مامون ته بوتلل شو، زه خبر شوم، ولاړم او په فرات ورتېر شوم، څه ګورم چې په حجره کې ناست دى، سلام مې پرې وکړ، هغه راته وويل: ابو جعفره! ځان دې ډېر تکليف کړ چې راغلې! ما ورته وويل: نن ورځ ته مشرتابه يې او پاتې خلک به په تا پسې اقتدا کوي، لوړه په رب لايزال چې که د قران د مخلوقيت خبره دې ومنله ستا له کبله به ورته ډېر خلک غاړه کېږدي، او که ورڅخه دې انکار وکړ، نو ستا له امله به ورڅخه ډېر خلک انکاري شي، خو که مامون دې مړ نه کړي خپله مړ کېږي، مرګ هرومرو دى، له الله پاک څخه وډار شه او د مامون خبرې ته غاړه مه ږده.

احمد بن حنبل په ژړا شو او ويل يې: ماشاء الله. بيا يې وويل: ابو جعفره! خبره دې راته بيا وکړه. ما ورته خبره بيا تکرار کړه، هغه بيا وويل: ماشاء الله[2].

صالح بن احمد وايي: له بغداد څخه زما پلار او محمد بن نوح لاس تړلي بوتلل شول، تر انباره پورې ورسره مونږ لاړو، ابوبکر الاحول زما له پلار څخه وپوښتل: که مرګ درته د توري له مخې راشي ورته تيار يې که نه انکار کوې؟ هغه ورته وويل: مرګ ته تيار يم خو قران ته مخلوق نه وايم.

(١) سير أعلام النبلاء: (٩/٢٦٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١١/٢٣٩).

بیا دواړه بوتلل شول، له پلار څخه مې واورېدل: د (بغداد) او (رقه) ترمنځ پرته د مالک بن طوق ساحې ته بوتلل شول او له هغه ځایه مو له شپې مزل شروع کړ، یو سړی مو مخې ته راغی او وې پوښتل: احمد بن حنبل څوک دی؟ چا ورته وویل: دا دی. اوښ والا ته یې وویل: لږ تم شه او په قلار ځه، بیا یې وویل: ای احمده! هیڅ پروا مه کوه، که ووژل شې جنت ته به ولاړ شې! بیا یې راته وویل: په الله مې سپارلی یې او لاړ.

ما وپوښتل چې دا څوک دی؟ چا راته وویل: دا د ربیعه قبیلې غړی دی نېک او ښه سړی دی، په بانډو کې د وړیو کار کوي[1].

۞ احمد بن الحواري وایي: ما ته ابراهیم بن عبدالله وویل چې احمد بن حنبل ویل: زما په ازمېښت کې له لویدو ورسته راته هیڅ چا دومره قوي خبره نه ده کړې لکه یو بانډچي چې راته کړې ده، هغه راته وویل: که مړ شوې شهید یې، او که ژوندې وې باقدره او هر څوک به دې ښه وایي، په دې خبرو مې زړه ډېر زیات قوي او پیاوړی شو[2].

۞ حنبل وایي: ابو عبدالله وویل: د علم سره سم او په کم عمرې (کشرې) کې د محمد بن نوح په څېر باعزمه او د قوي عقیدې څښتن ما نه دی لیدلی، امید مې دی چې د ژوند پای به یې نېکه وه.

ما ته یې یوه ورځ وویل: ابو عبدالله! له الله څخه وډار شه، ته ګوره زما په څېر نه یې، تا پسې خلک اقتدا کوي، ټولو خلکو تا ته ورمېږونه اوږده کړي دي چې ته به څه وایې؟ له الله څخه وډار شه او په دین کلک ودرېږه، بیا مړ شو، ما پرې د جنازې لمونځ وکړ او خاورو ته مې وسپارو[3].

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱۱/۲٤۱)
(۲) سیر أعلام النبلاء: (۱۱/۲٤۱).
(۳) سیر أعلام النبلاء: (۱۱/۲٤۲).

خپل منځني فتنو کې د سلفو صالحينو دريځ

ابو نعيم وايي: ما ته حاکم ابو احمد، هغه ته ابن خزيمة، هغه ته عمران بن موسى، هغه ته عبدالوارث، هغه ته محمد بن جُحَادة، هغه ته نعيم بن ابي هند، هغه ته ابو حازم، هغه ته حسين بن خارجة اشجعي ويلي و چې: عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله ووژل شو، فتنه راځخه تاو راتاو شوه، ما له الله پاک وغوښتل اى الله! ما ته دومره حق وښايه چې منګولې پرې ښخې کړم، په خوب کې مې دنيا او اخرت وليد چې ترمنځ يې ديوال وي، په ديوال وريورته شم څه خلک راته ووايي: مونږ ملائک يو، زه ترې پوښتنه وکړم شهيدان چرته دي؟ هغوی ووايي: په پوړو پور ته ولاړ شه هلته دي، زه چې دوه پوړۍ وختم محمد او ابراهيم عليهما السلام مې وليدل، رسول الله صلى الله عليه وسلم ابراهيم عليه السلام ته وايي: زما د امت لپاره سفارش وکړه، هغه ورته ووايي: تا ته پته نشته چې ستا وروسته هغوی څه څه ونه کړل! ويني يې توي کړې، خپل سربراه يې وواژو، دوي زما د ملګرې «سعد» د کردار په څېر ولې رول نه ادا کوو؟ د ځان سره مې وويل: ډېر معنا دار خوب دې وليد، سعد رضي الله عنه ته راغلم او ورته مې بيان کړ هغه پرې ډېر خوشحاله شو، او ويويل: هغه څوک به ستر زيانمن وي چې ابراهيم عليه السلام يې خليل نه وي، ما ورځخه وپوښتل: په دواړو ډلو کې ته د چا مل يې؟ هغه ووېل: په دواړو کې د چا غړی نه يم، ما ورته ووېل: ما ته په چا سره د ملتيا حکم کوې؟ هغه ووېل: ګډې بزې لرې؟ ما ورته ووېل: نا. هغه ووېل: ګډې بزې واخله او تر هغه له دې فتنو څخه لرې ووځه تر څو له منځه لاړې شي[1].

ابو معاوية له اعمش څخه روايت کوي چې زيد بن وهب وايي: عثمان بن عفان رضي الله عنه چې کله له عبدالله بن مسعود رضي الله عنه څخه وغوښتل چې مديني ته راشه نو خلک ورته راغونډ شول او ورته يې ووېل: دلته تم شه او مه ځه، له ټولو هغه شيانو څخه چې تا بې طبعه کوي مونږ دې دفاع کوو، هغه ورته ووېل: په ما د عثمان

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۴۰/۱). او حديث امام حاکم هم په (۵۰۱/۳، ۵۰۲) کې د ثقاتو راويانو په توسط روايت کړی دی.

ﷺ خبره منل واجب دي، لږ څه وروسته د فتنو او ازمیښتونو لړۍ راروانه ده او زه نه غواړم چې فتنې پیل له ما څخه واخلي، خلک یې ستانه کړل او د عثمان ﷺ په لور وتښتېد[۱].

عبدالله بن عامر بن ربیعة وایي: خلکو چې کله عثمان بن عفان ﷺ تېپي کړ، زما پلار د شپې له پلوه لمونځ وکړ او بیا یې وویل: ای الله! ته چې څنګه خپل نیکان بندګان له خپل منځې فتنو څخه ژغورې ما هم وژغوره، له فتنې پرته د سهار په مهال مو ورله په جنازه کې شرکت وکړ[۲].

سفیان بن عیینة د عمر بن نافع نه، هغه یې د خپل پلار نه، هغه یې له ابن عمر نه روایت کوي چې علي ﷺ راپسې استازی راولېږو چې ابو عبدالرحمنه! د شام خلک ستا خبره ډېره ښه مني ولاړ شه او ته مې هلته ګورنر وګمارلې.

ما ورته وویل: د الله په خاطر، د نبي ﷺ سره مې د خپلولۍ په بنیاد، د هغه سره زما د ملګرتوب په بنیاد درته سوال کوم چې په ګورنرۍ مې مه ګماره، خو هغه انکار وکړ چې هرومرو به ځې، حفصة ﷺ مې ورته واسطه کړه خو بیا یې هم انکار وکړ.

د شپې له مخې مکې ته ولاړم، چا ورته وویل چې شام ته تللی دی، زما پسې یې استازي لیږدولي ول هر سړي له خپل پټکي نه د اوښ لپاره مهار جوړو تر څو په چټکۍ سره ما راونیسي، حفصه ﷺ ورپسې استازی ولیږدو چې هغه شام ته نه بلکې مکې ته تللی دی نو حوصله یې په ځای شوه[۳].

عبدالله بن عبید بن عمیر له عبدالله بن عمر څخه روایت کوي چې د فتنو په روانه لړۍ کې مونږ د هغه چا په څېر یو چې د لارې په منځ کې روان وي او ناڅاپه پرې وریځ او تورتمې راشي لاره له ټولو څخه ورکه شي، ځینې یې ښي او ځینې یې کیڼ لورې ته رهی شي، نو له دواړو څخه لاره بې درکه شي او مونږ تر هغه پخپل ځای ولاړ یو چې تر څو الله پاک دغه تورتمې له منځه لرې کړي، د

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۱/۴۸۹).
(۲) سیر أعلام النبلاء: (۲/ ۳۳۵).
(۳) سیر أعلام النبلاء: (۳/۲۲۴).

لومړي په څېر لاره ووينو او ويې پېژنو بېرته پرې رهى شو، د قريشو دغه ځوانان چې د دنيا او واک په جنګ اخته دي او سره يو بل مړه کوي دغه دنيا زه د خپلو څيرل شوو دواړو پڼو سره برابره نه بولم[١].

۞ سلّام مسکين له حسن څخه روايت کوي چې عثمان بن عفان ﷺ چې کله شهيد شو خلکو عبدالله بن عمر ﷺ ته وويل: ته په خلکو کې خپله هم لوړه هستې يې او د لوړې هستي زوي يې د بيعت لپاره خلکو ته ورشه.

هغه ورته وويل: خوښه بولم چې د هېڅ چا وينې مې له کبله توي نه شي.

خلکو ورته وويل: يا خو به هرومرو وځې او يا به دې پخپلې بسترې ووژنو.

هغه ورته بيا خپله خبره تکرار کړه، که هر څومره يې وګواښو او ډار يې ورکړ خو پرې توانا نه شول[٢].

۞ امام ذهبي د معاوية بن ابي سفيان ﷺ په ترجمه کې وايي: له معاوية څخه وروسته ګڼ شمېر خلک داسې پاتې شول چې په نورو به يې غوره بولو، د ډېرې مينې له کبله به يې پکې غلو او مغالات کول، يا خو داسې وه چې ټول رعيت يې په سخا، حوصله او زغم، او په ورکړه خپل کړى و، او يا د شام خلک د هغه سره په مينه محبت راټوکېدلي وو او خپلو بچو ته يې ورسره دغه مينه ورزده کړې وه.

د معاوية ﷺ سره په شام کې لږ صحابه کرام او ډېر د تابعينو علماء وو، پخپله يې ورسره د عراقيانو سره ضد جنګ جګړه کې هم برخه واخسته -الله مو دې له هوا پرستۍ وساتي- له بل پلوه د علي ﷺ سره هم له خوارجو پرته ټول رعيت مينه او محبت درلود او ورسره کلک ولاړ وو، او د ګردو بغاوت کونکو سره يې کرکه او نفرت او ورڅخه يې خپل براءتونه اعلان کړل، له دوي څخه زياترو يې د علي ﷺ په شان او مرتبه کې غلو او مغالات پيل کړ لکه شيعګان.

لږ د الله په خاطر د هغه سرې به څه حال وي چې په داسې کلي کور کې يې نشا و نما وشي چې په مينه او محبت او په بغض او حسد کې له حده تجاوز کوي، په

(١) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٣٧).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٣٩).

دوي کې به عدل او انصاف له کومه راشي؟ ټول حمدونه او ثناګانې هغه الله لره دې چې مونږ یې په داسې وخت کې شته کړو چې حق ورپکې له دواړو اړخونو څخه واضحه او په خورا څرګند ډول برېښي.

د دواړو خواو نېوکې مو پکې وپېژندلې، ځان مو پرې پوهه کړ، دواړه مو معذور وګڼل او د دواړو خواو لپاره مو له الله څخه بخشش او مغفرت وغوښت، په انصافي توګه مو ددواړو خواو سره مینه او محبت دی، او د سرغړونکو لپاره په خورا نیک او ښائسته ډول د جواز په جملو کې د رحمت دعاګانې کوو چې ان شاء الله تېروتې به ورته بخشش شوې وي.

دالله پاک راکړې تعلیم په بنسټ وایو: ﴿رَبَّنَا ٱغۡفِرۡ لَنَا وَلِإِخۡوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلۡإِيمَٰنِ وَلَا تَجۡعَلۡ فِي قُلُوبِنَا غِلّٗا لِّلَّذِينَ ءَامَنُواْ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٞ رَّحِيمٌ﴾ [سورت حشر: ١٠]

ژباړه: ای زمونږ ربه! مونږ او زمونږ هغه ورونو ته چې مخکې راڅخه د مومنانو په صفت تېر شوي دي بخشش وکړه، او هغوی ته زمونږ په زړونو کې حسد مه پېدا کوه، ته د شفقت او رحم ولاا ذات یې.

له هغه چا څخه هم خوشحاله او راضي یو چې د دواړو خواو هېڅ ملتیا یې نه ده کړې لکه: سعد بن ابي وقاص، عبدالله بن عمر، محمد بن مسلمة، سعید بن زید رضي الله عنهم او په دې لړې کې د ګردو هغه خوارجو څخه کلک برائت اعلان وو چې د علي رضي الله عنه سره یې د نظامي جنګونو اعلان کړی و او د دواړو خواو په کفر یې عقیده لرله.

خوارج له دین څخه بهر او د اور سپي دي، خو په اور کې یې د تل لپاره قایل نه یو خو د صلیب پرستو او بدپرستو په اور کې د تل لپاره قایل او ورباندې عقیده لرو[1]. ص ٩٤.

عمرو بن مُرة له شعبي څخه روایت کوي چې مسروق ته به چا وویل: د علي

(١) سیر أعلام النبلاء: (١٢٨/٣).

زه وایم: امام ذهبي رحمه الله باندې دې الله پاک ځانګړې رحمتونه او فضلونه وکړي د سم صحیح منهج متعلق یې وړ بیان کړی دی، ډېره مناسبه ده چې د وسمهال روانو فتنو اړوند خلک په دغې خورابهترین منهج منګولې ولګوي.

رضي الله عنه سره مې ليدل ونه شول! هغه به ورته وويل: فرضا كه دې ليدلي وی او ورسره مل وي، د خپل منځنۍ جګړو لپاره په صفونو کې درېدلای وای او ملائک درته په دې ايت راغلي واي چې: ﴿وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ [سورت نساء: ٢٩]. الله پاک په تاسو ډېر رحم کونکی او مهربان دی ځانونه مه وژنئ.

تاسو څه واياست چې راستانه شوي به وای؟ هغوی ورته وويل: نا نه شو راستنېدای، بيا ورته مسروق وويل: لوړه په رب لايزال چې دغه ايت ستاسو ګران او محبوب پيغمبر ته ګراني او محبوبې ملائکې راوړی دی، محکم ايت دی په هيڅ ايت نه دی منسوخ شوی[١].

۞ ابو عقيل بن بشير بن عقبة وايي: ما يزيد بن الشخير ته وويل: خلک چې به سره په خپل منځ کې په جنګ جګړو اخته شول مُطَرِّف رضي الله عنه به څه کول؟ هغه وويل: د کور په منځ کې به ناست او نه به راوتو، تر هغه به يې ورسره د جُمْعې او جماعت لمونځ کې برخه نه اخسته چې شخړه به تر پايه نوه رسېدلاي[٢].

۞ ايوب وايي: مطرف به ويل: چې په پوره بروسه کور کې کښېنم له دې څخه راته بهتر دي چې جهاد ته په دوکه لاړ شم[٣].

۞ حُميد بن هلال وايي: مطرف بن عبدالله رضي الله عنه ته خوارج راغلل او خپل پلو ته يې دعوت کړ، هغه ورته وويل: که دوه نفسونه مې درلودل په يو به مې تاسو سره بيعت کړی و او بل به مې له ځان سره ساتلی و، که ستاسو دريځ هدايت او دين وی ما به پرې منلی وای، او که تګلاره مو سراسر ګمراهي وي، نو که يو نفس مې برباد شوی و بل خو به سالم و! چونکه يو نفس لرم دوکه نشم ورکولی[٤].

۞۞۞

(١) سير أعلام النبلاء: (١٢٣/٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٩١/٤).
(٣) سير أعلام النبلاء: (١٩١/٤).
(٤) سير أعلام النبلاء: (١٩٥/٤).

د شاهانو د درګاونو اړوند د سلفو صالحينو دريځ

اعمش له مالک بن الحارث نه، هغه د عبدالرحمن بن يزيد نه نقلوي چې مونږ علقمة ته ووېل: که ته په مسجد کې لمونځ وکړې او بيا لږ کېنې او مونږ درڅخه پوښتنې وکړو ښه به نه وي؟ هغه ووېل: دا مې نه خوښيږي چې خلک ووايي: دا سړى علقمه دى. مونږ ورته ووېل: د شاهانو ماڼو ته ولې نه ورومې؟ هغه ووېل: په دې ډاريږم چې هغوى به مې دومره ورتې او په بده سترګه به راته وګوري چې دومره به ما نه وي رتلي او نه به مې ورته دومره بد کتلي وي[1].

سليمان التيمي له احنف نه روايت کوي چ په ما کې درې خويونه دي تاسو ته يې د پند لپاره د ذکر وړ بولم: له بلنې پرته هېڅکله د شاهانو په دروازه نه يم ودرېدلى، چې دوه کسانو خپله نه يم غوښتې ترمنځ مې ورله هېڅکله مداخله نه ده کړې، له ما سره ناستې څخه چې هر څوک پاڅيږي زه يې په ښو صفتونو يادوم[2].

عبدالرزاق وايي: نعمان بن الزبير صنعاني نه مې واورېدل چې محمد بن يوسف يا ايوب بن يحيي طاووس ته اووه سوه يا پنځه سوه ديناره واستول او استازي ته يې ووېل: طاووس ته ووايه که زما دغه ډالۍ دې ومنله د ښې رويې سره سره به درته ښه پوښاک هم درواستوم، که څه هم استازو يې وهڅو خو طاووس له اخستو غوخ انکار وکړ، چونکه طاووس لږ دمه له خلکو څخه ناخبره شو نو يو سړي د دينارونو کڅوړه کور ته د يوې کړکې له لورې وارتوله او خلکو ته يې ووېل: دينار يې واخستل، څه موده وروسته حکومتي چارواکي له طاووس څخه ناراضه شول بېرته يې ورته استازي راواستول چې زمونږ دينار بېرته راکړه، هغه ورته ووېل: کوم دينار؟ ما خو له چا څخه هېڅ هم نه دي اخستي!

استازي د طاووس خبر تر چارواکو ورساو، بيا پسې هغه څوک واستو چې چا يې

(١) سير أعلام النبلاء: (٥٨/٤).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٩٢/٤).

د اخستو اوازه خپره کړې وه، سړي ورته وويل: ابو عبدالرحمن! ما چې درته دينار درکړې و هغه راکړه، طاووس ورته وويل: ايا ما له تا څخه دينار اخستې دې؟ هغه وويل: نا. بيا يې دينار په هغه کړکۍ کې تالاش کړل چې له کومه يې وارتولې و، تر هغه په نفس ځای کې پراته و چې غنې (جولاګې) پرې خپل کور هم جوړ کړی و، بېرته يې ورته راوړې دينار واستول[١].

معمر بن سليمان د فرات بن سائب نه روايت کوي چې ميمون بن مهران به ويل: په درېو شيانو ځان مه لړه: د شاهانو درګاه ته مه ځه اګر که دا بهانه هم ولرې چې زه يې خير خواهي لټوم، د بدعتيانو خبرې مه اوره هسې نه زړه دې ګنده کړي، پردې ښځې سره مه يواځې کېږه ولو که ته ورته قران هم ورزده کوې[٢].

کثير بن يحيي له خپل پلار نه روايت کوي: سليمان بن عبدالملک مدينې ته راغی او دغه مهال يې ګورنر عمر بن عبدالعزيز و، خلکو ته يې د ماسپښين د لمونځ امامت هم ورکړ، له لمونځ وروسته محراب ته تکيه او خلکو ته مخامخ شو، صفوان بن امية يې په خورا ښايسته اخلاقو وليد، له عمر بن عبدالعزيز څخه يې وپوښتل چې دغه هلک څوک دی؟ هغه ورته وويل: صفوان بن اميه دی.

سليمان بن عبدالملک خپل خادم ته وويل: پنځه سوه ديناره په کڅوړه کې دي، غلام ته يې ورکړه چې صفوان بن امية چې په لمونځ ولاړ دی ورته يې ورکړې، چونکه صفوان په لمونځ بوخت و تر سلام اړولو پورې ورته غلام انتظار وکړ، صفوان وپوښتل: څه پوښتنه لرې؟ غلام وويل: نا اميرالمؤمنين درته دا دينار راواستول چې د ژوند ځينې ستونزې پرې حل کړې او په بچو يې وخورې، هغه ورته کړه: ما ته يې نه دې راليږدولې، هغه ورته وويل: ولې ته صفوان بن امية نه يې؟ هغه وويل: ولې نه. غلام ورته کړه چې تا ته يې راواستولم کنه، هغه ورته وويل: ورشه او دوباره ځان ښه خبره کړه، چې غلام څنګه ولاړ صفوان خپل پيزار واخستل او تر هغه له سترګو څخه پټ او پناه شو چې سليمان بن عبدالملک له مدينې څخه ولاړ[٣].

(١) سير أعلام النبلاء: (٤٠/٥).
(٢) سير أعلام النبلا: (٧٧/٥).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٣٦٨/٥).

ابن شوذب وايي: د بصرې ګورنر په علماوو او قاريانو باندې تحفې وويشلې، مالک بن دينار ترې هم تحفه قبوله کړه، محمد بن واسع ورته وويل: ته هم د حکومتي چارواکو ډالۍ قبلوې؟ هغه ورته وويل: زما له ملګرو څخه پوښتنه وکړه، ملګرو يې ورته وويل: ده ترې پيسې واخستې خو غلامان يې پرې واخستل او ازاد يې کړل، محمد بن واسع ورته وويل: ايا ستا زړه اوسمهال په تېر مخکني حالت دی؟ هغه وويل: ای الله! نا، مالک بن دينار خر دی خو د محمد بن واسع په څېر د الله عبادت کوي[١].

عبدالله بن خُبَيْق وايي: ما ته عبيد بن جناد، هغه ته عطاء بن مسلم ويلي و: مهدي چې کله خليفه شو، سفيان پسې يې استازی واستو، چې کله راغی خپله ګوتمه يې ورته ورکړه او ورته يې وويل: دغه زما ګوتمه ده او د ګرد امت چارې د قرانکريم او نبوي حديثونو له مخې سمبال کړه، سفيان ګوتمه واخسته او ورته يې وويل: اميرالمؤمنين! ايا ما ته دخبرو کولو اجازه ده؟

عطاء ورته وويل: سفيان هم ورته اميرالمؤمنين وويل؟

هغه وويل: هو. بيا يې ورته وويل: د خبرو کولو سره سره امان هم راکوې؟

هغه ورته وويل: هو.

سفيان ورته وويل: تر څو زه خپله نه يم راغلی ما پسې بيا استازی ما رالېږه، او چې ما درڅخه څه نه وي غوښتي ما ته هېڅ هم مه راکوه.

مهدي ورته غصه شو او ارادې يې بدلې شوې، کاتب يې ورته وويل: تا خو ورته امان ورکړی دی نو بيا؟ مهدي وويل. ولې نه سمه ده.

سفيان چې بهر راووت ملګرو يې ورته وويل: هغه درته په قران او حديث د امت اصلاح واک درکړ او تا قبول نه کړ؟ ملګرو ته يې وويل: ستاسو عقلونه پوره نه دي، او بيا بصرې ته وتښتېد[٢].

حسن بن الربيع وايي: عبدالله بن مبارک چې کله په سفر کې مړ کېده حلوا

(١) سير أعلام النبلاء: (١٤٠/٦).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٢٦٢/٧).

ته يې زړه وشو په کشتۍ کې حلوا يواځې د داسې چا سره وه چې د شاهانو سره يې دنده ترسره کوله، مونږ چې عبدالله بن مبارک ته قيصه وکړه هغه انکار وکړ او همدغسې مړ شو(۱).

فضيل بن عياض وايي: له عبدالله بن مبارک څخه وپوښتل شول چې په عقل پوره خلک څوک دي؟ هغه وويل: په عقل پوره خلک علماء دي، ترې وپوښتل شول: شاهان څوک دي؟ هغه وويل: شاهان پرهيزګاران دي، ترې وپوښتل شول: بې وقوف څوک دي؟ هغه وويل: بې وقوف هغه خلک دي چې په دين خورا ک کوي (دين خرڅوي)(۲).

احمد بن جميل المروزي وايي: عبدالله بن مبارک ته وويل شول چې اسماعيل بن عُلَيَّة د زکاتونو په راټولولو امير وګمارل شول.

عبدالله بن مبارک ورته وليکل:

يَـا جَـاعِـلَ الْـعِـلْـمِ لَـهُ بَـازِيـاً ... يَـصْـطَـادُ امْـــوَالَ الْمَـسَـاكِـيْـنِ
احْـتَـلْـتَ لِـلْـدُنْـيَـا وَلَـذَّاتِـهَـا ... بِـحِـيْـلَـةٍ تَـذْهَـبُ بِـالْـدِّيْـنِ
فَـصِـرْتَ مَـجْـنُـوْناً بِـهَـا بَـعْـدَمَـا ... كُـنْـتَ دَوَاءً لِـلْـمَـجَـانِـيْـنِ
ايْــنَ رِوَايَــاتُــكَ فِـيْ سَـرْدِهَـا ... عَـنْ ابـنِ عَـوْنٍ وَابـنِ سِـيْـرِيْـنِ
ايْــنَ رِوَايَــاتُــكَ وَالْـقَـوْلَ فِـيْ ... لُــزُوْمِ ابْـوَابِ الـسَّـلَاطِـيْـنِ
انْ قُـلْـتَ: اُكْـرِهْـتُ فَـذَا بَـاطِـلٌ ... زَلَّ حِـمَـارُ الْـعِـلْـمِ فِـيْ الـطِّـيْـنِ

ای هغه څوکه چې له علم دې باز جوړ کړی دی او د نادارو پيسې ټکې پرې ښکار کوې.

په داسې چل پراڼ دې د دنيا او دنياوي مزو چړچو ته ځان جوړ کړ چې دغه پراڼ دين له منځه وړي.

ته خپله د دنيا پسې داسې ليونی شوې او حالانکه لږ څه مخکې خپله ته د ليونو لپاره دوا علاج وې.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۸/۴۱۱).
(۲) صفة الصفوة: (۴/۱۴۰).

هغه ستا د ابن عون او ابن سيرين څخه روايت کړې حديثونه چرته لاړل؟

هغه ستا د شاهانو په درګاونو ته د تګ مذمت بيانونکې روايتونو او ستا اقوال چرته ولاړل.

که ته وايې چې مجبوره شوم، نو دا خبره سمه نه ده بلکې په ختو خاورو کې د علم خر وخوېده.

چې کله يې د عبدالله بن مبارک ليک ولوست په ژړا شو او له دندې څخه يې ځان ګوښه کړ[1].

❁ سحنون وايي: د متو په زيار خوراک کوم خو په علم خوراکونه نه کوم، د دنيا مينوال دومره رږند دي چې علم يې ورته پلوشې ورنه کړې، هغه ديني عالم څومره بد ښکاري چې د شاهانو په درګاونو کې حاضري ورکوي، لوره په رب لايزال چې زه کله هم د حکومت چارواکو ته تللی يم له ځان سره مې محاسبه کړېده او ځان مې پرې ملامت کړی دی، که څه هم درته سختې خبرې وکړم تاسو مې د هواپرستۍ له کبله خبره نه منئ، لوره په رب لايزال چې تر دې مهال مې د حکومتې چارواکو له لاسه نه نفقه اخستې او نه مې د هغوی راستولی پوښاک په تن کړی دی[2].

❁ ❁ ❁

(١) صفة الصفوة: (٤/١٤٠). سير أعلام النبلاء: (٨/٤١١– ٤١٢).
(٢) سير أعلام النبلاء: (١٢/٦٥).

د ښځو له فتنې څخه د سلفو صالحينو د ځان ژغورنې نمونې[1]

اسامة بن زيد رضي الله عنه د نبي كريم ﷺ نه روايت كوي چې په سړيو باندې مې د ښځو له فتنې څخه ستونزمنه او له ضرر نه ډكه بله فتنه له ځان نه وروسته نه ده پرېښې[2].

ابو سعيد الخدري رضي الله عنه د نبي ﷺ نه روايت كوي: دنيا ترو تازه ده او تاسو ته به يې الله پاك دركوي، الله ګوري چې تاسو په دنياداري څه كوئ؟ د دنيا او د ښځو له فتنې څخه ځانونه وژغورئ، بني اسرائيل هم د لومړي ځل لپاره د ښځو په فتنو ازمول شوي ول[3].

اشعث بن قيس د رجاء بن حيوة نه روايت كوي چې معاذ بن جبل رضي الله عنه ويلي دي: په مشقت وازمول شوئ، له زغم څخه مو كار واخست، هرومرو به په اسانو هم ازمول كيږئ، خو د ښځو له فتنې څخه مې دربندې ډېره ويره كيږي، تاسو څه واياست كه هغوی د سرو زرو بنګړي واچوي، د يمن او شام په لباس ځان سينګار كړي، شتمن به هم ډېر ستومانه كړي او ناداره به په داسې څه مكلف كړي چې موندلی يې نه شي[4].

علي بن زيد د سعيد بن المسيب نه روايت كوي: كله چې شيطان د خلكو له سرغړونې نه نا اميده شي د ښځو له پلوه ورته راشي، سعيد بن المسيب چې د څلور اتيا كالو په عمر كې يې يوې سترګې ديد هم وركړی و، وويل به يې: زه د ښځو له فتنې څخه ډېر ويرېږم[5].

(١) يواځې په دې باب كې به د سير أعلام النبلاء او صفوة الصفوة له كتابونو پرته له نورو اخستنليكونو نه هم استفاده كوو.
(٢) بخاري كتاب النكاح باب ما يتقى من شؤم المرأة، حديث شمېر: (٥٠٩٦). مسلم كتاب النكر والدعاء باب أكثر أهل الجنة الفقراء و أكثر أهل النار النساء، حديث شمېر: (٢٧٤٢).
(٣) مسلم: كتاب النكر والدعاء، باب أكثر أهل الجنة الفقراء وأكثر أهل النار النساء، حديث شمېر: (٢٧٤٢).
(٤) صفة الصفوة: (٤٩٧/١).
(٥) صفة الصفوة: (٨٠/٢).

عبدالله بن احمد بن حنبل وايي: ما ته ابراهيم بن الحسن الباهلي، هغه ته حماد بن زيد ويلي و چې يونس بن عبيد وايي: له ما څخه درې نصيحتونه په ياد ولره:

١ د قران ښووني لپاره دې تاسو کې هېڅ څوک بادشاهي درګاونو ته نه ځي.

٢ د قران ښووني لپاره دې تاسو کې هېڅ څوک ښځې سره نه يواځې کيږي.

٣ هېڅ څوک له مبتدع نه درسونه مه وايئ[١].

عباس الدّوري وايي: زمونږ ځينو ملګرو به د سفيان ثوري دا شعرونه ډېر تکرارول:

تَفْنَى اللّذَاذَةُ مِمَّنْ نَالَ صَفْوَتَهَا	مِنَ الحَرَامِ وَيَبْقَي الوِزْرُ وَ العَارُ
تَبْقَى عَوَاقِبُ سُوءٍ فِيْ مَغَبَّتِهَا	لاَ خَيْرَ فِيْ لَذّةٍ مِنْ بَعْدِهَا النّارُ

د حرامو څخه چې څوک خوند پورته کړي، نو لږ ګړی مزه وي لاړه تېره شي او شرم او ګناه يې باقي پاتې شي.

د زيانمنو کړنو زيانمني پايلي د تل لپاره پاتې شي، او د هغي مزو او خوندنو په څکلو کې هېڅ خير نشته چې وروسته ترې غومبرې اوروونه وي.

حسين بن مُطَير وايي:

وَنَفْسَكَ ابْرِمْ عَنْ امُوْرٍ بَثِيْرَةٍ	فَمَا لَكَ نَفْسٌ بَعْدَهَا تَسْتَعِيْرُهَا
وَلاَ تَقْرِبِ المَرْعَى الحَرَامَ فَانّمَا	حَلاَوَتُهُ تَفْنَى وَ يَبْقَى مَرِيْرُهَا

له ډېرو شيانو څخه دې نفس په قابو کې وساته ورنه ستا لپاره وروسته بل نفس نشته چې بيرته يې په امانت کې راواخلې (يعني ځان ژوندی کړې).

حرامو څړځايونو ته مه نږدې کيږه، ځکه چې د حرامو خوندونه او حلاوت له منځه ځي او تراخه يې تل پاتې کيږي.

او احمد بن حنبل رحمه الله وايي: ځواني د ويرې له کبله نفسي غوښتنو پرېښودو ته ويل کيږي[٣].

(١) سير أعلام النبلاء: (٦/٢٩٣).
(٢) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٠) د ابن القيم الجوزية ليکنه
(٣) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٠). د ابن القيم الجوزية ليکنه.

❁ **محمد** ابن اسحاق وايي: سريّ بن دينار د مصر په يوه دره کې اوسېده، د مصر په دغې دره کې يوه ښايسته او جميله ښځه وه چې ټول خلک يې په حسن ليوني وو، ښځه يې له راتګ څخه خبره شوه او ويويل: زه به ضرور سرّي د خپل جمال او ښکلا په فتنه کې اچوم، ښځه راغله او ځان يې د هغه مخکې لوڅ کړ، سرّي ورته وويل: څه درباندې وشو؟

ښځه: ايا د ژوند خوندور لمحو ته اړتيا نه لرې؟

سرّي ورته وويل:

وَبِـمْ ذِيْ مَـعَـاصٍ نَـالَ مِـنْـهُـنّ لَـذّةً	وَمَـاتَ فَـخَـلّاهـا وَ ذَاقَ الـدّوَاهِـيَـا
تُـصَـرِّمُ لَـذّاتُ المَـعَـاصِيْ وَ تَـنْـقَـضِيْ	وَتَـبْـقَـى تَـبَـاعَـاتُ المَـعَـاصِيْ بِمَا هِيَا
فَـيَـا سَـوْءَتَـا وَ الـلـهُ رَاءٍ وَ سَـامِـعٌ	لِـعَـبْـدٍ بِـعَـيْـنِ الـلـهِ يَـغْـشَـى المَـعَـاصِيَا

له ښځو څخه ډېرو ګناهکارانو په ناوړه توګه خوندونه اخستلي دي، اوسمهال هغوی مړه دي او خورا سترو عذابونه ښبي.

د ګناهونو او سرغړنو خوندونه له منځه ځي او عذابونه او بدلي يې پاتې کېدونکي دي.

د هغه انسان لپاره څومره بده خبره ده چې الله يې ويني او خبرې يې اوري او دا يې په سرغړونو کې بوخت وي.

❁ ابو الفرج او نورو ذکر کړي دي چې په مکه کې ډېره ښائسته ښځه وه، يوه ورځ يې په شيشه کې ځان ته وکتل او خاوند ته يې وويل: داسې څوک به لا هم وي چې زما مخ وګوري او خوښ يې نه شي؟

خاوند: هو شته دی عبيد بن عُمَير دی کنه.

ښځه: اجازت راته وکړه چې اوس يې درله په فتنه کې واچوم.

خاوند: زما درته اجازه ده.

په مسجد حرام کې ښځه عبيد بن عمير ته په داسې حالت کې راغله لکه پوښتنه چې کوي او په قلاره يې د سپوږمې په څېر مخ نه حجاب لرې کړ.

(١) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٣٣٩).

عبيد بن عمير: ای د الله بنده! مخ دې پټ کړه.

ښځه: ته مې خوښ يې.

عبيد بن عمير: زه درڅخه يو څو پوښتنې لرم که دروست ځوابونه دې راکړل ستا اړوند به بيا غور وکړم.

ښځه: ډېره ښه ده، رښتيا رښتيا ځوابونه درکوم.

عبيد بن عمير: که ملک الموت راشي او همدا اوسمهال درڅخه روح اخلي، ايا خوښه دې ده چې په داسې حالت (زنکدن) کې درسره بدکاري وکړم؟

ښځه: ای الله! داسې مې بيخي خوښه نه ده.

عبيد بن عمير: که قبر کې کېښودل شې، او د سوال ځواب لپاره کښېنول شې، ايا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بيخي خوښه نه ده.

عبيد بن عمير: که د قيامت په ورځ خلکو ته په ښې او کيڼ لاسونو خپلې خپلې عمل نامې ورکول کيږي، او تا ته معلومات نه وي چې عمل نامه به دې په کوم لاس اخلې؟ ايا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بيخي خوښه نه ده.

عبيد بن عمير: که په پل صراط تيريږې او معلومات درته نه وي چې نجات به وې او که نه؟ ايا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟.

عبيد بن عمير: چې د اعمالو ترازو راوړل شي او تا ته معلومات نه وي چې د نيکو علمونو تله به دې درنه او که سپکه خيژي ايا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بيخي خوښه نه ده.

عبيد بن عمير: چې د الله مخې ته د سوال او ځواب لپاره ودريږې ايا په دغې حالت کې درسره زما بد کاري درته خوښه ده؟

ښځه: ای الله! داسې مې بيخي خوښه نه ده.

عبید بن عمیر: له الله څخه وډار شه، الله دربانديې دومره احسان او پیرزو کړیده.

ښځه چې کور ته ستنه شوه خاوند ورڅخه وپوښتل: څه دې وکړل؟

ښځه: زه او ته ډېر پاتې او ناراسته یو. ښځې د لمونځ، روژې او د عبادتونو نورو ډولونو ته مخه کړه، بیا به یې خاوند ویل: عبید بن عمیر راسره څه بد وکړل چې مخکې به مې ښځې راته هر شپه د ناوې په څېر ځان جوړو، هغه ترې عابده جوړه کړه د مخکې په څېر مې خیال نه ساتي [1].

ابن القیم رحمه الله وايي: الله تعالي سترګې د زړه لپاره شیشه ګرځولې ده، که انسان سترګې ښکته وساتلې د زړه شهوت هم په تل کې وي او نه راپورته کیږي، او که سترګې یې بې مهاره کړې زړه هم خپل هېجانات راپورته کړي... نبي ﷺ فرمايي: [إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا، ادْرِكَ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ، فَالعَيْنُ تَزْنِيْ وَزِنَاهَاالنَّظَرُ، وَاللِّسَانُ يَزْنِيْ وَزِنَاه النُّطْقُ، وَالرِّجلُ تَزْنِيْ وَزِناهَا الخُطَي، وَاليَدُ تَزْنِيْ وَزِنَاهَا البَطْشُ، وَالقَلْبُ يَهْوَي وَ يَتَمَنَّي، وَالفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ اوَيُكَذِّبُهُ] [2].

ژباړه: په هر انسان بانديې الله پاک د زنا برخه لیکلې ده، او هرومرو به یې کوي، سترګې زنا کوي او زنا یې کتل دي، ژبه زنا کوي او زنا یې د زنا خبرې کول دي، خپې زنا کوي او زنا یې د زنا پسې تلل دي، لاس زنا کوي او زنا یې د زنا لپاره لاس اچول دي، زړه یې غواړي او ارزو یې لري، فرج یې یا تصدیقوي او یا یې نه تصدیقوي.

د سترګو په زنا یې ځکه شروع وکړه چې د لاس، خپو، زړه او د فرج د زنا بنسټ د سترګو زنا ده، او د ژبې زنا یې ځکه ذکر کړه چې له دې څخه د خولې زنا (ښکلول) منځ ته راځي، خو که زنا عملاً وشي دا د فرج تصدیق دی او که یې و نه کړي نو تکذیب یې ورله وکړ، دا حدیث په هغه خلکو رد کوي چې مطلق نظر او هر چا ته کتل روا بولي.

(۱) روضة المحبین و نزهة المشتاقین: (۳٤۰).
(۲) بخاري په کتاب الاستئذان باب زنا الجوارح دون الفرج په (٦٢٤٣) شمیر بانديې دېته په نږدې لفظ روایت کړی دی. مسلم په کتاب القدر باب قدر علی ابن ادم حظه من الزنا وغیره په (٢٦٥٧) شمیر روایت کړی دی.

او نبي ﷺ فرمايي: **[يَا عَلِيُّ لَا تُتْبِعِ النَّظْرَةَ النَّظْرَةَ، فَإِنَّ لَكَ الْاولَى وَلَيْسَتْ لَكَ الثَّانِيَةُ]**(١).

ژباړه: اى علي! د يو ځل پسې دوهم ځل مه ګوره، په لومړي ځل کتلو نه نيول کيږي او دوهم ځل دې حق نه دي.

يوه ورځ مسله منځ ته راغله چې د هغه سړي اړوند علماء څه وايي چې ښځې ته وګوري او په محبت يې مبتلا شي، زړه يې وريسې کلک ونخلي، په دې کې ورته زړه ووايي: دا د لومړي ځل کتلو ګناه ده، که دوهم ځل ورته په دې خاطر وګوري چې ښځه درته کمه ښکاره شي شايد زړه دې ترې صبر شي، ايا په دوهم ځل کاته ورته په دې معنى شرعي جواز لري؟

پوښتنه په دې ډول جواب شوه:

الحمدلله، د لسو لاملونو له کبله دوهم ځل کاته ناروا دي:

لومړى: الله پاک د نظر په ټيټولو امر کړى دى، او د زړه شفا کله هم الله پاک په حرامو کې نه ده اېښې.

دوهم: د ناڅاپي نظر متعلق له نبي ﷺ څخه وپوښتل شول، چونکه هغه ته د دې معلومات وو نو د نظر په ټيټ ساتلو يې امر وکړ.

دريم: هغه صراحةً ذکر کړ چې لومړى نظر يې حق خو دوهم يې حق نه دى، او دا خو کېداى نه شي چې هغه نظر يې حق جوړ شي چې رنځ يې پکې دى او هغه يې حق نه وي چې شفا او صحت يې پکې وي.

څلورم: له ظاهره داسې برېښي چې دوهم نظر کله هم له لومړي څخه کم نه دى، او تجربه هم دا تاييدوي چې په لومړي نظر يې زړه وبايلود کله يې هم حالت په دوهم ځل نه شي سمېداى.

پنځم: کېداى شي په دوهم ځل يې له لومړي ځل څخه تاثر ډېر وي نور به هم په

(١) سنن أبي داود: كتاب النكاح، باب ما يؤمر به من غض البصر (٢١٤٩). جامع الترمذي: كتاب الأدب، باب نظر الفجأة: (٢٧٧٨). او الباني هم په (١٨٨١) شمير په صحيح أبي داود کې حسن ويلي دي.

عذاب اخته شي.

شپږم: په دوهم ځل کتلو کې ورته ابلیس نور ډول ډال هم پسې اضافه کوي تر څو په بشپړه توګه پرې ستونزه تمامه شي.

اووم: د شریعت له اوامرو څخه په سرغړونې د رامنځ ته شوي مصیبت تداوي کله هم په حرامو نه شي کېدای، بلکې داسې بریښي چې روغتیايي مرستې یې لا پسې هم وروسته شي.

اتم: پردو ښځو ته کتل د ابلیس زهریله غشی دی، چې په اول غشي کې دومره زهر و نو په دوهم کې به لا څومره وي؟ ایا د زهرو علاج په زهرو کېدای شي؟

نهم: دلته د انسان الله پاک سره د خپل محبوب په پرېښودو کې معامله جوړېږي، که په دوهم ځل کتلو وغواړي چې د منظور الیه حال معلوم کړي، نو که له نظره یې ښه را نه شي او پرېږدي، نو دې خو د الله د رضا لپاره پرې نه ښود، بلکې خوښ یې نه شو ځکه یې پرېښود، د الله پاک سره یې څه معامله پاتې شوه؟

لسم: د مزید وضاحت لپاره باید د حال موافق مثال بیان کړو:

که ته په خوراتیز ځغلند اس سپور شي، او په داسې تنګه او دنګه لار دې یوسي چې نه خو پکې اس بېرته شاته ګرځېدای شي او نه هم مخکې تلای شي، خو که د ننوتلو په مهال دې اس له مهاره ټینګ کړ او په لار دې رهېدو ته پرې نه ښود، او په جدي توګه دې په اسانۍ راستون نه کړ، خو که هغه په دغې تنګه لار یې تر هغه یوړې چې که هر څومره یې په شاه راوکاږې تا ته به سترې هم واړوي او راوتل یې هم ناشوني وي، ایا له دې وروسته سالم عقل دا پرېکړه سمه بولي چې د خلاصېدو لاره د اس لا هم پسې په تنګه لاره ورتګ کې ده؟!

نظر هم دغه خېر صفت لري که د پیاوړي دیانت خښتن له دیني متانت څخه کار واخلي او نظر قابو کړي، د رنځ جرړه په لومړیو کې وباسي علاج او معالجه به هم ورته اسانه شي، او که باربار نظر ته ادامه ورکړي، د ډول او ښکلا څخه پسې نور هم نقاب پورته کړي، مزید یې ځان ته راښکاره کړي، په وزګار زړه کې ورته ځاي ورکړي، محبت پکې نقش کشي وکړي او ځان پکې ځاي کړي.

څنګه چې ونه په پرله پسې خړوبولو وده کوي، د دې په څېر په زړه کې د محبت لويدلې دانه هم ده چې په باربار کتو يې زړه کې راټوکيږي تر دې چې زړه ناسور او له شرعي ماموراتو څخه په غفلت او ناخبرۍ اخته کړي، دغه زړه انسان تل کړاوونو ته، د فتنو او محرماتو په کولو کې واقع کوي، او بالاخره هم زړه له منځه يوسي.

د زړه د ناسور کېدو او منځه تلو يواځيني لامل لومړي ځل کتل و چې د خوند او مزې له مخې يې باربار کتلو ته ادامه ورکړه، لکه څوک چې خوندور خواړه يو ځل وخوري او بيا د مزې له مخې ورته نوره ادامه هم ورکړي، خو که د لومړي ځل لپاره يې نظر په قابو کې نيولی وی، نفس او زړه دواړه به يې په صحت او نيک حالت کې وو، لږ د نبي ﷺ په دې قول **[النَّظْرَةُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ]**[(١)] کې سوچ وکړه چې غشی کله زړه ته رسيدګې وکړي د زهرو کردار پکې ادا کوي، خو که څوک په وخت غشي وباسي سمه ده ورنه هرومرو به يې مړ کړي[(٢)].

ابن القيم رحمه الله وايي: د نظر په تيټ ساتلو کې ګڼ شمېر ګټې دي:

لومړی دا چې د حسرتونو څخه زړه سالم پاتې کيږي، که څوک خپل نظرونه بې مهاره کړي حسرتونه به يې هم زيات شي، له نظر پرته په نورو شيانو زړه نه ستونزمن کيږي، ځکه چې سترګې زړه ته داسې شيان ښايي چې نه خو ترې زړه صبرېدای شي او نه يې هم لاس ته راوړنه کولی شي، له دې څخه بل ستر کړاو او لوی عذاب نشته.

اصمعي وايي: په طواف کې مې د لمر په څېر جينۍ وليده، چونکه په ښکلا کې يې زما نظر ميخ شو راته يې وويل: ولې ګورې؟ ما ورته وويل: ولې په کتلو کمېږې؟ هغې وويل:

وَكُنْتَ مَتَي ارْسَلْتَ طَرْفَهَ رَائِداً	لِقَلْبِهِ يَوْماً اتْعَبَتْهَ الْمَنَاظِرُ
رَايْتَ الَّذِيْ لاَ كُلُّهُ انْتَ قَادِرٌ	عَلَيْهِ وَ لاَ عَنْ بَعْضِهِ انتَ صَابِرُ

(١) حديث امام حاکم په (مستدرک الحاکم: ٣١٤/٤) کې روايت کړی دی، او سند ته يې هم ورله صحيح ويلي دي، خو ولې ذهبي يې سند د دوو راويانو « أسحاق بن عبدالواحد القرشي او عبدالرحمن الواسطي » له مخې کمزوری کړی دی.

(٢) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (٩٢ – ٩٥).

چې د زړه د نګراني لپاره کله هم نظر دې بې مهاره کړ، نو یوه ورځ به دې کتل په سترګیا کې واچوي.

تا چې څه ولیدل نه خو یې تېول لاس ته راوړی شې او لږو څخه به یې صبر ونه شې کړې.

کتل په زړه داسې اغېز لري لکه غشی یې چې په زړه لري، که په کتلو سره زړه مړ نه شي تېپي کوي خو یې هرومرو، نظر او هر چاته کاته په وچ کړس لرګو کې د سکروټې اچولو صفت لري، که تېول لرګي ونه سوځوي ځینې خو سوځوي، یو شاعر وایي:

كُلّ الْحَـوَادِثِ مَبْدَاهَا مِـنَ النَظَرِ	**وَمُعْظَمُ النّارِ مِنْ مُسْتَصْغَرِ الشّرَرِ**
كَمْ نَظْرَةً فَتَكَتْ فِيْ قَلْبِ صَاحِبِهَا	**فَـتْـكَ الـسّـهَـامِ بِـلاَ قَـوْسٍ وَلاَ وَتَـرِ**
وَالمَــرْءُ مَـا دَامَ ذَا عَـيْـنٍ يُـقَـلّبُـهَـا	**فِي اعْيُنِ الغيدِ مُوْقُوْفٌ عَلَى الخَطَرِ**
يَـسُـرّ مَـقْـلَـتَـهُ مَـا ضَـرّ مَـهْـجَـتَـهُ	**لاَ مَـرْحَـبـاً بِـسُـرُوْرٍ عَـادَ بِـالـضّـرَرِ**

د تېولو ستونزو پیل له کتو څخه دی، او د اور لمبې د وړې سکروټې څخه جوړېږي.

ډېرو کتلو د انسان په زړه کې له لیندې او تار پرته داسې شکول وکړل لکه غشی چې شکول کوي.

انسان د همیشه لپاره په ښایسته ښځو کې خپل کتل اړوي راړوي خو ښه نه بلکې په خطر ولاړ دی.

په کتلو سترګې خوشحالوي او زړه په تکلیف او ستونزو کې اچوي، داسې خوشحالي دې هېڅکله را نه شي چې ضرورونه پسې رادرومي.

په داسې حالت کې چې کتونکې نه پوهیږي او د نظر په غشو خپل زړه وولي، زما ځینې شعرونه دي چې[1]:

يَـا رَامِيـاً بِسِهَـامِ اللّحْظِ مُجْتَهِداً	**انْتَ القَتِيلُ بِمَا يَـرْمِـيْ فَلاَ تُصِبِ**

(۱) روضة المحبين ونزهة المشتاقين: (۹۷). ابن القیم د نظر د ښکته ساتلو نورې فایدې هم ذکر کړې دي دمزیدو معلوماتو لپاره د مذکور کتاب (۱۰۱ – ۱۰۵) ته مراجعه وکړه.

وَبَاعِثَ الطَّرْفِ يَرْتَادُ الشِّفَاءَ لَهُ تَوَقَّهُ إِنَّهُ يَأْتِيهِ بِالْعَطَبِ

ای هغه څوکه چې د کتلو غشي په ډېر تکليف سره ګوزاروې، غشي مه ګوزاروه ته پرې خپله وژل کيږې.

د نظر په کتلو سره د ځان لپاره صحت غواړې، خو ځان ترې وساته دا دې نور هم په تکليف اخته کوي.

د سلفو صالحینو د خپلو مور ګانو سره د نیکۍ نمونې

محمد بن سيرين وايي: د عثمان بن عفان رضي الله عنه په دور خلافت کې د کجورې ونه تر زر درهمو ته ورسېده، اسامة بن زيد رضي الله عنه ونه له ستې څخه راچپه کړه او له تنې څخه يې ورله خوږ کې راوويست او مور ته يې ورکړ و، خلکو ورته وويل: ولې دې داسې وکړ او ښه درته معلومات دي چې کجوره په لوړه بيعه خرڅيږي؟ هغه وويل: مور مې رانه کنډ غوښتی و، او هغه چې راڅخه هر څه وغواړي ورڅخه يې نه منعه کوم[1].

عبدالله بن مبارک وايي: محمد بن المنکدر راته وويل چې زما ورور (عمر) ټوله شپه په عبادت رڼه کړه او ما مې د مور خپې چاپي کولې (کېمنډلې)، خو زه ورسره د خپلې شپې ثواب نه برابروم[2].

ابن عون وايي: يو سړی راغی او محمد بن سيرين د خپلې مور سره ناست و، ورته يې وويل: ولې محمد بن سيرين ناجوړه دی؟ څه پرې شوي دي؟ ناستو خلکو ورته وويل: نا نا هيڅ هم نشته خو دا د مور سره په دې کيفيت کيني[3].

هشام بن حسان د حفصة بنت سيرين څخه نقلوي: محمد بن سيرين چې به د مور خوا ته کله راغی د احترام له مخې به يې د مور په مخکې واړه خوله خبرې نه کولې[4].

ابن عون وايي: مور مې راته اواز وکړ، زما اواز يې په اواز لوړ شو، په کفاره کې مې دوه غلامان ازاد کړل[5].

(١) صفة الصفوة: (١/٥٢٢).
(٢) صفة الصفوة: (٢/١٤٣).
(٣) صفة الصفوة: (٣/٢٤٥).
(٤) صفة الصفوة: (٣/٢٤٥).
(٥) سير أعلام النبلاء: (٦/٣٦٦).

هشام بن حسان وايي: هُذيل بن حفصة به په اوړي كې لرګي راوړل، پوستكي به يې ترې لرې كړل او وبه يې چول، حفصه وايي: په ژمي كې به مې ډېره يخني كېده، زه به پخپل لمونځ ځاى كې په لمونځ ولاړه وم او هذيل به لرګي راوړل داسې اور به يې بل كړ چې ما ته به يې له لوګي څخه تكليف نه و، او زه به يې ګرمولم، كه څه هم هغه لرګي په بل چا راوړلى شول خو دغه دنده يې خپله كوله، ډېر وخت به تېر شو، زړه كې به مې راغلل چې ورته ووايم: بس دى نور ځان مه تكليفوه بچو ته دې لاړ شه، بېرته به غلي شوم چې پرېږده خپلې موخې ته ځان ورسوي.

حفصه[1]وايي: هذيل چې كله مړ شو، په مړينه يې راته الله پاک ډېر صبر راكړ خو د زړه نه مې خفګان نه ووت، يوه شپه مې سورت نحل كې دا ايت ولوست: ﴿وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ إِنَّمَا عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ ۖ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ [سورت نحل: ٩٥ – ٩٦].

ژباړه: د الله تعالى په ايتونو باندې لږې ټكې پيسې مه اخلئ، هغه څه چې د الله سره دي ستاسو لپاره بهتر دي كه پوهېږئ ستاسو هر څه له منځه تلونكي دي او څه چې له الله سره دي پاتې كېدونكي دي، او خوک چې صبر كوي خامخا به ورته د هغه نيكو علمونو بدله وركړو چې دوى يې كوي.

حفصه وايي: دا ايتونه مې باربار تكرار كړل الله پاک مې د زړه غم ختم كړ.

هشام زياتوي: هذيل د ډېرو شيدو اوښه لرله، حفصه وايي: ما ته به يې هر سهار شوده راستول، ما به ورته ويل: زويه! تا ته پته ده چې زه روژه يم نه يې شم څښلاى. هغه به ويل: د اوښانو په غولانځه كې چې په شيدو شپه تېره شي ډېر خواږه وي، وايي اخله او بل چا ته يې وركړه[2].

عبدالرحمن له خپل پلار احمد څخه نقلوي چې (بَقِي) ته يوه ښځه راغله او ورته يې وويل: د باچا په بنديوانو كې مې زوى دى او نور صبر نه شم كولاى كه لږ خوک راپيدا كړې چې زما د زوى فديه وركړي او رها شي ډېره نيكي به دې

(١) حفصة بنت سيرين ډېره زاهده او عابده ښځه وه، د محمد بن سيرين خور، او د هذيل مور وه.
(٢) صفة الصفوة: (٤/٢٥).

راسره وي، هغه ورته وويل: زه به څه وکړم، سر يې ښکته وزنګوو او په شونډو يې پټ څه وويل، بيا څه موده وروسته ښځه راغله او زوی هم ورسره و، زوی يې وويل: د باچا په لاس کې بنديوان وم، په کار بوخت وم چې خپله مې اتکړی له لاسونو څخه پرېوتې، او هغه ورځ يې ياده کړه په کومه ورځ چې (بقي) دعا کوله، څارونکي راباندې لوړ غږونه وکړل او حيران دريان ودرېد، لوهار يې راوغوښت او اتکړی يې راباندې نورې هم مضبوطې کړې، چې کله هغه له ما او زه له هغه څخه روان شوم بيا اتکړی وغورځېدې، خپل علماء يې راوغوښتل، هغوی له ما څخه وپوښتل: مور دې ژوندۍ ده؟ ما ورته وويل: هو. هغوی وويل: د مور دعا دې قبوله شوېده.

بيا يې راته وويل: چې الله دې رها کوي مونږ دې نه شو بندي کولی، د لارې توښه يې هم راکړه او کور ته يې راواستولم[١].

(١) صفة الصفوة: (٣/٤٥٢).

په ښه ملګرتوب کې د سلفو صالحینو د کردار نمونې

خطیب وايي ما ته عمر بن ابراهیم او ابو محمد الخلال، هغوی ته اسمعیل بن محمد بن اسمعیل الکاتب، هغه ته احمد بن الحسن المقرئ، هغه ته عبدالله بن احمد الدّورقي، هغه ته محمد، هغه ته خپل پلار علي بن الحسن بن شقیق ویلي و چې کله به د حج میاشتې راغلې د (مَرْوَ) خلک به عبدالله بن مبارک ته راغونډ شول چې مونږ حج ته ستا په ملتیاکې ځوو، هغه به ورته وویل: د حج لپاره تیارې کړې نفقې (خرچه) راوړئ او ما ته یې وسپارئ، له ټولو څخه به یې نفقې واخستې په صندوق کې به یې سمبال او قلف به یې ورته ولګو، له مرو څخه تر بغداد پورې به یې ورله سورلۍ په کرایه واخسته، او تر بغداده پورې به یې پرې خرچه نفقه کوله، خوندور خواړه او حلواګانې به یې پرې خوړې، بیا به یې له بغداد څخه په ښایسته ډولې کالیو کې وویستل تر دې چې مدینې ته به ورسېدل، هر ملګري ته به یې وویل: بچو مو درڅخه څه غوښتي دي چې له مدینې څخه یې ورته یوسئ؟ هغوی به وویل: دا او دا... هر چا له به یې فرمائشي شیان واخستل او بیا به یې مکې ته بوتلل، د حج د مراسمو له ادا وروسته به یې هر یو ته وویل: بچو درته څه ویلي دي چې له مکې څخه ورله څه څه واخلئ؟ هغوی به وویل: دا او دا.... هر چا له به یې د مکې فرمایشي شیان وپلورل، بیا به یې له مکې څخه وویستل او تر مرو پورې به یې پرې خرچه نفقه کوله، مرو ته په رسېدو به یې د هغوی کورونه او دروازې په چونه سپینې کړې او درې ورځې وروسته به یې ټول راغونډ او خوراک به یې ورله تیار کړ، او هر چا ته به یې نوي پوښاکونه ورکړل، له خوراک څښاک او خوشحالیو وروسته به یې هغه صندق بېرته کړ چې د دوی ورکړې نفقات به یې پکې ایښې وو، هر یو ته به یې د خپلې نفقې کڅوړه چې نوم به یې پرې لیکلی و بېرته ورکړه(۱).

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۸/۳۸۵ - ۳۸۶).

زید د خپل پلار اسلم[1] څخه روایت کوي چې ابن عمر رضي الله عنهما راته یوه ورځ وویل: ابو خالده! امیرالمؤمنین ولې ستا سره ډېر زیات یو ځای کیږي او ستا پرته سفر هم نه کوي، لږ د هغه په حالاتو مې خبر کړه! ما ورته وویل: د نورو خلکو پرته ځان لپاره سیورې هم غوره نه ګڼي، د سفر په مهال به یې زمونږ او د ځان لپاره پخپله ټولې سورلۍ چمتو کولې، یوه ورځ یې زمونږ سورلۍ چمتو کړې وې او خپله سورلۍ یې تیاروله او دا شعرونه یې ویل:

لاَ يَاخُذُ اللّيْلُ عَلَيْكَ بِالْهَمْ	وَالبَسَنْ لَّهُ الْقَمِيْصَ وَ اعْتَمْ
وَكُنْ شَرِيْكَ نَافِعْ وَ اسَلَمْ	وَاخْدُمِ الْقَوْمَ حَتّي تُخْدَمْ

شپه په غم او تکلیف کې مه تېروه، قمیص او پټکی ورته ووهه او په کار یې تېره کړه.

د نافع او اسلم سره ملګرتیا پاله، که غواړې ستا خدمت وشي نو د نورو خدمتونه کوه.

مصعب بن احمد بن مصعب وایي: ابو محمد المروزي بغداد ته راغی او د مکې په لور روان و، ما غوښتل چې زه یې هم په سفر کې ملتیا وکړم، اجازه مې ترې وغوښته خو په دغه کال یې راته اجازت رانه کړ، په دوهم او دریم کال کې ورته بیا راغلم اجازه مې ورڅخه وغوښته راته یې وویل: ما سره به د سفر ملګرتیا کوې خو په دې شرط چې یو به د لارې امیر وي او دوهم به یې هېڅ مخالفت نه کوي.

ما ورته وویل: بس ته مې امیر یې، هغه وویل: نا بلکې ته امیر شه، ما ورته وویل: ته راڅخه په عمر کې مشر یې باید امیر هم ته شې، هغه وویل: سمه ده خو مخالفت به مې نه کوې.

ما ورته وویل: تیار یم. دواړه سره ووتو، ښه خواړه به یې ما ته راکول، چې ما به ورسره لږ تېل متهول وکړ راته به یې ویل: ما درباندې شرط نه و لګولی چې مخالفت به نه کوې؟

(۱) اسلم د عمر رضي الله عنه غلام و، او ابوخالد یې اسم کنیه وه.
(۲) سیر أعلام النبلاء: (۹۹/٤). زه وایم: په عمر بن الخطاب رضي الله عنه دې الله پاک ډېر رحم وکړي چې د انډیوالانو په خدمت یې بسنه نه ده کړې، بلکې د غلامانو خدمت به یې هم کو، سره له دې چې غلامان خلک په سفر کې د خدمت لپاره کاروي.

زما او د هغه تر اخره پورې دغه چلند و، زما لپاره به يې ځان دومره تکليفو چې زه ورسره په ملګرتوب پښېمانه شوم چې ولې ورسره راتلم.

په لاره کې باران ونيولو راته يې وويل: نژدې نښې ته ځان ورسوه[١]، د رسېدو سره سم يې راته وويل د کمرې (تيګې) په يخ کې کينه، هغه له ځان څخه څادر راتاو کړ او په ما باندې له بره سيورى شو، بيا مې ارمان وکړ چې کاشکې ورسره نه وى راغلى چې زما له کبله دومره په تکليف شو، الله دې پرې ورحميږي تر مکې پورې د هغه ما سره دغه چلند و[٢].

بلال بن سعد له يو سړي څخه روايت کوي چې عبدالله بن عامر التميمي يې په روم کې وليد چې په قچره به خپله او مهاجرين سره په وار وار سپرېدل، چې کله به غزا ته تلو د ځان لپاره به يې د دوستانو انتخاب کو، له انتخاب وروسته به يې پرې شرط ولګو چې زه به يې خدمت هم کوم، اذان به هم کوم، او خپل شتمني به پرې هم خرچه کوم[٣].

(١) دا نښې به د « ميل » په نوم د مسافرو لپاره د لارې نښې کېښودلى شوې تر څو لاره خطا نه کړي او په ځانګړې توګه د مکې په لارو کې، يوه نښه به له بلې څخه د سترګو د ديد په اندازه لرې وه.
(٢) صفة الصفوة: (١٤٨/٤ - ١٤٩).
(٣) سير أعلام النبلاء: (١٧/٤).

د خلکو حقونه او د سلفو ذمه واري

واقدي وايي: ما ته ابوبكر بن ابي سَبْرَة، هغه ته عبدالمجيد بن سُهيل، هغه ته عوف بن الحارث ويلي و چې ما له عائشې رضي الله عنها نه واورېدل: كله چې ام حبيبة وفات كېده زه يې وغوښتم او راته يې وويل: د بنتوب له نګاه نه چې زما او ستا ترمنځ هر څه و، الله دې ما او تا ته ببښنه وكړي، ما ورته وويل: الله دې درته ببښنه وكړې او الله دې ورڅخه پاكه او صفا كړه، هغې وويل: الله دې خوشحاله كړه چې زه دې دومره خوشحاله كړم، بيا يې ام سلمة پسې استازي وليږدو هغه ته يې هم دغسې وويل[1].

ليث بن سعد او نور وايي: يو سړي عبدالله بن عمر رضي الله عنهما ته ليک واستو چې ټول علم راته وليكه، هغه ورته وويل: علم ډېر زيات دى خو كه كولى شې چې د الله سره په داسې حالت كې ملاقات وكړې چې شا دې د مسلمانانو له وينو څخه سپكه وي، د هغوى له شتمنيو څخه دې خېټه خالي وي، د هغوى له عزت او ابرو دې ژبه خوندي وي، او د مسلمانانو سره هيڅ مخالفت ونه لرې نو دغه وكړه[2].

عمر بن ذر وايي: ما ته عطاء بن ابي رباح، هغه ته د عمر بن عبدالعزيز بي بي فاطمې ويلي و چې يوه ورځ عمر بن عبدالعزيز ته ورغلم پخپل لمونځ ځاى كې ناست و، لاس يې په مخ ايښى او اوښكې يې روانې وې، ما ورته وويل: امير المؤمنين! څه چل شوى دى؟ هغه راته وويل: اى فاطمې! د محمد ﷺ د ټول امت ذمه واري مې په غاړه اخستې ده، اوس د وږي حال ته، د بې پوښتنې ناجوړه حال ته، هغو خلكو ته چې په تن لوڅ دي، هغه مظلوم ته چې د استبداد له لارې چا د ځان تابع كړى وي، هغو مسافرو ته چې خلكو يا خپلو حاجتونو حصار كړي وي، د ځمكې په ګوټ ګوټ كې د ډېر عمر او د ډېر اولاد خلكو ته سوچ يوړم چې الله رب العلمين به يې رانه پوښتنه كوي، او نبي كريم ﷺ به هم راسره په دې

(١) سير أعلام النبلاء: (٢/٢٢٣).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٣/٢٢٢).

خبرې اترې کوي، ویره راسره پیدا شوه چې کېدای شي په دلائلو ثابت و نه شم درېدلای، په ځان ورحمېدم او په ژړا شوم[1].

موسي بن عقبة وايي: عیاض بن غنم چې کله ګورنر وګمارل شو، کورني غړي یې راغلل او د خپلولۍ پاللو غوښتنه یې وکړه ه، هغه ورسره په ډېره مینه او خوشحالۍ مخامخ شو، عزت او اکرام یې ورله وکړ، څه ورځې وروسته یې ورته یاده کړه چې د ستونزو سره مخ دي او د خپلولۍ پاللو امېد لري.

راغلي کورني غړي پنځه نفره وو، هر یو ته یې لس لس دیناره ورکړل، دوی ورځخه ناراضه شول او بېرته یې لس لس دیناره ورکړل، بدې خبرې یې هم ورپسې وکړې، هغه ورته وویل: ای کاکا زامنو! ستاسو د خپلولۍ، حقوقو او له مشقت برداشت څخه انکار نه کوم، خو تاسو ته چې ما څه درکړل دا مې خپل غلام او نور هغه شیان که څه هم زه ورته اړین وم خو ما خرڅ کړل او تاسو ته مې دغه څه درکړل، نور ما معذور وګڼئ.

هغوی ورته وویل: کله دې هم معذور نه بولو، د پوره نیم شام والي یې، او خپلو خپلوانو ته دومره څه نه شې ورکولی چې کور ته پرې ورسیږې؟

هغه ورته وویل: تاسو څه وایئ چې د الله څخه مال غلا کړم؟ لوړه په رب لا یزال چې که په منځ اره او دوه پرقه شم، له دې څخه راته غوره دي چې یوه انه غلام کړم او یا له حد څخه تجاوز وکړم.

هغوی ورته وویل: ته مو پخپلې شتمنۍ کې معذور وګڼلې خو دومره وکړه چې مونږ هم په کارونه وګماره تر څو د خلکو په څېر مسؤلیتونه ادا کړو، او د هغوی په څېر راته ګټه هم ورسیږي، نور تا ته ښه معلوم یو چې د ظلم او استبداد اراده نه لرو، هغه ورته وویل: په خیر ښیګړې ډېر ښه پوهیږم چونکه تاسو زما رشته دار یاست که عمر رضي الله عنه ته خبر روسیږي چې خپلوان یې په دندو ګمارلي دي شاید ډېر مې ورټي، خلکو ورته وویل: ابوعبیده چې ته په دنده وګمارلې نو ته د هغه رشته دار نه وې؟ او عمر ترې ښه خبر دی او ورسره یې ته منلی یې؟ خو که ته مونږ په دندو وګمارې شاید درسره یې ومني. هغه ورته وویل: زه عمر ته د ابوعبیده په

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۵/۱۳۱ – ۱۳۲).

خیر رتبه او مکانت نه لرم. خپل خپلوان تري په داسې حالت کې ولاړ چې تري نا رضا وو(۱).

سليمان التيمي روايت کوي چې احنف وايي: تاسو ته زه خپل درې خويونه د پند لپاره دياد وړ بولم: له بلنې پرته کله هم د شاهانو درګاونو ته نه يم تللی، چې دوو کسانو خپله نه يم شريک کړی کله يې هم په خبرو کې نه يم ورننوتی، او چې د مجلس څخه مې ناست څوک لاړ شي ما کله هم په بد صفت نه دي ياد کړي(۲).

احنف وايي: ما سره چې څوک جنګ جګړه کوي زه په دريو کارونو عمل کوم: که رتبه کې راڅخه لوی وي زه يې مزيد عزت هم وکړم، که رتبه کې راڅخه لاندې وي، نو د ځان قدر وکړم هيڅ ورته نه وايم، او که په رتبه کې راسره يو څير وي پيرزو پرې وکړم هيڅ هم ورته نه وايم.

بيا وايي: زه صبرناک نه يم، خو په زوره صبر کوم(۳).

اصمعي وايي: ما ته معتمر بن حيّان، هغه ته هشام بن عقبة د ذي الرمة ورور ويلي و چې احنف بن قيس مې وليد چې د يو قوم مرې په پيښه کې يې منځګړتوب کو، د پيښې اړوند يې د خپلو خبرو په ترخ کې وويل: پريکړه تاسو پخپله وکړئ. هغوی وويل: مونږ دوه ديتونه غواړو، هغه ورته وويل: چې ستاسو خوښه وي ډېره ښه ده. خلک خاموش شول، بيا ورته هغه وويل: تاسو چې څه غواړئ زه يې درکوم خو د الله پاک پريکړه يو ديت دی دوه ديتونه نه دي، نبي ﷺ هم په يو ديت فيصله کړېده، او تر اوسمهال عرب هم يو ديت ورکوي او هم يې اخلي، که نن تاسو دوه ديتونه غواړئ سبا به له تاسو څخه دوه ديتونه واخستل شي، سره له دې چې په دې کار خلک هم نه دي خوشحاله، هغوی ورته وويل: سمه ده يو ديت راکړه(٤).

---

(١) صفة الصفوة: (٦٦٩/١ – ٦٧٠).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٩٢/٤).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٩٢/٤).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٩٣/٤).

د خلکو له تېروتنو څخه د سلفو صالحينو پټ سترګي

عقيل وايي ما ته معمر، هغه ته زهري، هغه ته عروة ويلي و چې مسور بن مخرمة معاويه رضي الله عنه ته ولاړ، هغه ورله غوښتنې پوره کړې او بيا يې ځانته کړ، ورته يې وويل: اى مسوره! ته ولې په امامانو باندې بد وايې؟

مسور: د احسان له مخې دغې خبرو نه تېر شه.

معاوية: نا، لوړه په رب لايزال چې ته په ما کوم تورونه لګوې هرومرو به يې راته راڅرګندوې.

مسور وايي: ما چې پرې کوم تورونه لګولي وو ټول مې ورته وويل.

معاوية: زه له ګناهونو څخه ځان پاک نه بولم خو مسوره! مونږ چې د عامې خېر ښېګړې څومره کارونه کوو، کوم يو دې په ياد دى او کنه؟ سره له دې چې حسنات يو په لسه حسابيږي، د خفګان مقام دى چې ګناهونه مې په ياد لرې خو ولې له ښېګړو څخه مې سترګې پټوې؟

مسور: ما ته يواځې ستا دګناهونه پته ده.

معاوية: مونږ خو پخپلو هغې ګناهونو چې مونږ کړيدي الله تعالى ته پرې اعتراف کوو، خو مسوره! ته داسې ګناه لرې که درته و نه ښښل شي د هلاکت سبب دې ګرځي؟

مسور: هو ولې نه.

معاوية: ته په ما څه بهترې لرې چې ته د ګناه د بخشش اميد ساتې او زه يې دې نه ساتم؟ لوړه په رب لايزال چې ته به دومره د خير کارونه نه کوې لکه زه چې يې کوم، او زما دې په الله قسم وي چې کله هم د الله پاک او د بل چا د رضا دوه کارونه مې مخې ته راغلي دي، نور مې پرېښي دي او د الله کار مې ځان له غوره کړى دى، او زه د داسې دين معتقد يم چې هم پکې نيک عملونه قبليږي اوهم

پښې پر نېکو عملونو ښې بدلې ورکول کیږي، که څه هم پښې د ګناه بدله ورکول کیږي خو الله پاک پښې د خپلې مرضۍ له مخې ګڼ شمېر خلکو ته ښښنې هم کوي.

مسور وايي: په دليلونو يې راڅخه جنګ وګټو. عروة وايي: د مسور په شتون کې چې به کله هم معاوية ﵁ ياد شو هغه به ورته دعا کوله[1].

میمون بن مهران وايي: له ابن عباس څخه مې واورېدل: ما پسې چې کله هم مسلمان ورور بدې خبرې کړې وي مګر زه ورته په دريو کې په يوه درجه ګورم: که راڅخه مشر وي قدر او احترام يې کوم، که همزولی مې وي په ښښنه يې ونازوم، او که راڅخه کشر وي د بدو خبرو يې پروا نه ساتم، دغه مې اخلاق دي که د چا بدي شم د الله څمکه پراښه ده[2].

حُمید الطويل له ابو قلابة څخه روايت کوي چې کله درته د خپل ورور څېنې بد درورسېدل په يوه طريقه يې معذور ګڼه، که هېڅ عذر دې ورله پيدا نه کړ له ځان سره دومره ووايه چې هغه شايد داسې عذر ولري چې ما ته يې معلومات نه وي[3].

رجاء بن حيوة وايي: د هغه چا دوستان کم وي چې بې عيبه ورونه غواړي، که څوک هميشه لپاره د ملګري نه اخلاص غواړي د تل لپاره به خپه وي، څوک چې خپل ورونه په هرې ګناه رټي دښمنان به يې زيات شي[4].

ابو يعقوب المدني وايي: د حسن بن حسن او د علي بن الحُسين تر منځ لږه خوا بدي منځ ته راغله، حسن بن حسن علي بن الحسين ته راغی او هغه له ملګرو سره په مسجد کې ناست و، سمې خبرې يې ورته وکړې، خو علي خاموش او غلی ناست و، حسن له مجلس څخه ولاړ د شپې له مخې ورته علي کور ته راغی او دروازه يې وټکوله، حسن ورته راووت، علي ورته وويل: ورور جانه! که ته پخپلو خبرو کې رښتني يې الله پاک دې ما وبښي، او که دروغجن يې الله دې درته بخشش وکړي،

(١) سير أعلام النبلاء: (١٥٠/٣ – ١٥١).
(٢) صفة الصفوة: (٧٥٤/١).
(٣) صفة الصفوة: (٢٣٨/٣).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٥٥٨/٤).

السلام علیکم... او بېرته ترې راستون شو، حسن ورپسې شاته راروان وو او ژړل يې، او ورته يې وويل: له دېنه وروسته به ستا مخالفت نه کوم، علي ورته وويل: تا چې ما ته څه ويلي دي تول مې درته ببښلي دي[١].

د سفيان بن عيينة نه روايت دی چې سعيد بن المسيب ويلي دي: دنيا حقيره ده او هر حقير ته ميلان لري، او هغه څوک ډېر غټ بې وقوف دی چې له حق جوړېدو پرته دنيا واخلي، يا د ناروا لارې څخه يې لاس ته راوړي، او په وړ ځای کې يې استعمال نه کړي[٢].

د قتادة بن دعامة السدوسي په ترجمه کې امام ذهبي وايي: په کوم ځای کې چې سماع ثابته شي د علماوو په اجماع حجت دی خو په تدليس مشهور دی، په عقيده کې قدري و، الله دې د ټولو سالمه ساتنه وکړي، خو د دې باوجود په رښتنولۍ، عدالت، حفظ کې يې هېڅ شک او شبهه لري، دا او د دې په څېر هغه علماء چې د الله د رضا او تنزيه په خاطر ترې بدعتونه شوي دي معذور وګڼې، الله پاک پخپلو بندګانو ډېر رحم او مهرباني کونکی دی، د الله پاک څخه څوک د ولې پوښتنه نه شي کولی، او بيا د علم او معرفت داسې هستې چې نيکي يې هم ډېره وي، دحق لټونوال وي، د پراخه علم څښتن وي، ذکاوت يې هر چا ته معلوم وي، زهد او پرهيزګاري يې له چا څخه پټه نه وي، نزدې ده چې ګناهونه يې معاف شي خو مونږ يې ګمراه او بې لارې نه بولو، او نه يې محاسن هيره وو، دومره ده چې په تيروتنو او بدعتونو کې يې پيروي نه کوو، اميد ساتو چې توبه به يې ويستلې وي[٣].

علي بن المديني وايي ما له سفيان ثوري څخه واورېدل چې ابن عياش المَنْتَوف به عمر بن ذر ته ډېرې ردې بدې او سپکې سپورې ويلې، يوه ورځ ورسره عمر مخامخ شو او ورته يې وويل: دومره ډېرې ستغې سپورې مه وايه د جوړ جارې لپاره هم ځای پرېږده، زمونږ له کبله چې څوک د الله عصيان کوي دومره ورسره اوږه نه وړو لکه څومره چې مونږ د الله د رضا لپاره د هغه خبره منو[٤].

---

(١) صفة الصفوة: (٢/٩٤).
(٢) صفة الصفوة: (٢/٨١).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٥/٢٧١).
(٤) سير أعلام النبلاء: (٦/٣٨٨ - ٣٨٩).

۞ عبدان بن عثمان د عبدالله بن مبارک نه روايت کوي هغه وايي: د انسان په بدو کارونو چې کله نيک کارونه ډېر وي بايد بد کارونه يې خلک ياد نه کړي، او که بد کارونه يې له ښو څخه زيات وي نو محاسن دې ورله څوک نه يادوي[۱].

۞ يونس صَدَفي وايي: له شافعي څخه مې څوک هوښيار و نه ليد، يوه ورځ مې ورسره په مسله کې مناظره راغله او بيا سره جلاجلا شول، وروسته راسره بيا مخامخ شو او له لاس څخه يې ونيولم، راته يې وويل: ايا ښه نه ده چې ورونه ورونه شو، اګر که په مسله کې سره اختلاف هم ولرو؟[۲]

۞ يونس بن عبدالاعلى وايي: ما ته شافعي وويل: يونسه! که له کوم دوست څخه درته بد درورسيږي په چټکه ورسره دوستانه مه پرېږده او مه ورسره دښمني کوه ورنه يقين به دې په شک بدل کړي، نا بلکې ليدل کتل ورسره کوه او ورته ووايه: ستا له لورې راته داسې بدې خبرې راورسېدې، خو پام چې د چا نوم ورته وانه اخلې، که هغه انکار وکړ چې ما نه دي ويلي، ډېرې خبرې نه بلکې دومره ورته ووايه: ته له هغه څخه رښتوني يې، او که اعتراف يې وکړ چې ما ويلي دي او عذر يې درته وړاندې کړ نو عذر يې قبول کړه، او که عذر دې نه قبلو دومره ورته ووايه: زما اړوند ستا موخه څه وه؟ که څه عذر يې درته وړاندې کړ نو عذر ترې قبول کړه، او که د عذر بله کوم لاره تا هم ونه ليده، ووايه چې دامې د ملګري تيروتنه ده، بيا دې خپله خوښه ده که له تجاوز پرته ترې بدله اخلې او که عفوه او بخشش ورته کوې، خو بخشش کول تقوا ته ډېر نزدې دي، الله پاک فرمايي: ﴿وَجَزَٰٓؤُاْ سَيِّئَةٖ سَيِّئَةٞ مِّثۡلُهَاۖ فَمَنۡ عَفَا وَأَصۡلَحَ فَأَجۡرُهُۥ عَلَى ٱللَّهِۚ﴾ [سورت شورى: ۴۰]

ژباړه: د بدۍ بدله بدي ده، خو که څوک درګزري او بخشش چا ته وکړي نو نيکه بدله يې په الله ده.

خو که نفس دې ترې د بدلې خواهش درلود ځان ته د ملګري مخکني احسانات رایاد کړه، او د دې بدو په بدله کې ورسره په بخشش احسان وکړه، پر يوې بدۍ يې تېرې ټولې نېکۍ مه هېروه ځکه دېته ظلم ويل کيږي.

(۱) سير أعلام النبلاء: (۳۹۸/۸).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۶/۱۰).

ای یونسه! ملګری دې له لاسه کلک ونیسه، د ملګري پیدا کول ګران او پرېښودل يې اسان دي[1].

د اندلس باچا الناصر لدين الله په ترجمه کې امام ذهبي وايي: د هغه ترجمه مې ورله د په نيکه په بحث کې ذکر کړېده خو د ځينو فايدو په خاطر يې تکراروم چې په جهاد کې مشرتابه کله هم لوړ موراله وي، د ستونزو مشکلاتو سره مخامخ کيږي، خو اجر او ثواب به ورته الله پاک ورکوي، خو دا چې مشر تابه د جهاد نوم مړ کړي، په خلکو د استبداد لړي پيل کړي، خزاني بربادې کړي، ډېر زر به يې الله پاک ونيسي[2].

ابوالربيع محمد بن الفضل بلخي د ابوبکر محمد بن مَهرَوَيْه الرازي نه، هغه يې د علي بن الحسين بن الجُنيد نه، هغه يې د يحيي بن معين نه روايت کوي چې: مونږ په داسې خلکو تورونه لګوو چې کېداي شي چې له دوه سوه کلنو څخه هم زيات هغوی په جنت کې په خپلو بنګلو کې وي.

ذهبي وايي: زه وايم: شايد سل کاله به يې ياد کړي وي ځکه چې د يحي په دور حيات کې دوه سوه کاله نه و تېر شوي.

ابن مهرويه وايي: د عبدالرحمن بن ابي حاتم خوا ته ورغلم او هغه خلکو ته د «الجرح والتعديل» کتاب لوستو، ما ورته دا حکايه واوروله ويې ژړل او لاسونه يې په رپېدو شول، کتاب هم ورڅخه ولويد، ژړا يې مسلسله شوه، او د بيا تکرار مطالبه به يې راڅخه کوله.

ذهبي وايي: زه وايم: هغه له عاقبت څخه ويره احساسوله، ورنه په کمزورو راويانو کې د ناقد نيوکه د اسلامي دين بشپړه خير خواهي او سنت څخه پوره دفاع ده[3].

د محمد بن احمد بن يحيي العثماني په ترجمه کې امام ذهبي وايي: د معتزله، شيعګانو، حنابله و، اشاعره، مرجئه، جهميه او د کراميه په غلاتو او انتها پسندو دنيا ډکه ده، په دوی کې علماء، عابدان او ډېر ځيرکه خلک وو، د موحدينو لپاره

(۱) صفة الصفوة: (۲/۲۵۲ – ۲۵۳).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۵/٥٦٤).
(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۳/۲٦۸).

د الله پاک څخه د مغفرت او بخشش سوال کوو، او بدعتونو او هواپرستۍ یې څخه د الله پاک پورې پناه غواړو، د اهل السنت سره مو مینه او محبت دی، د عالم سره هم د هغه د ښو صفتونو او اسلامي پیروکارۍ له کبله مینه او محبت لرو، د تاویل له مخې یې بدعت نه خوښوو، خو بیا هم ډېر محاسن یې د باور وړ دي[1].

(۱) سیر أعلام النبلاء: (۲۰/٤٥ – ٤٦).

سلف صالحين او د علماوو د ادب خيال ساتل

ابو وائل وايي: عبدالله بن مسعود ﷺ يو سړی وليد چې پېنځې يې خپو کې لاندې راښکلې، ورته يې وويل: پرتوګ دې پورته کړه، هغه ورته وويل: ته دې هم پرتوګ پورته کړه، عبدالله بن مسعود ﷺ ورته وويل: زه د خلکو امامتي کوم او خپې مې ډېرې نرۍ دي.

دا خبرې عمر ﷺ ته ورسېدې، سړی يې راوغوښت او ورته يې وويل: ايا ته د عبدالله بن مسعود ﷺ خبره نه منې؟[١]

محمدبن عمرو دابوسلمة څخه روايت کوي چې عبدالله بن عباس ﷺ زيد بن ثابت ﷺ ته وپاڅېد او د سورلۍ واګې يې ورله ونيولې، هغه ورته وويل: ای د رسول چچازاده! غاړې ته شه، هغه ورته وويل: مونږ د علماوو او مشرانو ادب داسې کوو[٢].

ابراهيم بن اسحاق الحربي وايي: عطاء بن ابي رباح له رنګ څخه تور او په مکه کې د ښځې غلام و، پوزه يې هم د لوبيا (کلول) په څېر وه، د حج په موسم کې سليمان بن عبدالملک له دوو زامنو سره راغی او ورته کښېناستل، چې کله له لمونځ څخه وزګار شو مخ يې ورته واړو او د حج متعلق ټولې پوښتنې يې ورله ځواب کړې، سليمان بن عبدالملک خپلو بچو ته وويل: پاځئ. بيا يې ورته وويل: د علم په زده کړه کې مه ستومانه کېږئ، تاسو وليدل چې شاهان علماوو ته څومره ذليله دي؟ د دې تور غلام تر مخې به مې خپل دا ذلت هير نه شي[٣].

عمر بن مدرک د قاسم بن عبدالرحمن نه، هغه د اشعث بن شعبة مصيصي نه روااي کوي چې رشيد (رقي) ته راغی، عبدالله بن مبارک ته خلک راغونډ شول، د

(١) سير أعلام النبلاء: (٤٩١/١ – ٤٩٢).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤٣٧/٢).
(٣) صفة الصفوة: (٢١٢/٢).

ګڼې ګونې له کبله ګرد غبار پورته شو، د لرګيو څخه جوړ قصر نه د هارون الرشيد يوه وينځه چې بچې يې ترې هم پيدا شوی و، رابښکاره شوه ويې پوښتل چې دا ګڼه ګونه د څه شي ده؟ چا ورته وويل: له خراسان څخه عبدالله بن مبارک په نوم لوی عالم راغلی دی، هغې وويل: دې ته باچاهي ويل کيږي، د هارون څه باچاهي ده چې پوليس ورته خلک په جبر زوره راولي[١].

۞ رُسْتَـه وايي: ما د عبدالرحمن بن مهدي څخه واوريدل: ممکې چې به څوک له ځان څخه د باندې عالم سره مخ شول ورځ به يې غنيمت ګڼله، او که په علم کې به ورسره مساوي و، نو ورسره مذاکره به يې کوله او مزيد څه به يې ترې ياد کړل، او که علمي درجه کې به ترې څوک کم و، تواضع به يې ورسره کوله او علم به يې ورته ښوده، هغه څوک امام نه دی چې يواځې په خپلو مسموعاتو بسنه کوي، او نه هغه څوک امام دی چې يواځې له هر چا څخه روايت کوي، او نه هغه څوک امام بللی شي چې شاذ روايتونه لري، او يا صرف هر څه يادوي[٢].

۞ د ابراهيم الحربي متعلق ابن بشکوال وايي: د ابن عتّاب له کتاب څخه مي نقل کړي چې ابراهيم ډير نيک، صالح او عالم انسان و، خبر شو چې ځينې خلک يې د احمد بن حنبل څخه غوره ګڼي، د هغه خلکو څخه يې پوښتنه وکړه چې په تفضيل يې قايل وو نو هغوی اقرار وکړ، ورته يې وويل: تاسو له ما سره ډير ظلم وکړ چې په داسې سړي مو غوره کړم چې زه ورسره بيخي ورته والی نه لرم، په هيڅ حالت کې هم هغه ته نه شم رسيدی، لوړه په رب لايزال چې له دې وروسته به درته هيڅ علم ونه ښايم، چې له نن وروسته ما ته نور رانه شئ[٣].

۞۞۞

(١) سير أعلام النبلاء: (٣٨٤/٨).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤٥/٢٠ – ٤٦).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٣٦٤/١٣).

سلف صالحين او د خبرو ادبونه

میمون بن مهران وايي: يو چا سلمان فارسي رضي الله عنه ته وويل: ما ته وصيت وکړه، هغه ورته وويل: ډېرې خبرې مه کوه، هغه ورته وويل: څوک چې له خلکو سره ژوند کوي له خلکو سره يې خبرې نه کول ناشوني دي، هغه وويل: که هرومرو خبرې کوې نو حق خبرې وايه او يا هم خاموش کېنه. سړي وويل: لږ نصيحت راته نور وکړه. هغه ورته وويل: غصه مه کوه. سړي ورته وويل: غصه مې په قابو کې نه شم راوستلی. هغه ورته وويل: که غصه کوې نو لاس او ژبه دې قابو کړه. سړي ورته وويل: لږ نصيحت راته نور هم وکړه. هغه ورته وويل: د خلکو ناستې پاستې نه ډډه وکړه. سړي ورته وويل: چې له خلکو سره مې ژوند دی څنګه به ورسره راشه درشه پرېږدم؟ هغه ورته وويل: که هرومرو ورسره کېنې رښتيا خبرې به کوې او امانت به ور سړي ته سپارې(۱).

معاذ بن سعيد وايي: له عطاء بن ابي رباح سره په مجلس کې ناست وو، يو سړي خبرې کولې بل پکې راودانګلې، عطاء وويل: سبحان الله! دا کوم اخلاق دي؟ دا څه ډول عادت دی؟ زه په ځېنو وختونو کې د يو چا خبرې ته دومره ځير يم چې هغه په دې وپوهوم چې ما ته يې معلومات نشته او له هغه نه راته ښه پته وي(۲).

عثمان بن اسود وايي: ما عطاء ته وويل: که څوک پر يو مجلس تېر شي او خلک ورپسې خبرې وکړي، ايا په دې خبرو يې خبرولی شي؟ هغه وويل: نا، د مجلس خبرې امانت دي(۳).

خلف بن تميم وايي: ما ته عبدالله بن محمد د اوزاعي نه روايت کړل چې مونږ ته عمر بن عبدالعزيز ليک راواستو خو زما او مکحول پرته نور هيڅ چا ته نه و ياد، پکې ليکلي يې و: اما بعد: څوک چې ځان ته مرګ ډېر يادوي په لږه دنيا به

(۱) صفة الصفوة: (۱/۵٤۹).
(۲) صفة الصفوة: (۲/۲۱٤).
(۳) صفة الصفوة (۲/۲۱٤).

خوشحاله شي، او څوک چې خپلې خبرې په ځان ليکل شوي عملونه بولي نو له خير پرته نور څه نه وايي. والسلام[١].

۞ يعلي بن عبيد وايي: مونږ محمد بن سوقه ته ولاړو، هغه راته وويل: ما ته يوې خبرې ډېره ګټه رارسولې ده تاسو ته يې هم کوم: ما ته عطاء بن ابي رباح وويل: زما وراره! د مخکنو خلکو به بې ځايه خبرې کول ډېر بدي شول، د قرانکريم له تلاوت، په ښو کارونو امر او له بدو څخه منعه، يا الله پاک ته خپل د ژوند مشکلات وړاندې کولو پرته به هغوی ته د خبرو وخت په لاس نه ورتو، ايا له دې څخه منکر ياست چې تاسو سره معززې د ليک والا دوه ملائک نشته؟ يو ښي طرف او بل کيڼ اړخ ته او د انسان هر قول او عمل ليکي، په تاسو کې چا ته شرم نه ودرېږي چې ټول ورځ په خپله عمل نامه کې له دين او د دنيا د زندګۍ اړينو شيانو پرته بېهوده او فضول نور شيان ليکي؟[٢]

۞ فيض بن وثيق وايي له فضيل څخه مې واورېدل: له ځان څخه محدّث، قارئ، او متکلم مه جوړوه، که بلاغت ولرې، خلک به وايي: ډېر بليغ دی، خوندورې خبرې کوي، مزه ناک اواز لري، دا خبرې به دې په ځان خوښۍ کې راولي او وبه پړسيږې، که په خبرو کې دې بلاغت، مزه او خوند نه وي، خلک به درېسې خبرې کوي چې ښه ادا نه شي کولی، اواز کې يې خوند نشته، داسې خبرې به دې خفه کوي او رياء کار به درنه جوړ کړي، او که هسې دې خبرې شروع کړې او د چا ښو او بدو پروا دې ونه کړه بيا خبرې کوه پروا نشته[٣].

۞ له فضيل بن عياض څخه وپوښتل شول: زهد څه ته وايي؟ هغه وويل: قناعت ته.

پوښتنه ورڅخه وشوه چې وَرَع څه ته وايي؟ هغه وويل: له حرامو څخه ځان ژغورلو ته.

پوښتنه ورڅخه وشوه: عبادت څه ته وايي؟ هغه وويل: د فرائضو ادا کولو ته.

پوښتنه ورڅخه وشوه: تواضع څه ته وايي؟ هغه وويل: د حق منلو ته.

(١) سير أعلام النبلاء: (١٣٣/٥).
(٢) صفة الصفوة: (٢١٣/٢).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٤٣٣/٨).

بيا يې وويل: ګرانه وَرَع د ژبې ورع ده.

امام ذهبي وايي: فضيل بن عياض دغسې هستې وه، انسان هله حلال خور وي چې په خوراک، څښاک، پوښاک، راشه درشه، كه چا خبرې كولې او ځوک پرې راغي نو يا خو كوښښ كوي چې پاتې هم رښتيا ووايي خو ويلې يې نه شي، او يا رښتيا ووايي خو زيار باسي چې په ښه فصاحت خبره وكړي ترڅو د فصاحت صفتونه يې وشي، ستر هدف يې دا وي چې تعظيم يې وشي، او يا د خبرو په ځای كې په دې خاطر خاموش شي چې خلک يې صفتونه وكړي، د دې ټول رنځونو علاج له خلكو څخه په ځانلوالي كې دی مګر دا چې په فرض لمونځ كې ورسره ګډون وكړي[1].

۞ احمد بن الحواري وايي: عبدالله انطاكي راته وويل چې فضيل بن عياض او ثوري سره يو ځای شول، دواړو خپل منځ مذاكره وكړه نو سفيان په ژړا شو، بيا يې وويل: اميد دی چې دا غونډه مو له خيره ډكه وي. فضيل ورته وويل: ابو عبدالله! هسې نه دا غونډه مو په زيان تمامه نه شي. كه وګورو ما او تا دواړو د غونډې په اخره كې ښې خبرې وكړې، ما ته هم ځان ښه او تا ته هم ځان ښه ښكاره شو، سفيان بيا په ژړا شو او ويويل: ايله دې ژوندی كړم، الله دې په ژوند كې خير او بركت واچوه[2].

۞ ابوبكر بن عياش وايي: سلامتيا د خاموشۍ ښه فايده ده، د خاموشۍ همدومره خير بسنه كوي، د خبرو زيان شهرت دی، او د شهرت مصيبت د خبرو لپاره بس دی[3].

۞ عباية بن كليب وايي چې له ابن السماک نه مې واورېدل: د دواړو ژامو ترمنځ درينده ځناور دې سمبال كړه چې هر ځوک دې مخې ته تيريږي هغه يې خوري.

په كورونو كې نه بلكې په قبرونو كې ترې هم خلک په امان نه دي، په قبرونو كې په مړو څه نه تيريږي او ته يې قبرونه راسپړې؟ په مسلمان ورور كې له خبرو څخه ځان د دريو خويونو له مخې قابو كړه:

(۱) سير أعلام النبلاء: (۸/٤٣٤).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۸/٤٣٩).
(۳) سير أعلام النبلاء: (۸/٥٠١).

❁ کېدای شي دغه بد صفت په تا کې هم وي، ستا په الله پاک څه ګومان دی چې کوم صفت په تا کې دی، خپل ځان نه او ورور پرې بد يادوې؟ الله ته به څه ځواب وايې؟

❁ ته چې دې ورور په کومو صفتونو يادوې کېدای شي له هغه نه په تاکې ډېر وي، دا خو الله پاک تا ته نور لا پسې غصه کوي.

❁ ته چې مسلمان ورور په کومو صفتونو يادوې ته به ترې الله بچ ساتلی يې، دا به د هغه نصيب وي چې هغه پرې اخته او ته ترې سالم يې، ايا ته نه دي اورېدلي چې [په ورور ورحمېږه او د الله ثنا ووايه چې ته يې روغ ساتلې يې][1].

❁ بکر بن منير وايي: له امام بخاري څخه مې واورېدل: امېد لرم، که د الله سره مې ملاقات وشي په غيبت به راسره حساب و نه کړي.

امام ذهبي وايي: الله دې پرې رحم وکړي دروسته خبره يې کړېده، د جرح او تعديل کلام ته که يې ځوک لږ ځير شي ورته به جوته شي چې د خلکو له مذمت نه يې ځان ځنګه ژغورلی دی، په ډېره منصفانه توګه راوي کمزوری بولي، د راوي متعلق هغه زياتره وايي: «منكر الحديث، سكتوا عنه، فيه نظر» او دېته ورته نور کلمات.. په ډېرو لږو ځايونو کې ويلي دي چې «كذاب، كان يضع الحديث».

تر دې چې هغه وايي: زه چې کله ووايم «في حديثه نظر» معنا به دا وي چې راوي په دروغو تورن او کمزوری دی، د «که د الله سره مې ملاقات وشي په غيبت به راسره حساب ونه کړي» خبرې مطلب يې دا دی[2].

❁ سهل بن عبدالله التستري وايي: د (صديقينو) له خويونو څخه دا دی چې په الله قسمونه ډېر نه خوري، نه غيبتونه کوي، او نه يې په مجلس کې څوک غيبتونه کولی شي، ځانونه نه مړوي، وعده خلافي هم نه کوي، او ټوکې ټکالې خو بيخي نه کوي[3].

❁ ❁ ❁

(١) صفة الصفوة: (١٧٦/٣).
(٢) سير أعلام النبلاء: (٤٣٩/١٢ – ٤٤١).
(٣) سير أعلام النبلاء: (٣٣٢/١٣).

د وخت خيال ساتلو کې د سلفو صالحينو نمونې[1]

اعمش ته چا وويل چې عبدالله بن مسعود رضي الله عنه وايي: زه چې سپي پسې ملنډې ووهم، نو ويرېږم چې هسې نه سپی رانه جوړ نه شي، او هغه سړی مې ډېر بدي راځي چې نه دنياوي روزګار لري او نه د اخرت په کارونو بوخت وي[2].

حسن بصري رحمه الله وايي: ای انسانه! ته ورځې (عمر) يې، چې ورځ لاړه شي ستا له بدن څخه هم ځينې برخه ولاړه شي[3].

حسن بصري رحمه الله وايي: ما داسې خلک ليدلي دي چې له درهمو څخه پخپل عمر ډېر بخيلان وو[4].

حسن بصري رحمه الله خپلو شاګردانو ته له دنيا څخه په ځان ساتنې او اخرت ته په توجه کولو نصيحت کو، ورته يې وويل: پام کوه چې ختمېدونکي لږ شيان دې په ځان بوخت نه کړي، په ځان دومره انتظار مه وباسه ورنه عمر به دې ډېر زر وخوري، مرګ ته بيدار ووسه، او سبا سبا مه کوه، هېڅ پته نشته چې ته به الله ته کله ورځې[5].

د حسن بصري رحمه الله له هغو خورا ډولي کلماتو له جملې څخه چې عمر بن عبدالعزيز رحمه الله ته يې نصيحت ليکلې و پکې وايي: زه به درته د دنيا حقيقت وښايم: يو تېر وخت، بل راتلونکی وخت، او دريم هغه وخت چې ته پکې يې.

د تير شوي او راتلونکي وختونو څخه خو هېڅ مزه نه شي اخستی، او نه يې

---

(۱) په دې فصل کې هم د تير په څېر خپل شرط په دې خاطر ماتوو چې د فصل اړوند ډېرې ښې خبرې مو په نورو کتابونو کې چې په (سير أعلام النبلاء او صفة الصفوة) کې يې شتون نه درلود، غوره مو وبللې ترڅو لوستوال يې له ګټې او فايدې څخه بې برخې نه شي، له نورو کتابونو څخه مو اخذ وکړ.

(۲) سير أعلام النبلاء: (۱/۴۹٦).

(۳) سير أعلام النبلاء: (۴/۵۸۵).

(۴) سرح السنة د بغوي ليکنه: (۱۴/۲۲۵).

(۵) حلية الأولياء: (۲/۱۴۰).

په ستونزو دردېږې، خو ته چې كوم كړې موجود يې په پراډ دې له جنت څخه راستنوي او اور ته دې بوځي، او كه ځيركه يې نو ننې ورځ ستا ميلمنه ده او لږ څه وروسته درڅخه روانه ده، كه ښه دې وپالــه د نيكو اخلاقو ګواهي به دې وكړي او وبه دې ستايې، او كه بده رويه دې ورسره وكړه او ښه دې و نه پالــه په ستركو كې به دې اوري راوړي، دواړه ورځې د سكه ورونو مثال لري، كه د يو ښه قدر او احترام وكړې او دوهم ورور يې راشي او درته ووايي چې كه ما سره دې ښه رويه وكړه زما ورور سره كړى نقصان به درڅخه ورژيړي، كه ته ځيركه يې په ما سره احسان دې زما ورور ببښي، ستا لپاره دا ښه فرصت او زرينه موقعه ده.

او كه د دوهم ورور سره يې هغه بده رويه وكړې چې د لومړي ورور سره دې ورله كړېوه، او دواړه دربانديې بده ګواهي وركړي هلاک او برباد به شې.

پاتې عمر دومره ارزښتناک دى چې قيمت نلري، كه دنيا ټوله راغونډه كړې د ژوند د يوې ورځې د قيمت سره سمون نه خوري، پاتې ورځې دې په تاوان او په لږو ټكو پيسو مه خرڅوه، كوم وختونه چې دې په لاس كې دي مړه خلک يې ډېر په تعظيم مني او ارمان يې كوي، كه مړي ته فرضاً وويل شي چې له پيل څخه تر اخره ټوله دنيا اخلې او كه د عمل لپاره درته يوه ورځ دركړو؟ شک نشته چې ورځ به د تعظيم او پوره رغبت په ملتيا غوره كړي، او د ورځې په بدل كې به نور هيڅ غوره ونه كړي، بلكې كه ټوله دنيا ورته د ورځ په بدل نه، د لږ وخت په بدل هم وركول كيږي غوره به يې كړي، بلكې د كلمې د اندازې وخت به پرې غوره وبولي، ځان هوښيار كړه او د وخت قدر وپيژنه، كلمه ډېره تكرار كړه او د مرګ د جټكو په وخت كې له حسرتونو او ارمانونو څخه له وسه نه ځان وژغوره، زما د دې خبرو له دلائلو څخه مه بې خوفه كيږه، الله پاک دې مونږ او تاسو ته په دې نصيحت خير او ګټه راورسوي، او الله دې زمونږ د ژوند پايلي نيكې او صالحه كړي، والسلام عليک ورحمة الله وبركاته[1].

رقّام وايي ما د عبدالرحمن [يعني ابن ابي حاتم] نه پوښتنه وكړه چې ولې دې د خپل پلار څخه روايتونه او پوښتنې ډېرې دي؟ هغه وويل: كه هغه خواږه هم

(۱) حلية الأولياء: (۲/۱۳۹). كتاب الحسن الى عمر بن عبدالعزيز: (۱۳٤).

خوړل، که روان به و، که قضاء حاجت ته به تلو، که کور ته د څه شي لپاره ننوته، زه به لګیا وم او اورول به مې ورته کول[1].

امام رازي وايي د علي بن احمد خوارزمي نه مې واريدل چې د عبدالرحمن بن ابي حاتم نه مې واوريدل: اووه مياشتې مو د ورځې په مصر کې له خواړو پرته له دې کبله تيرې کړې چې د شيوخو سره مو د درسونو وختونه تقسيم و، او د شپې له اړخه به مو نسخې سره کتلې چې تيروتي خو نه يو.

يوه ورځ زه او ملګري مې استاذ ته راغلو نو خلکو راته وويل: هغه ناجوړه دی، په لاره کې مو کب (ماهی) وليد ډير مو خوښ شو وامو اخستو، د کور ته رسيدو سره د بل استاذ درس شروع کيدو والا و دکب صفا کولو او پخولو ته جوړ نه شول، مونږ درس ته لاړو او په کب درې ورځې دغسې تيرې شوي نزدې و چې خراب شي نو ووم (کچه) مو وخوړو، دومره نه وزګاريدو چې کب مو په اوبو کې ايشلي وی. بيا وايي: علم په راحت نه شي حاصليدای[2].

قاسم بن عساکر وايي: چا راته وويل چې سُلَيم بن ايوب به د ساه په اخستلو کې له ځان سره محاسبه کوله، له کټې اخستو پرته به يې وخت بيخي نه پريښود، يا به يې ليکل کول، يا به يې درس ورکو، يا به يې لوستل کول، دا يې هم راته اړوند ويل شوي دي چې د قلم د جوړولو په وخت کې به يې هم ژبه خوځيده[3].

ابو الوفاء علي بن عقيل د خپل ځان باره کې وايي: راسره نه ښايي چې له ژوندخه مې لږوخت هم ضايع کړم، که ژبه مې له مذاکرې او سترګې مې دکتاب له ويلو سترې راشي، پروت يم او سوچ مې په کار اچولی وي، راپاڅيدلی لا نه يم او يو څه ليکل مې ذهن ته راغلي وي، زه په اتيا کلنۍ کې د علم دومره شوق لرم چې په شل کلنې کې به مې لا دومره نه وي لرلی[4].

هغه دا هم وايي: ځان لپاره مې د خواړو وختونه لږ لږ ټاکلي دي، ډوډۍ په اوبو

(۱) سير أعلام النبلاء: (۱۳/۲۵۱).
(۲) سير أعلام النبلاء: (۱۳/۲٦٦).
(۳) سير أعلام النبلاء: (۱۷/٦٤٦).
(٤) المنتظم: (۹/۲۱٤). د ابن الجوزي ليکنه. سوانح وتأملات في قيمة الزمن: (۳٤) د خلدون احدب ليکنه.

لمده کړم او خورم یې په دې خاطر چې په ژویلو یې وخت ونه لګیږي او لوست ته وزګار شم او یا هم هغه فوائد ولیکم چې ما نه وي لیکلي[1].

۞ د ابن الجوزي استاذ، فقیه او وزیر یحیی بن محمد بن هبیرة باندې دې الله ورحمیږي، هغه وایي:

وَالْـوَقْـتُ انْـفَـسُ مَـا عَـنِـيْـتَ بِـهِ   وَاراهُ اسْـهَـلَ مَـا عَـلَـيْـهِ يَـضِـيْـعُ

ژباړه: ډېر لائق ده چې په خپل وخت دې اهتمام وکړې، خو زه ګورم چې له تا څخه په ډېره اسانتیا سره ضایع کیږي.

۞ ابن النفیس -چې د خپل وخت ماهر طبیب و- ویل کیږي: چې کله به یې لیکل کول تیار پرېکړل شوي قلمونه به ورته کیښودل شول، او لکه د روان سیلاب په څیر به یې لیکل کول، د لیک په وخت کې چې به کله قلم بې کاره شو وبه یې غورځو او بل بې راواخست تر څو د قلم په تېره کولو کې وخت تېر نه شي... یوه ورځ حمام ته ننوت له ځینې غسل وروسته د کالو (جامو) اغستلو ځای ته راغی او دوات یې وغوښت، هم هلته یې د نبض په حالت تر پایه یو مقاله ولیکله، بېرته حمام ته ننوت او غسل یې پوره کړ[3].

۞ ابن الجوزي ﷫ د خپل ځان باره کې وایي: ما ډېر خلک ولیدل چې د ملاقات په نوم یې عادتونه جوړ کړي دي د یو او بل کره ځي راځي، خپل دغه کار ته خدمت وایي، یو بل سره ناست وي، بې فائدې خبرې یې شروع کړي وي او پردي غیبتونه کوي.

زمونږ دې وخت کې خلکو ځانونه دېته وزګار کړي دي، د ملاقاتونو لپاره سره خلک یو بل ته بلنې استوي، شوق لري، ځاني وحشت په ګپونو شپونو ختموي، په ځانګړې توګه د اخترونو او خوشحالو په موسمونو کې په سلام او ملاقات بسنه نه کوي بلکې توکې ټکالې او وختونه پکې ضایع کوي.

زه چې کله وپوهېدم چې وخت ارزښتناک دی او د خیر کارونو په کولو ترې ګټه

(۱) ذیل طبقات الحنابلة: (۱/۱۷۷). سوانح وتأملات في قیمة الزمن: (۳٤).
(۲) ذیل طبقات الحنابلة: (۱/۲۸۱). سوانح وتأملات في قیمة الزمن: (۳۹).
(۳) روضات الجنات: (۵/۹۰ – ۹۳). د خوانساري لیکنه. سوانح وتأملات فی قیمة الزمن: (۳۷).

اخستل په کار دي، نو د خلکو دغه کردار مې له پامه بدي راغلی په دوه و کې هک پک حيران پاتې شوم:

که انکار پرې کوم زه د ځاني وحشت سره مخامخ کېږم او که يې غوښتنې قبولې کړم وخت مې ضايع کيږي، د توان په اندازه مې د خلکو له ملاقاتونو ځان را قابو کړ، او که به د خلکو سره يو ځای شوم داسې خبرې به مې کولې چې له خلکو څخه په چټکه ځان خلاص کړم.

د خلکو سره د خبرو اترو په مهال به مې داسې کارونه کول چې د هغوی سره د خبرو مانع به نه جوړيدل تر څو وخت فارغ تېر نه شي، د خلکو سره د ملاقاتونو په وخت کې به مې د ليک لپاره کاغذ تياره و، قلمونه به مې تېره کړل، کتابچې به مې تياري کړې، ځکه دا عملونه د زړه حضور، او ذهني تياری نه غواړي، نو کار به کار وشو او وخت به هم ضايع نه شو[1].

(١) صيد الخاطر: (١٨٤-١٨٥).

په خندا او ټوکو کې د سلفو انداز

انس رضي الله عنه وايي: نبي ﷺ ته يو سړی راغی او ورته يې وويل: د سپرېدو لپاره سورلی راکړه، هغه ورته وويل: مونږ به دې د اوښې په بچي سپور کړو، سړي ورته وويل: داوښې په بچي به زه څه وکړم؟ نبي ﷺ ورته وويل: ولې اوښان واړه بچي نه زږوي؟[1]

صهيب رومي رضي الله عنه وايي: زه نبي كريم ﷺ ته راغلم او د هغه مخې ته ډوډۍ او كجورې پرتې وې، ما ته يې وويل: رانزدې شه خوره، ما كجورې خوړې نو نبي ﷺ راته وويل: ستا خو سترګې خوږېږي ولې كجورې خورې؟ ما ورته وويل: زه يې په بله ژامه خورم، نو نبي ﷺ وخندل[2].

اسيد بن حضير رضي الله عنه وايي: له خلكو سره مې د خندا خبرې كولې نو نبي ﷺ په تشي كې لرګي باندې ووهلم، بيا يې وويل: بدل دې واخله، ما وويل: په ما كميس نه و او په تا كميس دی، نبي ﷺ كميس پورته كړ هغه يې تشی ښكل كړ، بيا يې ورته وويل: ای د الله رسوله! زما مطلب دا و[3].

معاوية بن بهز رضي الله عنه وايي ما د نبي كريم ﷺ نه اوريدلي دي: هغه څوک دې هلاک شي چې د خلكو خندولو لپاره خبرې كوي، هلاک دې شي، هلاک دې شي[4].

ابوهريرة رضي الله عنه وايي صحابه كرامو نبي ﷺ ته وويل: ته كله ناكله مونږ سره خوش طبيعتي هم كوې! هغه ورته وويل: زه په هر حالت كې د حق وينا كوم[5].

---

(١) سنن ابي داود: كتاب الأدب، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (٤٩٩٨). صحيح أبي داود: (٩٤٣/٣) شمېر: (٤١٨٠). جامع الترمذي: كتاب البر، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (١٩٩٢).

(٢) سنن ابن ماجه: كتاب الطب، باب الحمية، حديث نمبر: (٣٤٤٣)، صحيح ابن ماجه: (٢٥٣/٢، حديث نمبر: ٢٧٧٦).

(٣) سنن أبي داود: كتاب الأدب، باب فى قبلة الجسد، حديث نمبر: (٥٢٢٤). صحيح أبي داود: (٩٨٠/٣، حديث نبمر: ٤٣٥٢).

(٤) سنن أبي داود: كتاب الأدب، باب في التشديد فى الكذب، حديث نمبر: (٤٩٩٠). صحيح أبي داود: (٩٤٢/٣، حديث نمبر: ٤١٧٥).

(٥) جامع الترمذي: أبواب البر والصلة، باب ما جاء في المزاح، حديث نمبر: (١٩٩١). او حديث ته يې حسن صحيح ويلي دي.

محمد بن النعمان بن عبدالسلام وايي: د يحيې بن حماد نه مې څوک ډېر عابد انسان نه دی ليدلی، او زما په خيال هغه بيخي خندلي نه دي.

ذهبي تعليقاً وايي: تبسّم او لږه خندا کول بد اثر نه لري، خو په اهل علم کې يې نشتوالی دوه ډوله دی:

لومړی: هغه افضل دی چې د الله پاک څخه د خوف او ډار له کبله، او پخپل ځان باندې د رحم له امله يې پرېږدي.

دوهم: که څوک يې د رياکارۍ، حماقت او يا د کبر له وجې پرېږدي دا مذموم دی، د خلکو په نظر کې هغه سړی ډېر بد ښکاري چې ډېرې خنداګانې کوي، خو د ځوان په پرتله خندا په بوډاګانو کې ډېره بدې ښکاري.

خو تبسم، ورونږ تندي له هر څه نه افضل او غوره دي، نبي ﷺ فرمايي: [مسلمان ورور ته ستا خندا صدقه ده[1]] جرير وايي: نبي ﷺ چې ما ته کله هم کتلي دي راته يې خندلي دي[2].

دا اسلامي خويونه دي، لوړ مقام پکې د هغه چا دی چې د شپې ژاړي او د ورځې خلکو ته خاندي، نبي کريم ﷺ فرمايي: **[لَنْ تَسَعُوْا النَّاسَ بِامْوَالِهِمْ، فَلْيَسَعهُمْ مِنْهُمْ بَسْطُ الوَجْه]**[3].

ژباړه: تاسو که خلکو ته خپله شتمني نه شئ ورکولې، نو هر څوک بايد په کولاو مخ ورسره ليدل کتل وکړئ.

يوه خبره پاتې شوه: څوک چې ډېره خندا او تبسم کوي بايد اندازه يې کمه کړي،

(۱) الأدب المفرد: حديث نمبر: (۸۹۱). جامع الترمذي: كتاب البر، باب ما جاء في صنائع المعروف، شمېر: (۱۹۵۷).

(۲) صحيح البخاري: كتاب الجهاد، باب ن لا يثبت على الخيل، حديث نمبر: (۳۰۳۵). او: كتاب الأدب، باب التبسم والضحک، حديث نمبر: (۶۰۷۹). مسلم: فضائل الصحابة، باب من فضائل جرير بن عبدالله، حديث نمبر: (۲۴۷۵).

(۳) مسند البزار: حديث نمبر: (۱۹۷۷). حلية الأولياء: (۱۰/۲۵). مستدرک الحاکم: (۱/۱۲۴). ټولو د ابوهريرة رضي الله عنه نه روايت کړی دی، په سند کې يې عبدالله بن سعيد المقبري دی په تقريب التهذيب ترجمه شميره (۳۳۵۶) کې ورته متروک ويل شوي دي، حاکم حديث ته صحيح ويلي دي خو ذهبي وايي چې عبدالله کمزوری دی.

او په دې خاطر پرې ځان ملامته وبولي چې مزيد نور ډېر ونه خاندي، او ځوک چې ډېر غصه ناک او زيات قهر لري، بايد خپله رويه سمه کړي، او پخپل دغه ناوړه اخلاقو ځان ته په قهر شي، له ميانه روۍ څخه هر کړليچ مذموم دی، اړينه ده چې نفس سره ضرور محاسبه وشي[1].

(١) سير أعلام النبلاء: (١٠/١٤٠ – ١٤١).

پاي

دغه د سلفو صالحينو اقوال او کردار و، او زمونږ اخلاق او کردار په څه ډول دی؟ د دغې لوړو او غښتلو اخلاقو څخه مونږ چرته يو؟ زمونږ او د سلفو صالحينو د اخلاقو ترمنځ باغوره انسان د فاصلې لوي واټن محسوسوي، خو ولې د سلفو مينه ګرکې د هغوی په پل پسې د توان اندازه زيار وباسي، کوښښ کوي چې خپل ځان دغو نيکو خلکو ته نزدې کړي، خو په چا کې چې دغسې صادق اخلاص او رښتنونې توجه وي الله پاک ورسره د سلفو صالحينو لوړو اخلاقو ته په رسيدګۍ کې مرسته کوي او لارې ورته اسانوي، او په نيکه لاره يې روانوي، الله پاک فرمايي:

﴿وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِينَ﴾ [سورت العنكبوت: ٦٩]

ژباړه: په دين کې چې څوک خومر جدجهد کوي مونږ به ورته هرومرو خپلې لارې وښايو او الله پاک د نيکو کارو خلکو مل دی.

که څه هم له سلفو صالحينو وروسته په راغلو خلکو کې قصور لازمي صفت دی او اخلاق مو له هغوی څخه په بهترۍ کې ډېر کم دي، خو بيا هم مونږ د هغوی سره مينه لرو او احترام يې کوو، له الله څخه امېد لرو چې مونږ د هغوی ملګري جوړ کړي او حشر نشر مو له هغوی سره وکړي، دا وعده د نبي کريم ﷺ نه غوځ صحيح ثبوت لري چې يو سړی نبي کريم ﷺ ته راغی او ورته يې وويل: قيامت کله دی؟ هغه ورته وويل: تا قيامت له څه تياري کړي دي؟ هغه ورته وويل: هيڅ تياری مې نه دی کړی خو د الله او د هغه د رسول سره مې مينه ده، نبي کريم ﷺ ورته وويل: ته به د هغه چا سره يې چې ورسره مينه لرې، انس رضي الله عنه وايي: مونږ د نبي کريم ﷺ په دې خبره چې (ته به د هغه چا سره يې چې مينه ورسره لرې) ډېر زيات خوشحاله شو، بيا انس رضي الله عنه وويل: زه د نبي ﷺ سره، د ابوبکر سره، د عمر

ﷺ سره مينه لرم، که څه هم د هغوی په څېر نيک عملونه نه لرم خو امېد لرم چې د ميني له کبله ورسره يو ځای شم[1].

ای الله! د نبي کريم ﷺ سره، د هغه د ملګرو او تابعينو سره مونږ. تا پخپلې مينې ګواه کوو، ای الله! مونږ ورسره يو ځای کړې، که څه هم مونږ له هغوی نه په نيکو عملونو کې کم او کوتا يو خو ته مو ورسره حشر نشر وکړې، ای الله ته دعا اورېدونکی او قبلونکی يې.

ای الله مونږ ته، زمونږ هغه مسلمانانو ورونو ته چې په اسلام باندې له مونږ څخه وړاندې تېر شوي دي مغفرت او بخشش راته وکړه، زمونږ په زړونو کې مومنانو بندګانو ته بغض او کينه مه راوله، ای الله! ته مهربان او رحم کونکی يې.

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمين

(١) صحيح البخاري: کتا ب فضائل الصحابة، باب مناقب عمر بن الخطاب ﷺ حديث نمبر: (٣٦٨٨). فتح الباري: (٥١/٧ – ٥٢).

داخستنليکونو لړ ليک

- قران کريم.
- **ارواء الغليل في تخريج احاديث منار السبيل:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، المکتب الاسلامي - بيروت دوهم چاپ - ١٤٠٥.
- **الاصابة في تمييز الصحابة:** د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر) ليکنه، مکتبة ابن تيمية - قاهرة ١٤١١.
- **تاريخ الرسل والملوک:** د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليکنه، تحقيق: محمد ابو الفضل ابراهيم، دار المعارف قاهره دريم چاپ.
- **تقريب التهذيب:** د احمد بن علي العسقلاني (ابن حجر) ليکنه) تحقيق محمد عوامة، دار القلم دمشق، دريم چاپ ١٤١١.
- **جامع البيان عن تاويل آي القران:** د ابو جعفر محمد بن جرير الطبري ليکنه، دار الجيل، بيروت، ١٤٠٧.
- **حلية الاولياء وطبقات الاصفياء:** د ابو نعيم احمد بن عبدالله اصبهاني ليکنه، دار الکتاب العربي، بيروت پنځم چاپ ١٤٠٧.
- **الدرر المنثور في التفسير بالماثور:** د جلال الدين (عبدالرحمن بن الکمال) السيوطي ليکنه، مطبعة الانوار المحمدية القاهرة، ١٩٩٠ م.
- **روضة المحبين ونزهة المشتاقين:** د محمد بن ابي بکر بن القيم الجوزية ليکنه، دار الکتب العلمية، بيروت ١٤٠٣.
- **سلسلة الاحاديث الصحيحة:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، مکتبة المعارف، الرياض، دوهم چاپ ١٤٠٧.
- **سنن ابي داود:** د ابو داود سليمان بن الاشعث السجستاني ليکنه د معالم السنن

د خطابي شرحې سره، تحقيق: عزت عبيد دعاس، چاپ: محمد علي السيد، حمص سوريا ۱۳۸۸.

- **سنن الترمذي:** د ابو عيسي محمد بن عيسي بن سورة الترمذي ليکنه، تحقيق: عزت عبيد دعاس، المکتبة الاسلامية استانبول ترکيا.
- **سنن الدارمي:** د ابو محمد عبدالله بن عبدالرحمن الدارمي ليکنه، تحقيق دکتور مصطفي ديب البغا، دار القلم د مشق ۱۴۱۲.
- **سنن النسائي:** د ابو عبدالرحمن احمد بن شعيب النسائي ليکنه، د سيوطي د شرحې او د سندي د حاشي سره، دارالکتب العلمية بيروت لبنان.
- **سوانح وتاملات في قيمة الزمن:** د خلدون احدب ليکنه، مکتبة دار الوفاء جده، دريم چاپ: ۱۴۱۰.
- **سير اعلام النبلاء:** دمحمد بن احمد بن عثمان الذهبي ليکنه، تحقيق: شعيب الارناؤوط، مؤسسة الرسالة بيروت، اتم چاپ ۱۴۱۲.
- **شرح السنة:** د حسين بن مسعود البغوي ليکنه، تحقيق: شعيب الارناؤوط او محمد زهير الشاويش، المکتب الاسلامي بيروت، دوهم چاپ ۱۴۰۳.
- **شرح العقيدة الواسطية:** د شيخ الاسلام ابن تيمية متن او د محمد خليل هراس شرح، ادارة احياء السنة، ګوجرانواله پاکستان.
- **صحيح البخاري:** د ابو عبدالله محمد بن اسماعيل البخاري ليکنه، او فتح الباري د احمد بن علي بن حجر العسقلاني ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي او محب الدين الخطيب، دار الريان للتراث قاهره ۱۴۰۷.
- **صحيح سنن ابن ماجة:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، اشراف: زهيز الشاويش، مکتب التربية العربي لدول الخليج رياض، او مکتب الاسلامي بيروت، دريم چاپ ۱۴۰۸.
- **صحيح سنن أبي داود:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، تعليق: محمد زهير شاويش، مکتب التربية العربي لدول الخليج رياض، لومړي چاپ ۱۴۰۹.

۞ **صحيح مسلم:** د ابو الحسين مسلم بن الحجاج النيسابوري ليکنه، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار احياء الكتب العربية (فيصل عيسي البابي الحلبي) قاهره.

۞ **صفة الصفوة:** د ابو الفرج عبدالرحمن بن علي بن الجوزي ليکنه، تحقيق: محمود فاخوري او محمد رواس قعله جي، دار الوعي حلب، لومړي چاپ ١٣٨٩.

۞ **ضعيف سنن ابي داود:** د محمد ناصر الدين الباني ليکنه، اشراف: زهير شاويش، المکتب الاسلامي بيروت ١٤١٢.

۞ **الطبقات الكبري:** د محمد بن سعد بن منيع ليکنه، تحقيق: محمد عبدالقادر عطا، دار الكتب العلمية بيروت، لومړي چاپ ١٤١٠.

۞ **عقيدةالسلف واصحاب الحديث:** د ابو عثمان اسمعيل بن عبدالرحمن الصابوني ليکنه، تحقيق: نبيل سابق السبكي، مؤسسة البشائر العالمية للتجارة والتوزيع رياض ١٤١٣.

۞ **القاموس المحيط:** دمجد الدين محمد بن يعقوب الفيروز ابادي ليکنه، تحقيق: مكتب تحقيق التراث مؤسسة الرسالة، نشر: مؤسسة الرسالة بيروت دوهم چاپ: ١٤٠٧.

۞ **الكامل في التاريخ:** د ابو الحسن علي بن محمد الشيباني (ابن الاثير) ليکنه، دار الكتاب العربي، بيروت.

۞ **المستدرک علي الصحيحين:** د حاکم ابو عبدالله محمد بن عبدالله نيسابوري ليکنه د ذهبي د حاشي سره، دار المعرفة بيروت.

۞ **المسند:** دامام احمد بن حنبل ليکنه، مؤسسة قرطبة، قاهره.

۞ ۞ ۞

دا كتاب

د سلفو صالحينو منهج عقيدې، تصور، سلوک او اخلاقو ته شامل مفهوم لري، نو ضرور ده چې د هغوی د عقيدې او منهج په تشريح کې سلوک او اخلاق هم وڅېړل شي، لکه څنګه چې له چا څخه د سلفو عقيدوی اړخ اهمالول او سلوکو ته يې عملي بڼه ورکول نه قبليږي داسې ورڅخه دا هم نه قبليږي چې عقيدوي اړخ يې پلی کوي خو سلوکي جانب يې اهمالوي.

که څه هم د سلفو صالحينو عقيده او منهج په نورو کتابونو کې الحمدلله په کافي او شافي انداز بيان شوی دی خو ولې دا کتاب يې د اخلاقي او سلوکي جانب د توضيحولو يو هڅه ده، دا کتاب مو د امام ذهبي له (سير أعلام النبلاء) او د ابن ا لجوزي له (صفة الصفوة) څخه راخستی دی، هڅه مو کړې ده چې د سلفو صالحينو درېځونه پکې په موضوعي ترتيب وڅېړو، خيال مو ساتلی چې هم د کتاب حجم کم او لاس رسی هم ورته اسان وي، په کتاب کې مو نزدې شپږويشت فصلونه ذکر کړي دي. له رب متعال څخه سوال کوو چې د سلفو صالحينو اخلاق خپلولو توفيق راکړي، او د مومنانو ترمنځ د نشر او اشاعت توان راکړي، وصلی الله علی محمد وعلی آله وصحبه وسلم.

IslamHouse.com

islamhouseps IslamHousePs IslamHousePs islamhouse.com/ps/

For more details visit
www.GuideToIslam.com

GUIDE TO ISLAM

contact us :Books@guidetoislam.com

GuidetoIslam.org Guidetoislam1 Guidetoislam www.Guidetoislam.com

المكتب التعاوني للدعوة وتوعية الجاليات بالربوة

هاتف: ٩٦٦١١٤٤٥٤٩٠٠+ فاكس: ٩٦٦١١٤٩٧٠١٢٦+ ص ب: ٢٩٤٦٥ الرياض: ١١٤٥٧

ISLAMIC PROPAGATION OFFICE IN RABWAH

P.O.BOX 29465 RIYADH 11457 TEL: +966 11 4454900 FAX: +966 11 4970126

مونږ او سلف صالحین ..
موازنه او پرتله

د کتاب په اړه: أين نحن من أخلاق السلف د کتاب اسلوب او رنګ ځومره ښایسته دی!! ځومره اسان فهمه او ځومره علمي دی!! د تزکیې او تربیې کتاب دی، د زهد کتاب دی، د پرهیزګارۍ او هدایت کتاب دی، په خپل راقي اسلوب یې زمونږ د سلفو صالحینو ژوند ځرګند کړی دی، لوستوال یې پیروۍ ته هڅوي، پر نېکو عملونو، تقوا او اخرت ته یې په استعداد تېزوي، د کتاب منځپانګه شپږویشت تربوي بابونه لري، هر باب په عالي اسلوب معنون او ځلېدونکی مضمون لري، زړونه په اطاعت او له سترګو څخه د ګناهونو په سبب اوښکې روانوي، لوستوال په دې روزي چې هواپرستۍ ترې دستمال جوړ نه کړي، او مصیبت یې لا پسې شقي نه کړي، ځکه چې بنده رحیم او کریم رب لري، ګناهونه یې بخښي او پیروي یې یو په لس ان تر اووه سوه پورې قبلوي، دا کتاب لوستوال پوهوي چې دنیا له هغو خلکو څخه تللې ده چې یې په ولکه کې وه، او تر هغو خلکو راغله چې یې نه غوارې، دا کتاب لوستوال ته ښایي چې سلف صالحین اسلام ښوونکي او دعوتپال ول، هغوی باغي او طاغي طبقه نه وه، دنیا هم کور دی او اخرت هم او دواړه بچیان لري، که مو توان وي د اخرت بچي جوړ شئ خو د دنیا بچیان مه جوړېږئ.

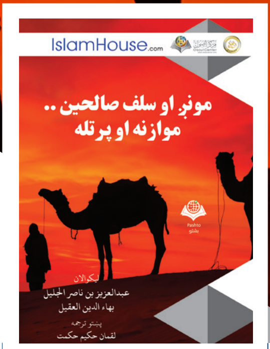

IslamHouse.com
Osoul Center
www.osoulcenter.com
Rabwah